

SMJERNICE O POSTUPANJU
REGIONALNIH MONITORING TIMOVA
**ZA BORBU PROTIV
TRGOVINE LJUDIMA U
BOSNI I HERCEGOVINI**

Impresum:

Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini

Autori:

Samir Rizvo, Ministarstvo sigurnosti BiH, Samira Hunček, Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, Amela Efendić, Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS, Midhat Aldzic, Državna agencija za istrage i zaštitu; SIPA

Izdavač:

Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima
Catholic Relief Services BiH

Za izdavača: Samir Rizvo i CRS

RECENZENT: Samir Rizvo, Ministarstvo sigurnosti BiH

Lektura: Rade Marković

Grafička priprema i štampa: Fundament marketing agencija

TIRAŽ: 200 komada

Materijal je autoriziran i nije dozvoljena distribucija, štampanje, prodaja i upotreba bez odobrenja autora. Materijal je dostupan za upotrebu državnim službenicima i zaposlenicima/namještenicima koji su uključeni u provođenje aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima. Za službenu upotrebu dostupna je elektronska verzija materijala samo na zahtjev putem e-mail adrese: ureddk@msb.gov.ba

Ovaj dokument je pripremljen i štampan uz pomoć Agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Američkih Država (USAID).

Stavovi autora izraženi u ovoj publikaciji ne moraju održavati stavove USAID-a ili Vlade SAD-a.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

SMJERNICE O POSTUPANJU
REGIONALNIH MONITORING TIMOVA
**ZA BORBU PROTIV
TRGOVINE LJUDIMA U
BOSNI I HERCEGOVINI**

Sadržaj

Uvod	8
Spisak pojmova	12
Smjernice za rad regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini	15
Regionalni monitoring timovi	17
1. Svrha i način uspostave regionalnih timova	17
2. Sastav regionalnih monitoring timova	17
3. Aktivnosti regionalnih monitoring timova.....	18
3.1 Aktivnosti na direktnoj asistenciji žrtvama trgovine ljudima.....	18
3.2 Aktivnosti na provođenju Državnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima	19
Smjernice za postupanje institucija i organizacija u Bosni i Hercegovini u aktivnostima pružanja pomoći i podrške žrtvama i žrtvama svjedocima trgovine ljudima	25
Ministarstvo sigurnosti BiH.....	27
1. Otkrivanje	28
2. Razgovor sa žrtvom	29
3. Procjena slučaja.....	29
4. Prijavljivanje	30
5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u otkrivanju i identifikaciji.....	31
6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja.....	32
7. Transport.....	32
8. Smještaj.....	33
9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja	34
10. Repatrijacija.....	34
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.....	37
1. Otkrivanje	39
2. Razgovor sa žrtvom	40
3. Procjena slučaja.....	41
4. Prijavljivanje	41

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije	42
6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja.....	43
7. Transport.....	43
8. Smještaj.....	44
9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja.....	45

Tužilaštva 47

1. Otkrivanje	50
2. Razgovor sa žrtvom	51
3. Procjena slučaja.....	54
4. Prijavljivanje	55
5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije	56
6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja.....	58
7. Transport.....	59
8. Smještaj.....	59
9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja.....	60

Agencije za provođenje zakona 63

1. Otkrivanje	67
2. Razgovor sa žrtvom	69
3. Procjena slučaja.....	71
4. Prijavljivanje	72
5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije	74
6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja.....	75
7. Transport.....	76
8. Smještaj.....	76
9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja.....	78

Centri i službe za socijalni rad 81

1. Otkrivanje.....	84
2. Razgovor	85
3. Procjena slučaja.....	86
4. Prijavljivanje	86

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije	88
6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja.....	89
7. Transport.....	89
8. Smještaj.....	90
9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja.....	91
10. Rehabilitacija.....	92
11. Repatrijacija.....	93
12. Resocijalizacija.....	94

Obrazovne institucije 95

1. Otkrivanje	98
2. Prijavljivanje	99
3. Resocijalizacija	100

Zdravstvene službe 101

1. Otkrivanje	104
2. Razgovor sa žrtvom trgovine ljudima	105
3. Procjena slučaja.....	105
4. Prijavljivanje.....	106
5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije	106
6. Rehabilitacija	107
7. Resocijalizacija	108

Nevladine organizacije 109

1. Otkrivanje	111
2. Razgovor sa žrtvom/intervju	111
3. Procjena slučaja.....	113
4. Prijavljivanje.....	114
5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u procesu otkrivanja i identifikacije	114
6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja.....	115
7. Transport.....	115
8. Smještaj	116
9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja.....	117
10. Rehabilitacija.....	120

11. Repatrijacija.....	123
12. Resocijalizacija.....	124
Prilozi.....	125
Šematski prikaz sistema upućivanja žrtava trgovine ljudima	127
CD sa sadržajem smjernica, priručnika/priloga korisnih materijala i pravnih akata kao i uputstvom za izvještavanje i obrascima za izvještavanje o registriranim slučajevima trgovine ljudima i identificiranim potencijalnim žrtvama trgovine ljudima	129

Uvod

Trgovina ljudima je vid kriminala koji kriminalnim grupama i pojedincima omogućava stjecanje velikih nelegalnih zarada. Prisustvo trgovine ljudima posebno je karakteristično za postkonfliktne zemlje i zemlje u tranziciji gdje je evidentno prisustvo svih ekonomskih i socijalnih faktora koji pospješuju njeno postojanje, a od kojih su najznačajniji: siromaštvo, nezaposlenost, nedostatak mogućnosti, spolna diskriminacija, visok nivo nasilja, gubitak sistema vrijednosti, nedostatak odgovarajućeg pravnog okvira i neizgrađenost društvenih institucija. Posebnu ozbiljnost trgovini ljudima, kao modernom obliku ropstva, daje i činjenica da su žrtve trgovine ljudima izložene dugotrajnoj eksploataciji, nasilju, nehumanom i degradirajućem ponašanju, te da česte posljedice njihovog statusa budu teške psihičke i fizičke povrede, pa čak i smrt. Stoga, pored toga što je jedan od najgorih zločina našeg doba, trgovina ljudima predstavlja i tešku povredu ljudskih prava i osnovnih sloboda i kršenje osnovnih principa međunarodnih dokumenata u oblasti ljudskih prava i sloboda.

Rezultati do sada provedenih istraživanja i analiza redovno prikupljenih statističkih podataka, kao i izvještaji međunarodnih organizacija i vlada pojedinih zemalja koje aktivno prate fenomen trgovine ljudima, evidentno ukazuju na to da je Bosna i Hercegovina zahvaćena trgovinom ljudima i to kao zemlja porijekla, tranzita i odredišta, u većini slučajeva za žene i djevojke kojima se prvenstveno trguje u svrhu seksualne eksploatacije.

Slučajevi trgovine ljudima su obično prekogranične prirode. Bosna i Hercegovina je u njima prvenstveno zemlja tranzita ili odredišta za žrtve koje dolaze uglavnom iz zemalja Istočne Evrope i susjednih zemalja. Međutim, u proteklih nekoliko godina se javio novi fenomen u BiH – trgovina ženama i djevojkama koje se vrbuju u lance trgovine ljudima unutar BiH najčešće u svrhu seksualne eksploatacije. Dok je broj identificiranih stranih žrtava u stalnom opadanju, broj državljanke BiH koje su identificirane kao žrtve trgovine ljudima unutar granica BiH je u stalnom porastu. Posebna otežavajuća činjenica je da se u ukupnom broju identificiranih potencijalnih žrtava trgovine ljudima nalazi značajan broj djece.

Sa porastom trgovine državljanke BiH unutar granica BiH, agencije za provođenje zakona i tužilaštva su se suočili sa novom vrstom izazova na polju identifikacije i istraživanja zločina vezanih za trgovinu ljudima. Takav razvoj događaja je prije svega uzrokovan činjenicama da se trgovina ljudima sve više odvija na mnogo prikriveniji način, na privatnim i tajnim lokacijama od strane manjih i organiziranih kriminalnih grupa. Također, u posljednjim godinama su registrirani i slučajevi trgovine ljudima u svrhu prisilnog rada, organiziranog prosjačenja i ugovoreni brakova. Ovakav razvoj situacije je uzrokovan stanjem siromaštva u zemlji, a posebno među ranjivim grupama stanovništva. Broj djece koja prisilno rade na ulicama konstantno raste, čemu je razlog i nedostatak efikasnog mehanizma zaštite i pomoći žrtvama ovog vida trgovine ljudima.

Ovakvo stanje je postavilo nove izazove i pred organe vlasti i nevladine institucije i organizacije koje su nadležne za pružanje pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima i svjedocima žrtvama trgovine ljudima. Pružanje pomoći i zaštite žrtava trgovine postalo je mnogo zahtjevniji, osjetljiviji i dugotrajniji proces koji zahtijeva odgovarajući pravni okvir, razvijene kapacitete organa vlasti i nevladinih institucija i organizacija te odgovarajuća finansijska sredstva, a posebno izgrađen i funkcionalan sistem međusobne saradnje i koordinacije aktivnosti i visok nivo međusobnog povjerenja.

Vijeće ministara BiH je, imajući u vidu ovakav razvoj situacije, usvojilo *Akcionni plan za sprečavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za period 2008-2012. godine*. Da bi obuhvatio sve strukture i nivoe vlasti i civilnog društva, što zahtijeva visok i specifičan nivo koordinacije i saradnje svih učesnika u ovom procesu, Akcionni plan je zasnovan na sljedećim vodećim principima: Princip ljudskih prava; Učešće i odgovornost vlasti; Interdisciplinarni i multisektorski pristup; Princip nediskriminacije; Uključivanje šire društvene zajednice; Princip održivosti; i Međunarodna i regionalna saradnja.

Akcionni plan je u okviru Cilja 1. i pratećih mjera utvrdio osnovne aktivnosti koje je neophodno implementirati radi osiguranja odgovarajućeg nivoa zaštite žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima u BiH, a posebno unapređenja sistema prikupljanja i razmjene informacija u cilju adekvatnog praćenja provođenja Akcionog plana.

Operativnim planom za provođenje Akcionog plana, a u okviru Cilja 1. (Institucionalna koordinacija), utvrđena je obaveza da je neophodno "...poboljšati koordinaciju aktivnosti nadležnih institucija na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou i Brčko Distriktu BiH, kao i koordinaciju sa nevladinim i

međunarodnim organizacijama". Radi realizacije ove obaveze u okviru Mjere 2., utvrđena je obaveza "... uspostave regionalnih radnih grupa sa ciljem koordiniranja, monitoringa i provođenja aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima na lokalnom nivou".

Imajući u vidu nadležnosti i uloge institucija na svim nivoima vlasti u BiH te nevladinih organizacija aktivnih u borbi protiv trgovine ljudima, a u cilju daljeg razvijanja institucionalnih kapaciteta za provođenje pravnog okvira i pružanje adekvatne pomoći i zaštite žrtvama trgovine, u skladu sa članom 22. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, uspostavljeni su regionalni monitoring timovi: Sarajevo; Mostar; Banja Luka; i Tuzla. Osnovni zadatak ovih timova je da u skladu sa individualnim potrebama svake žrtve izrade programe zaštite i upućivanja žrtava i žrtava svjedoka, i osiguraju svu neophodnu pomoć i zaštitu žrtvama kroz efikasno provođenje individualnih programa za oporavak žrtava trgovine ljudima. Pri svom djelovanju, regionalni monitoring timovi postupaju u skladu sa principima i zajedničkim standardima rada koji se odnose na postupak identifikacije, organiziranja zaštite i pomoći, primarne i sekundarne prevencije i ostalih aktivnosti na zaštiti i pomoći žrtvama trgovine i svjedocima žrtvama u BiH koji su utvrđeni *Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine* i *Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima*.

U namjeri da se profesionalcima-članovima monitoring timova olakša rad i unaprijedi njihova saradnja, pripremljene su *Smjernice za rad regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima*. Smjernice su sačinili Ministarstvo sigurnosti BiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, uz konsultacije sa predstavnicima organa vlasti i nevladinih organizacija uključenih u aktivnosti suzbijanja trgovine ljudima u BiH.

Sadržaj ovih smjernica zasnovan je na: 1) međunarodnim pravnim aktima koje je BiH potpisala i ratificirala, a koji se odnose na zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda i na specifičnu oblast trgovine ljudima; 2) pozitivnom zakonodavstvu u BiH (krivično, porodično, zakonodavstvo u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, zakonodavstvo u oblasti boravka i kretanja stranaca i azilu); 3) podzakonskim aktima koji uređuju ove oblasti.

U izradi Smjernica korištene su i *Smjernice za razvoj međudržavnog mehanizma za upućivanje za žrtve trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi* (TRM smjernice) koje su razvijene u okviru *Programa podrške razvoju međudržavnih mehanizma upućivanja za žrtve trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi*, kojeg implementira Međunarodni centar za razvoj migracijskih politika (ICMPD), kao i najbolje prakse stečene u dosadašnjem radu na projektima pružanja odgovarajuće pomoći i zaštite za žrtve trgovine ljudima u BiH.

Smjernice za regionalne monitoring timove sastoje se od dva dijela.

Prvi dio predstavljaju opće smjernice za rad timova u svrhu provođenja aktivnosti na suzbijanju trgovine ljudima u BiH, te praćenja primjene međunarodnih standarda za zaštitu ljudskih prava žrtva i svjedoka žrtava trgovine ljudima. U ovom dijelu detaljnije se opisuje svrha uspostave regionalnih monitoring timova, te oblik i sadržaj njihove međusobne funkcionalne koordinacije.

Drugi dio Smjernica sadrži posebna uputstva za organe vlasti i nevladine organizacije uključene u rad monitoring timova. Ovaj dio Smjernica se odnosi na obaveze i način djelovanja u sljedećim dijelovima postupka sa žrtvama trgovine ljudima:

- Proces otkrivanja trgovine ljudima i identifikacije žrtava trgovine ljudima
- Obavljanje razgovora sa žrtvom trgovine ljudima
- Procjenjivanje slučaja
- Prijavlivanje krivičnog djela, izvršioca i žrtve sa zaštitom i poštovanjem principa povjerljivosti i upućivanjem prijave
- Saradnja nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u otkrivanju trgovine ljudima i identifikaciji žrtava trgovine ljudima
- Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja
- Transport žrtava trgovine ljudima
- Smještaj žrtava trgovine ljudima u skloništa i otpuštanje
- Saradnja nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija tokom zbrinjavanja
- Rehabilitacija žrtve trgovine ljudima i individualni plan rehabilitacije

- Repatrijacija žrtve trgovine ljudima i individualni plan repatrijacije, i
- Resocijalizacija i individualni plan resocijalizacije

Smjernice za pojedine nadležne institucije i ovlaštene organizacije ne sadrže svih 12 dijelova obzirom da ne učestvuju sve institucije i organizacije u svim dijelovima postupka.

Osnovna uputstva koje profesionalci – uposlenici nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija – trebaju slijediti su sljedeća:

- (1) Smjernice se primjenjuju u svim postupcima gdje je potrebno pružiti pomoć i zaštitu žrtvama trgovine ljudima, osim ukoliko ovo pitanje nije drugačije uređeno važećim propisima u BiH.
- (2) Primjenu Smjernica prate Ministarstvo sigurnosti BiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, tako da svi profesionalci mogu od ovih ministarstava zatražiti stručnu pomoć u pogledu njihove primjene ili primjene bilo kojeg međunarodnog standarda za zaštitu ljudskih prava žrtava trgovine ljudima.
- (3) U skladu s ovim smjernicama, angažirani službenici poštovat će princip nediskriminacije, a posebno sljedeće principe i kriterije prema kojima će:
 - Koordinirano intervenirati, prateći već utvrđene, prihvatljive smjernice
 - Brzo i neposredno posvetiti pažnju žrtvi trgovine ljudima, izbjegavajući kašnjenja u djelovanju i uvijek, ako je to moguće, djelovati iz najbližih institucija i organizacija
 - Posebno obratiti pažnju na procese opažanja i prijavljivanja slučajeva, a za to je veoma važno da učestvuju i budu upućeni u sistem oni profesionalci koji rade na individualnim slučajevima. Kada se opazi slučaj trgovine ljudima, potrebno je osigurati odgovarajuću i djelotvornu zaštitu i podršku.
 - Svesti intervencije na najmanji nivo, izbjegavajući na taj način ugrožavanje žrtve od strane institucije, a sve zbog ponavljanja određenih ispitivanja ili djelovanja u neadekvatnim uslovima
 - U postupanju sa žrtvama trgovine izbjeći svaka djelovanja koja bi ponovno mogla viktimizirati žrtve i odvratiti ih od uključivanja u ponuđeni program zaštite
 - Kada je u pitanje dijete žrtva trgovine ljudima, djelovati uvijek u najboljem interesu djeteta i štititi sigurnost, identitet i integritet djeteta

Prilikom provođenja aktivnosti sa žrtvama trgovine ljudima, profesionalci u nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama trebaju se voditi sljedećim općim principima:

1. *Nediskriminacija i poštovanje ljudskih prava* su osnovni standardi zaštite koje osiguravaju sve nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije na jednak način za sve žrtve i svjedoke žrtve.
2. *Zaštita privatnosti* je profesionalni standard kojim se osiguravaju povjerenje i privatnost klijenta, povjerljivost postupka i, prema potrebi, privremena ili trajna zaštita identiteta žrtve ili svjedoka žrtve.
3. *Zaštita najboljeg interesa djeteta* je obavezujući standard za nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije, koji ima za cilj da u slučaju povrede prava djeteta osigura automatsko stavljanje djeteta pod zaštitu, pružanje odgovarajuće pomoći, reintegraciju i rehabilitaciju, odnosno konačan oporavak i trajno zbrinjavanje djeteta žrtve ili svjedoka žrtve.
4. *Multidisciplinarni pristup*: nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije obavezne su da, u skladu s ovim smjernicama, u toku provođenja postupaka sarađuju u svim fazama, razmjenjujući raspoložive informacije kako bi kroz upoređivanje i sintezu saznanja sagledali činjenice o predmetu i njihovu međuzavisnost, te zajednički pronašli najbolje rješenje za predmetni slučaj trgovine ljudima.
5. *Tajnost podataka* osigurava se označavanjem određenih podataka tajnim, što obavezuje sve ostale nadležne institucije u BiH da ih, bez obzira na način dobijanja, čuvaju kao tajne.
6. *Neophodnost* da svi profesionalci u nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama koji su uključeni u identifikaciju i asistenciju žrtvama trgovine ljudima pored općih principa rada posebno uvažavaju i specifičnost svakog slučaja trgovine ljudima.

Smjernice za rad regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH su jedan od metoda kojima nadležna ministarstva nastoje pružiti stručnu, administrativnu i tehničku podršku učesnicima u provođenju Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima i institucijama i organizacijama uključenim u aktivnostima na suzbijanju trgovine ljudima. Smjernice će zasigurno pomoći da se zajedničkim radom ojačaju i unaprijede kapaciteti za efikasno provođenje pravnog okvira za pružanje pomoći i zaštite žrtvama i svjedocima žrtvama trgovine ljudima, i na taj način da se postigne i krajnji cilj – osiguranje pravovremene, sveobuhvatne i efikasne pomoći i zaštite svih žrtava trgovine ljudima u BiH.

Spisak pojmova

Migracija (latinski migratio, migrare – lutanje, kretanje, seljenje) podrazumijeva pristanak osobe da ode iz svoje zemlje porijekla i useli se u drugu zemlju. Migracija je dobrovoljna i ne podrazumijeva prevaru, prisilu, eksploataciju i nasilje. Migracija podrazumijeva fizičko kretanje kroz prostor između dvije destinacije; pritom je važna udaljenost, vrijeme ili trajnost boravka u drugoj zemlji, stanovanje, tj. prebivanje, aktivnosti i njihove posljedice.

Trgovina ljudima označava upotrebu sile ili prijetnje upotrebe sile ili druge oblike prinude, otmice, prevare ili obmane, zloupotrebe vlasti ili utjecaja ili položaja bespomoćnosti ili davanja ili primanja isplata ili drugih koristi kako bi se privolilo lice koje ima kontrolu nad drugim licem da vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorištavanja prostitucijom drugog lica ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela ili drugog iskorištavanja. Izraz trgovina ljudima isto tako obuhvata sljedeće pojmove krivičnih djela koja su predviđena Krivičnim zakonom BiH: zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu; i međunarodno vrbovanje radi prostitucije. Također obuhvata krivična djela trgovine ljudima koja su predviđena krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta BiH radi vršenja prostitucije, iskorištavanje djece u svrhu pornografije, proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije, navođenje na prostituciju i upoznavanje djeteta sa pornografijom.

Krijumčarenje predstavlja nedozvoljeno prevođenje ili omogućavanje prevođenja jednog ili više migranata ili drugih lica preko državne granice ili sačinjavanje, nabavljanje ili posjedovanje lažne putne ili lične isprave u namjeri pribavljanja za sebe ili drugog neke koristi. Krijumčarenje predstavlja i vrbovanje, prevoženje, sakrivanje, pružanje zaštite ili na drugi način omogućavanje boravka krijumčarenih lica u BiH.

Prostitucija predstavlja praksu dobrovoljnog upuštanja u seksualne aktivnosti, obično sa osobama koje nisu supružnici ili prijatelji, radi direktne isplate u novcu ili drugim vrijednostima. Prostitucija može biti dobrovoljna ako je u pitanju individualni izbor isključivo punoljetne osobe, pod uslovom da to nije organizirana aktivnost u kojoj učestvuje osoba (npr. podvodač i osoba koja se prostituira ili više njih).

Žrtva je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije trgovine ljudima.

Maloljetna osoba/dijete je osoba koja nije navršila 18 godina života.

Svjedok je lice bez čijeg svjedočenja nema izgleda da se u krivičnom postupku istraže i utvrde činjenice ili utvrdi boravište osumnjičenog lica, ili bez čijeg svjedočenja bi to bilo znatno otežano.

Nadležne institucije predstavljaju svi državni, entitetski, kantonalni i općinski organi u BiH koji imaju zakonom propisane nadležnosti da koordiniraju ili provode aktivnosti na prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima, odnosno nadležni su za pružanje pomoći i zaštite. Ti organi i institucije su: državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije, Ministarstvo sigurnosti BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu, Granična policija BiH, Služba za poslove sa strancima, Tužilaštvo i Sud BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH, Ministarstvo pravde BiH, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, te entitetske, kantonalne i općinske institucije i organizacije, kao i nadležna odjeljenja Brčko Distrikta BiH za unutrašnje poslove, socijalnu, porodičnu i zdravstvenu zaštitu, nauku i obrazovanje, raseljena lica i izbjeglice, gender centri, sudovi i tužilaštva.

Ovlaštene organizacije označavaju registrirana udruženja ili fondacije (nevladine organizacije) sa kapacitetom za zaštitu i pružanje pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama, a koje su zaključile protokol o saradnji u aktivnostima vezanim za borbu protiv trgovine ljudima sa nadležnim institucijama.

Diskriminacija je svako pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva) u odnosu na osobe ili grupe, kao i na članove njihove porodice, ili osobe u vezi s njima, na otvoren ili prikriven način, a koja se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnom ili etničkom porijeklu i pripadnosti, jeziku, vjerskom ili političkom ubjeđenju, spolu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, zdravstvenom stanju, bračnom stanju i drugim ličnim svojstvima. Diskriminacija predstavlja aktivno djelovanje i ponašanje na temelju predrasuda ili namjernog osporavanja prava nekoj društvenoj grupi i/ili pripadnicima tih grupa. Kriteriji osporavanja mogu se zasnivati na spolu/rodu, spolnoj

orijentaciji, rasi, vjeroispovijesti, etnicitetu, dobi i sl. Diskriminirajuće djelovanje ide u prilog pojedinca/grupe, a usmjereno je na štetu drugog pojedinca/grupe, čime se ističe njihov manje vrijedan položaj u društvu. Norme i pravila na osnovu kojih se isključuju te druge, najčešće manjinske grupe, ugrađene su u društvenu strukturu i socijalizacijski se reproduciraju putem obrazovnog sistema, kulture, medija, a katkad i političkog sistema.

Eksploatacija predstavlja iskorištavanje drugih putem prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili pružanja usluga, ropstva ili postupaka sličnim ropstvu, služenja pod prinudom ili uklanjanja organa.

Neravnopravnost spolova podrazumijeva nejednakost muškaraca i žena pred zakonom, odnosno formalnu, ali i stvarnu nejednakost u svim područjima života. Neravnopravnost spolova odraz je historijske diskriminacije i sistemske potčinjenosti najčešće žena, ponajprije zbog njihove rodno definirane uloge; ona je osnovni, pretpostavljeni, iako ne jedini, izvor nejednakosti.

Predrasuda predstavlja najčešće negativan, premda može biti i pozitivan stav o nekoj grupi i njenim pripadnicima. Budući da prethodi iskustvu, ne mijenja se zbog sadržaja stečenih novim iskustvom. Riječ je o generalizaciji, odnosno uopćenom stavu koji dovodi do pretjerane kategorizacije neke grupe i njenih pripadnika. Ako se jasno pokazuje stav prema drugoj grupi, riječ je o otvorenoj predrasudi, a ukoliko se stav ne iskazuje, ali ipak djelatno utječe na ponašanje jedne grupe ili pojedinca prema drugima, radi se o prikrivenoj predrasudi.

Stereotip predstavlja generalizirane stavove o nekoj drugoj, ali i vlastitoj grupi. Najčešće obuhvataju fizičke i psihičke karakteristike za koje se pretpostavlja da određuju prije svega nekog pojedinca, a zatim cijelu grupu kojoj taj pojedinac pripada. Najčešće su pozitivni stereotipi stavovi o svojoj grupi, a negativni se odnose na stavove o drugim grupama, iako je moguća i obrnuta situacija.

Reproduktivno zdravlje je stanje potpune fizičke, mentalne i socijalne dobrobiti, a ne samo odsutnosti bolesti ili slabosti. Reproductivno zdravlje je povezano s reproduktivnim sistemom, njegovim funkcijama i procesima.

Zaštita reproduktivnog zdravlja uključuje edukaciju o spolnosti i reprodukciji, savjetovanje o planiranju porodice, zdravstvenu zaštitu reprodukcije, prevenciju, dijagnostiku i liječenje različitih bolesti i poremećaja, prekide trudnoće te prevenciju spolnog zlostavljanja i brigu o žrtvama.

Vrbovanje/regrutiranje u domenu trgovine ljudima obuhvata razne oblike prevare, obmane, laži i/ili iskrivljanja činjenica u svrhu uvjeravanja osobe – žene, djeteta i/ili muškarca da pristane na ponuđene, odnosno lažno predstavljene uslove života i/ili rada u matičnoj zemlji ili inostranstvu. Vrbovanje može vršiti nepoznata osoba, ali se u praksi najčešće radi o poznaniku, prijatelju, partneru i/ili članu porodice. Također, vrbovanje se može vršiti posredstvom agencije za zapošljavanje i/ili sklapanje brakova, kao i putem oglasa za posao koji se mogu naći u novinama.

Rodna jednakost – označava slobodu svih bića. Koncept rodne jednakosti polazi od toga da su sva ljudska bića slobodna razvijati lične sposobnosti i činiti izbore bez ograničenja postavljenih zadatim rodnim ulogama; isto tako, da se različita ponašanja, težnje i potrebe žena i muškaraca uzmu u obzir i vrednuju jednako.

Pitanje jednakosti žena i muškaraca obuhvata pravo na jednakost i jednake mogućnosti, kao i pravo na razliku te priznanje prava i subjektivno znanje o tome, a tiče se samoreprezentacije, samopoštovanja i mnogostruke identifikacije pojedinaca kao ljudskih bića.

Samoidentifikacija podrazumijeva situaciju u kojoj punoljetna osoba pojašnjava oblike eksploatacije kojima je bila izložena tokom određenog perioda, a na osnovu kojih će nadležni službenik ili ovlašteno lice procijeniti da li se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima.

Seksualno nasilje je prevladavajući oblik spolno uslovljenog nasilja i pokriva brojne vrste seksualnog zlostavljanja, među kojima su spolno uznemiravanje, prisilne seksualne radnje, silovanje, incest, seksualno ropstvo, prostitucija, nasilna djela protiv seksualnog integriteta žena, prisilna trudnoća, negiranje prava na korištenje kontracepcije i drugi oblici neželjenoga seksualnog ponašanja. Svjetska zdravstvena organizacija definira seksualno nasilje kao bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni

seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njene seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Karakteriziraju ga upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba. Uz to, u taj tip nasilja valja uključiti i različite oblike ritualnih praksi, uključujući silovanje u ratu, genitalno sakaćenje žena ili kazne za rodnu transgresiju.

Specijalni tretman djeteta podrazumijeva omogućavanje smještaja na sigurno mjesto, poštovanje mišljenja djeteta pravo na povjerljivost i diskreciju, pravo na informaciju, efikasno vođenje postupka, odnosno procjenu pojedinačnog slučaja, te pronalaženje i primjenu trajnog rješenja.

Spol/rod predstavlja biološke karakteristike koje obilježavaju ljudska bića kao žene i muškarce. U društvenim se naukama spol definira kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških karakteristika koje osobe dijele na samo dvije kategorije, na muški i ženski spol.

Koncept spola/roda se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura.

Spolna diskriminacija predstavlja svako isključivanje, ograničavanje ili nejednak tretman zasnovan na spolu. Uključuje sve oblike ponašanja ili predrasuda usmjerenih na osporavanje prava na osnovu spola. Pojam se najčešće odnosi na diskriminaciju ženskog spola.

Prava žrtava trgovine ljudima su: adekvatan i siguran smještaj; zdravstvena zaštita; informiranje o pravnom statusu i savjetovanje u segmentu njenih prava i obaveza na jeziku koji žrtva razumije; pravna pomoć u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava; informacije o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka; informacije o mogućnostima i postupku repatrijacije; i različiti vidovi obuka i edukacija zavisno od finansijskih mogućnosti.

Reintegracija se može shvatiti kao naknadno obnavljanje ili dopunjavanje nečega što je pojedincu ili nekoj društvenoj grupi bilo bitno ili im je nedostajalo, a što je imalo presudan utjecaj na nastanak neželjene pojave, u ovom slučaju trgovine žrtvom. Reintegracija predstavlja sveobuhvatan proces koji je usmjeren na otklanjanje uzroka trgovine ljudima. Izazivanje promjena u ličnosti pojedinca, njegovoj porodici i lokalnoj zajednici je glavni preduslov uspješne reintegracije. Ukoliko su promjene samo na jednom nivou, npr. ličnom, a ne prate ih istovremeno promjene i na ostalim nivoima, izvjesnije je da će žrtva ponovo biti u opasnosti, nego da će se u potpunosti reintegrirati. U ovome i jeste najznačajnija razlika između resocijalizacije i reintegracije. Dok resocijalizacija insistira na odgovarajućim promjenama na nivou pojedinca, reintegracija podrazumijeva neophodnost promjena na svim nivoima. Reintegracija uključuje procese rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije.

Rehabilitacija predstavlja mjere poduzete radi oporavka i uključivanja rehabilitirane osobe u svakodnevne životne tokove.

Repatrijacija podrazumijeva proces povratka stranca žrtve trgovine ljudima u zemlju porijekla.

Resocijalizacija predstavlja povratak žrtve u društvenu zajednicu i njenu osposobljenost da živi društveno usklađenim životom, da normalno i uspješno obavlja društvene djelatnosti. Ovdje se pretpostavlja ili da proces socijalizacije pojedinca nije uspješno okončan tokom razvoja i sazrijevanja ličnosti ili da je kod osoba koje su bile uspješno socijalizirane došlo do ispoljavanja neadaptiranog ponašanja usljed različitih nepovoljnih faktora. Zbog toga postoji potreba za njihovom naknadnom resocijalizacijom.

**SMJERNICE ZA RAD
REGIONALNIH MONITORING
TIMOVA ZA BORBU PROTIV
TRGOVINE LJUDIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

Regionalni monitoring timovi

1. Svrha i način uspostave regionalnih timova

Svrha regionalnih monitoring timova (RMT) je uspostavljanje dodatnih kapaciteta za poboljšanje funkcionalnih veza između nadležnih organa vlasti i nevladinih organizacija u BiH koje učestvuju u provođenju aktivnosti na suzbijanju i sprečavanju trgovine ljudima. Institucionaliziranje međusobnih veza i saradnje svih subjekata, posebno onih koji djeluju na regionalnom i lokalnom nivou, neophodno je imajući u vidu činjenicu da su žrtve trgovine ljudima pripadnici regionalnih i lokalnih zajednica gdje skoro isključivo ostvaruju sva svoja prava i obaveze. Stoga, plansko i usklađeno djelovanje regionalnih i lokalnih institucija i organizacija je neophodno da bi se unaprijedio sistem identifikacije žrtava i osigurala njihova odgovarajuća rehabilitacija, reintegracija i resocijalizacija, te da bi se djelovalo preventivno na uzroke koji dovode do viktimizacije i reviktimizacije žrtava trgovine ljudima. Kroz djelovanje na regionalnom i lokalnom nivou u velikoj mjeri će se utjecati i na dostizanje odgovarajućih standarda u zaštiti žrtava te utjecati na provođenje aktivnosti i postizanje ciljeva Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Zadaci RMT-a su da kroz plansko i usklađeno djelovanje doprinesu efikasnosti borbe protiv trgovine ljudima provodeći sljedeće aktivnosti:

- Prikupljanje i analiziranje informacija o trendovima trgovine ljudima na svojim područjima i vršenju stalne procjene adekvatnosti pravnog okvira, institucionalnog okvira, ljudskih i drugih kapaciteta za adekvatan odgovor na problem
- Razvijanje kapaciteta institucija i organizacija uključenih u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima
- Provođenje preventivnih aktivnosti usmjerenih na smanjenje rizika za viktimizaciju i reviktimizaciju žrtava
- Planiranje i poduzimanje koordiniranih aktivnosti u kreiranju individualnih programa rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije identificiranih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, te zajedničko provođenje takvih programa

Način uspostave je zasnovan na teritorijalnoj organizaciji Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), što je i propisano članom 22. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. Ovakav način organiziranja RMT-a ničim ne utječe na stvarnu i mjesnu nadležnost svih uključenih institucija i organizacija, već za isključivi cilj ima njihovo međusobno umrežavanje te razmjenu informacija, planiranje i provođenje aktivnosti. U skladu sa naprijed navedenim, uspostavljena su četiri regionalna monitoring tima, i to: Sarajevo; Mostar; Banja Luka; i Tuzla.

2. Sastav regionalnih monitoring timova

Osnovni princip u organizaciji RMT-a jeste zastupljenost svih organa vlasti i nevladinih institucija i organizacija koje u svojoj nadležnosti i ovlaštenjima imaju poduzimanje aktivnosti koje su u direktnoj ili indirektnoj vezi sa borbom protiv trgovine ljudima, bilo da se radi o krivičnom gonjenju trgovaca ljudima, zaštiti i pomoći za žrtve trgovine ljudima ili poduzimanju preventivnih mjera na suzbijanju trgovine ljudima. U RMT su zastupljene institucije sa svih nivoa vlasti: državnog, entitetskog, kantonalnog i općinskog te nevladine organizacije koje djeluju na nivou države ili na drugom nivou. Sastav RMT-a i njihov rad zasnovan je na interresornoj, međusektorskoj i teritorijalnoj zastupljenosti uključenih institucija i organizacija.

U sastav RMT-a su uključene sljedeće nadležne institucije, agencije za provođenje zakona i nevladine organizacije:

- Sa nivoa Bosne i Hercegovine: Ministarstvo sigurnosti, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstvo pravde, Ministarstvo civilnih poslova, Agencija za ravnopravnost spolova, Tužilaštvo BiH, Državna agencija za istrage i zaštitu, Granična policija, Služba za poslove sa strancima,
- Sa nivoa entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH: entitetska tužilaštva i Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH, te kantonalna tužilaštva; entitetska ministarstva pravde; entitetska i kantonalna ministarstva

unutrašnjih poslova i Policija Brčko Distrikta BiH; entitetska i kantonalna ministarstva nadležna za rad i socijalnu politiku, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje. Treba napomenuti da je učešće entitetskih i kantonalnih institucija veoma važno. Pored aktivnosti na istraživanju i gonjenju krivičnog djela trgovine ljudima, te institucije imaju i isključivu nadležnost za krivična djela koja se dovode u vezu sa trgovinom ljudima, a koja su propisana u entitetskim krivičnim zakonima i Krivičnom zakonu Brčko Distrikta BiH (trgovine ljudima radi vršenja prostitucije, navođenja na prostituciju, iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju, te proizvodnju i prikazivanje dječije pornografije/ upoznavanje djeteta sa pornografijom).

- Sa nivoa općina obavezno se uključuju predstavnici centara ili službi za socijalni rad.
- U sastav RMT-a su uključene nevladine organizacije koje imaju odgovarajuće kapacitete za pružanje direktne asistencije žrtvama i svjedocima žrtvama trgovine ljudima, te kapacitete za provođenje preventivnih aktivnosti.

RMT sačinjavaju imenovani predstavnici gore navedenih institucija i organizacija.

Timovi su organizirani na sljedeći način:

- Za svaki RMT uspostavlja se uži i širi sastav tima.
- Uži RMT sačinjava manji broj članova RMT-a. Sastav užeg tima je takav da se osigurava ravnomjerna zastupljenost svih relevantnih i uključenih institucija radi osiguravanja multisektorskog pristupa, odnosno ravnomjerne zastupljenosti svih sektora koji učestvuju u provođenju aktivnosti.
- Širi tim čine predstavnici svih institucija i organizacija koje imaju nadležnost i ovlaštenja na području koje pokriva RMT.
- RMT koordinira predstavnik Ministarstva sigurnosti BiH/Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima, u saradnji sa predstavnikom regionalnog ureda SIPA-e, koji obavljaju i administrativne i logističke poslove vezane za rad užeg i šireg tima.

3. Aktivnosti regionalnih monitoring timova

Aktivnosti RMT-a su podijeljene na dva dijela. Prvi dio čini planiranje i poduzimanje koordiniranih aktivnosti u kreiranju individualnih programa rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije identificiranih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, te zajedničko provođenje takvih programa, odnosno aktivnosti na direktnoj asistenciji žrtvama. Drugi dio čine aktivnosti na prikupljanju i analizi informacija o trendovima trgovine ljudima na svojim područjima; na vršenju stalne procjene adekvatnosti pravnog i institucionalnog okvira, ljudskih i drugih kapaciteta za adekvatan odgovor na problem; na razvijanju kapaciteta uključenih institucija i organizacija za borbu protiv trgovine ljudima; i provođenje preventivnih aktivnosti na smanjenju rizika za viktimizaciju i reviktimizaciju žrtava, odnosno aktivnosti na provođenju Državnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima.

3.1 Aktivnosti na direktnoj asistenciji žrtvama trgovine ljudima

Organi vlasti i ovlaštene organizacije koje sačinjavaju RMT dužni su da razmjenjuju sve raspoložive informacije o identificiranim potencijalnim žrtvama i svjedocima žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba od značaja za rješavanje slučajeva trgovine ljudima. Razmjena informacija čini osnovu za razvijanje funkcionalnih veza između uključenih institucija, a sve u cilju izrade i provođenja odgovarajućih programa zaštite i upućivanja žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima.¹

¹ Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovanja ljudima državljana Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 66/07), član 5. (Pravila razmjene)

(1) Nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije u skladu sa ovim Pravilima obavezne su da razmjenjuju sve raspoložive informacije o žrtvama i svjedocima žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba koje su od značaja za rješavanje slučajeva trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

(2) Istovremeno su sve nadležne institucije u BiH i ovlaštene organizacije obavezne dostavljati povratne informacije vezane za rješavani predmet trgovine ljudima.

(3) Sve institucije u BiH, organizacije, pravna i fizička lica koji na bilo koji način dođu u dodir sa djetetom koje je izloženo nekom od oblika eksploatacije i nasilja dužni su, bez odlaganja, organu starateljstva dostaviti obavijest o povredi prava djeteta.

(4) Obaveza dostavljanja obavijesti o povredi prava djeteta službi ili centru za socijalni rad odnosi se na Tužilaštvo BiH, tužilaštva entiteta i Brčko Distrikta BiH, policijske službe u BiH i stručne radnike u obrazovno-vaspitnim institucijama (upravu, nastavnike i pedagošku službu obrazovnih ustanova), zdravstvenim ustanovama, inspekcijским i sanitarnim službama, zavodima za zapošljavanje, matičnim uredima, savjetovalištima, zavodima za zaštitu djece i omladine, domovima za nezbrinutu djecu i omladinu kao i djecu bez roditeljskog staranja i bilo kojim drugim javnim ili privatnim institucijama u kojim se djeca zbrinjavaju.

S obzirom da su u sastav RMT-a uključene institucije i organizacije koje mogu imati saznanje ili osnov sumnje o potencijalnim žrtvama ili svjedocima žrtvama trgovine ljudima ili su one već identificirane, zavisno od situacije se razmjenjuju informacije i iskustva o načinu vođenja ovakvih slučajeva. Ove informacije se razmjenjuju isključivo u cilju izrade programa zaštite i upućivanja žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima (ovdje se ne govori o operativnim aktivnostima koje su u nadležnosti tužilaštava i policije).

Osnovni cilj koji se postiže uspostavom RMT sadržan je u razvijanju sistema funkcionalnih veza između nadležnih institucija i ličnih veza pojedinaca uključenih u regionalni tim. Funkcionalne veze između nadležnih institucija ogledaju se u definiranju standardnih procedura, vrsti i sadržaju informacija koje se razmjenjuju, te načinu na koje se realiziraju ove aktivnosti.

Kada postoji potreba da se kreira i provede individualni program rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije za potencijalnu ili identificiranu žrtvu, članovi RMT-a će oformiti stručni tim sačinjen od predstavnika institucija i organizacija koje su nadležne za poduzimanje pojedinih radnji u vezi sa žrtvom, kako bi razmijenili podatke o konkretnom slučaju, zajednički ga procijenili, definirali individualni program rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije te ga zajednički provodili.

Detaljna uputstva o svim potrebnim aktivnostima vezanim za postupak identifikacije, odnosno otkrivanja žrtve trgovine ljudima, prijavljivanja, procjene slučaja i mjera na zaštiti i pomoći žrtvi, razmjenu informacija i saradnji između institucija i organizacija data su u posebnom dijelu Smjernica za svaku od institucija, odnosno organizacija posebno.

3.2 Aktivnosti na provođenju Državnog akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima

Osnovni preduslov za uspješne aktivnosti na provođenju Državnog akcionog plana (DAP) jeste da se zajednički rad zasniva na aktivnom učestvovanju i obavezi da svaki član RMT-a informira ostale članove svog tima o svim odlukama koje se donesu u svakoj od uključenih institucija i organizacija, a tiču se funkcije RMT-a.

Shodno navedenom, svaki član tima je dužan informirati i razmjenjivati podatke sa članom RMT-a o aktivnostima na terenu vezanim za ciljeve i mjere DAP-a, a posebno aktivnostima koje se odnose na zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima u vezi sa nadležnošću institucije iz koje član dolazi, u skladu sa zakonskim mogućnostima, pritom ne ugrožavajući profesionalnost (integritet postupka koji se vodi) i povjerljivost rada sa žrtvom i svjedokom žrtvom trgovine ljudima.

Aktivnosti članova i članica RMT-a podijeljene su u skladu sa ciljevima i mjerama utvrđenim u okviru DAP-a. U skladu sa navedenim, aktivnosti RMT-a se odnose na:

a) Sistemi podrške (Pravne i regulatorne mjere)²

Članovi RMT-a će, u okviru svojih radnih sastanaka i ciljano organiziranih radionica i seminara, tematski razmatrati – na osnovu svojih praktičnih iskustava – probleme vezane za primjenu ključnih zakona u cilju usklađivanja pravnog i regulatornog okvira unutar BiH, što će osigurati jedinstven pristup u krivičnom gonjenju trgovaca ljudima i njihovom kažnjavanju, te jedinstven pristup i nivo zaštite i pomoći za žrtve trgovine i svjedoke žrtve.

Prateći realizaciju DAP-a, članovi će tematski razmatrati:

- Praktičnu primjenu krivičnih zakona na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH, razmatrajući posebno njihovu usaglašenost sa međunarodnim konvencijama koje je BiH potpisala

(5) Ukoliko je u pitanju punoljetna žrtva i svjedok žrtva, nadležno tužilaštvo ili policijska služba informiraju službu ili centar za socijalni rad, samo uz pristanak žrtve i svjedoka žrtve.

(6) Ukoliko Ministarstvo vanjskih poslova putem diplomatsko-konzularnih predstavništava (u daljem tekstu: DKP) u okviru svojih redovnih aktivnosti dođe do saznanja da se na njegovom jurisdikcijskom području nalazi dijete ili punoljetna žrtva i svjedok žrtva trgovine ljudima, a državljanin je Bosne i Hercegovine, ili utvrde da okolnosti koje su u vezi sa djetetom ili punoljetnom osobom upućuju na to da se ove osobe eksploatiraju, dostavit će informaciju nadležnom tužilaštvu ili policijskoj službi putem nadležnog sektora Ministarstva vanjskih poslova. DKP će intenzivno saradivati sa nadležnim službama zemlje domaćina u cilju prikupljanja podataka o okolnostima svakog pojedinog slučaja.

(7) Ukoliko je u pitanju punoljetna žrtva i svjedok žrtva, nadležne institucije i ovlaštene organizacije informiraju tužilaštvo ili policijsku službu bez obzira na pristanak žrtve i svjedoka žrtve.

² DAP Cilj 1: Uskladiti pravni i regulatorni okvir u Bosni i Hercegovini sa odredbama Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, sa zakonodavstvom Evropske unije koje se odnosi na trgovinu ljudima i Konvencijom Vijeća Evrope o *sajber* (kompjuterskom) kriminalu na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou i u Brčko Distriktu BiH.

- Karakter i dinamiku donošenja i primjene usvojenih i izmijenjenih zakona na entitetskom, kantonalnom i nivou Brčko Distrikta BiH
- Karakter i dinamiku donošenja i primjene usvojenih i izmijenjenih zakona na entitetskom, kantonalnom i nivou Brčko Distrikta BiH koji se odnose na segmente zdravstvene i socijalne zaštite, a prema potrebi i obrazovanja i zapošljavanja

Članovi RMT-a će imati mogućnost da svoja zapažanja i prijedloge dostave Ministarstvu sigurnosti BiH i Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, koji će ih upućivati u dalju proceduru putem nadležnih ministarstava.³

b) Institucionalna koordinacija⁴

Uspostava RMT-a predstavlja direktan doprinos jačanju institucionalne koordinacije aktivnosti nadležnih institucija na državnom, entitetskom, kantonalnom i nivou Brčko Distrikta BiH, kao i koordinaciji sa nevladinim i međunarodnim organizacijama.

Prateći realizaciju DAP-a, članovi će tematski razmatrati kvalitet:

- Metoda saradnje pri zaštiti žrtava trgovine ljudima između relevantnih institucija kao što su policija, tužilaštva, nadležna ministarstva, centri za socijalni rad, matični uredi, zavodi za zapošljavanje, službe inspekcije rada i zdravstva, nevladine organizacije itd.
- Dinamiku i operativnost stručnih službi u nadležnim institucijama

c) Izgradnja kapaciteta⁵

Najvažnija uloga RMT-a je sadržana u mogućnosti da članovi i institucije članice učestvuju u kreiranju profesionalnih obuka tako da predlažu karakter i sadržaj edukativnih programa, te iniciraju prioritete teme i područja edukacije, zavisno od uočenih nedostataka na terenu.

Prateći realizaciju DAP-a, članovi i institucije članice će, prema vlastitom izboru i raspoloživim kapacitetima učestvovati u:

- Razvijanju novih i/ili prilagođavanju postojećih edukativnih materijala i priručnika za policijske službenike, koji se odnose na obuku u oblastima istraživanja krivičnih djela vezanih za trgovinu ljudima, te postupanja sa žrtvama trgovine ljudima i žrtvama svjedocima, uz posebnu pažnju na tehnike obavljanja razgovora sa žrtvama i sa djecom žrtvama trgovine
- Izradi prijedloga za nove i prilagođavanje postojećih edukativnih materijala i priručnika, te njihovo uključivanje u postojeći program obuke sudija i tužilaca
- Izradi prijedloga za razvijanje novih i prilagođavanje postojećih obrazovnih materijala i priručnika za obuku osoblja centara za socijalni rad
- Izradi prijedloga za organizaciju i sadržaj obuke na temu trgovine ljudima u postojećim programima obuke za nastavnike
- Izradi prijedloga za edukaciju svih službenika nadležnih institucija uključenih u RMT na temu obavljanja razgovora sa žrtvama i djecom žrtvama trgovine ljudima

d) Upravljanje informacijama⁶

Svi članovi RMT-a će dati svoj doprinos u razvijanju državnog sistema za upravljanje informacijama, vršiti prikupljanje i obradu, te doprinositi zaštiti i razvijanju načina za sigurno korištenje podataka o

³ **DAP Cilj 1:** Na inicijativu Ureda državnog koordinatora, nadležna ministarstva će uspostaviti stručne radne grupe koje će imati zadatak da izvrše analizu postojećih zakona u odnosu na Konvenciju Vijeća Evrope o akciji borbe protiv trgovine ljudima i pripreme odgovarajuće nacрте za izmjene i dopune odgovarajućih zakona, koji će biti po važećoj proceduri upućeni nadležnim institucijama na usvajanje.

⁴ **DAP Cilj 1:** Poboľjšati koordinaciju aktivnosti nadležnih institucija na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou i u Brčko Distriktu BiH, kao i koordinaciju sa nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama.

⁵ **DAP Cilj 1:** Institucionalizirati i standardizirati obuke za profesionalno osoblje koje je uključeno u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima u nadležnim institucijama.

⁶ **DAP Cilj 1:** Razvijanje državnog sistema za upravljanje informacijama kojim će se urediti i vršiti prikupljanje, obrada, zaštita i korištenje podataka o trgovine ljudima uopće, a posebno o registriranim trgovcima ljudima i identificiranim žrtvama trgovine ljudima.

trgovini ljudima, a posebno podataka o registriranim trgovcima ljudima i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, na način da neće ugrožavati povjerljivost i profesionalan odnos sa osobama kojima pružaju zaštitu i ugrožavati njihovu sigurnost.

Prateći realizaciju DAP-a, članovi će, prema vlastitom izboru i raspoloživim kapacitetima učestvovati u:

- Prikupljanju i distribuciji informacija o trgovini ljudima u redovnim vremenskim intervalima, koristeći dizajnirani obrazac za prikupljanje podataka, pri čemu će davati mišljenja i prijedloge na radni tekst godišnjeg državnog izvještaja
- Pripremati informacije i inicijative u cilju prikupljanja i istraživanja uočenih pojava vezanih za trgovinu ljudima u BiH
- Predlagati unapređenja i nova rješenja za korištenje i ažuriranje podataka o trgovini ljudima

Aktivnosti praćenja stanja trgovine ljudima obavljaju se u skladu sa razvijenim sistemom izvještavanja i prikupljanja podataka za baze o žrtvama trgovine ljudima i o počiniocima/osumnjičenim za krivična djela trgovine ljudima. Ovaj sistem je dio jedinstvenog sistema u zemljama jugoistočne Evrope, uspostavljenog pored BiH i u Albaniji, Bugarskoj, Hrvatskoj, Makedoniji, Moldaviji, Crnoj Gori, Rumuniji i Srbiji.

U cilju realizacije aktivnosti u vezi sa izvještavanjem i praćenjem stanja trgovine ljudima, te istovremenim adekvatnim obezbjeđivanjem podataka za ove baze, kreirani su jedinstveni obrasci za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima koji se popunjavaju/dostavljaju, sa određenim pratećim obrascima. U cilju izbjegavanja dodatne viktimizacije žrtve trgovine ljudima i postupanja u njenom najboljem interesu, ovaj obrazac je podijeljen u skladu sa nadležnostima svih institucija uključenih u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima.

Jedinstveni obrazac za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, kojeg popunjavaju/dostavljaju za sve nadležne institucije, identičan je u općem dijelu koji se odnosi na identifikacijske podatke o žrtvama i identifikaciji i pomoći, dok se u posebnom dijelu obrasca razlikuje. Sve navedeno poduzeto je u skladu sa nadležnostima institucija i u cilju izbjegavanja reviktimizacije žrtve. S obzirom na navedeno, usklađeni su sljedeći setovi obrazaca:

1. Jedinstveni obrazac za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, kojeg popunjavaju/dostavljaju nadležne agencije za provođenje zakona, tužilaštva i Služba za poslove sa strancima
2. Jedinstveni obrazac za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, kojeg popunjavaju/dostavljaju mjesno nadležni centri/službe za socijalni rad
3. Jedinstveni obrazac za prikupljanje podataka o potencijalnim i/ili identificiranim žrtvama trgovine ljudima, kojeg popunjavaju/dostavljaju nevladine organizacije, sigurne kuće i ostale institucije koje identificiraju potencijalnu žrtvu trgovine ljudima (obrazovne, zdravstvene i druge institucije).

Popunjeni obrasci se dostavljaju Ministarstvu sigurnosti BiH/Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u zatvorenoj koverti ili putem kurira.

Pored Jedinstvenog obrasca, Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima potrebno je dostaviti obrazac kojim se daje pristanak na obradu ličnih podataka i izjavu o povjerljivosti podataka o predmetima trgovine ljudima u BiH. Obrazac kojim se daje pristanak na obradu ličnih podataka treba imati potpis žrtve trgovine ljudima ukoliko se radi o punoljetnoj žrtvi, dok za maloljetnu žrtvu ovaj obrazac potpisuje staratelj (roditelj ili staratelj kojeg je postavio centar za socijalni rad). Izjavu o povjerljivosti podataka o predmetima trgovine ljudima dostavljaju samo nevladine organizacije, i to potpisano od strane ovlaštenog lica i ovjerenu.

Uz Jedinstveni obrazac je pripremljena Instrukcija za popunjavanje u cilju lakšeg popunjavanja i dostavljanja podataka.

U cilju bržeg i djelotvornijeg dostavljanja podataka, dovoljno je da nadležni CSR dostavi Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima potpisan i ovjeren obrazac kojim se daje pristanak na obradu ličnih podataka.

Dostavljanje podataka Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u pravilu se obavlja dva puta godišnje u cilju sačinjavanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH.

Instrukcija za popunjavanje obrazaca i obrasci dati su u Prilogu 4 Smjernica.

e) Finansiranje aktivnosti⁷

Finansiranje aktivnosti regionalnih monitoring timova (RMT) usmjerenih ka sprečavanju i pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima provodit će se iz sredstava budžeta države, entiteta i lokalnih zajednica, kao i međunarodnih donacija u cilju implementacije Državnog akcionog plana (DAP).

Prateći realizaciju DAP-a, članovi RMT-a će, prema vlastitom izboru i raspoloživim kapacitetima, učestvovati u:

- Aktivnostima kojima se iniciraju i utvrđuju konkretni planovi neophodnih sredstava (finansijskih, ljudskih, tehničkih) i planovi prikupljanja sredstava
- Motiviranju međunarodnih donatora da svojim sredstvima doprinesu implementaciji DAP-a
- Prikupljanju informacija o visini izdvojenih sredstava na nivou lokalne zajednice i NVO-a
- Iniciranju izrade projekata kojim se poboljšavaju raspoloživi resursi

f) Monitoring i evaluacija⁸

Članovi RMT-a će učestvovati u predlaganju i iniciranju izmjena i dopuna postojećeg državnog referalnog mehanizma, kako bi se osigurala njegova efikasna implementacija, a po potrebi i njegova izmjena i dopuna.

U cilju realizacije DAP-a, članovi će, prema vlastitom izboru i raspoloživim kapacitetima, učestvovati u:

- Sastancima RMT-a
- Finaliziranju i distribuciji godišnjeg izvještaja o stanju trgovine i o provođenju DAP-a
- Predlaganju i učestvovanju u izradi kriterija za monitoring standarda za pomoć žrtvama, zaštitu i provođenje zakona
- Realizaciji aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima prema prihvatljivim standardima (žrtvama je pružena adekvatna pomoć, pravne procedure nisu bespotrebno duge, kazne trgovcima ljudima su dovoljno stroge, naredbe sudova se izvršavaju itd.)
- Razvijanju monitoringa mehanizama za praćenje primjene minimalnih standarda za zaštitu žrtava i brigu o njima od strane nadležnih institucija i organizacija

g) Prevencija⁹

Članovi RMT-a će se, prema vlastitom afinitetu i stručnim sposobnostima, uključiti u preventivne aktivnosti koje imaju za cilj smanjenje rizika trgovine ljudima među ranjivim kategorijama.

Prateći realizaciju DAP-a, članovi će, prema vlastitom izboru i raspoloživim kapacitetima učestvovati u:

- Pokrenutim istraživanjima kojima se utvrđuju uzroci i trendovi koji utječu na povećan rizik trgovine ljudima
- Praćenju i obradi informacija koje će biti korištene za razvijanje multidisciplinarnog/multisektorskog pristupa za podršku djeci koja rade na ulici i njihovo uključivanje u obrazovni sistem, kako bi se smanjili rizici da ova djeca, koja su zbog nepohađanja škole pod najvećim rizikom, postanu žrtve trgovine ljudima i omogućila njihova sigurnija budućnost

⁷ DAP Cilj 1: Osigurati finansiranje od strane države, entiteta i budžeta lokalnih zajednica kako bi se finansirala implementacija Državnog akcionog plana i kontinuiranih napora u borbi protiv trgovine ljudima usmjerenih ka sprečavanju i pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima.

⁸ DAP Cilj 1: Osigurati efikasnu implementaciju Državnog akcionog plana, i po potrebi, izmjenu i dopunu istog.

⁹ DAP Cilj 1: Smanjiti rizike trgovine ljudima među ranjivim kategorijama.

- Iniciranju potpisivanja protokola o saradnji relevantnih institucija na kantonalnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta BiH
- Prikupljanju informacija koje se odnose na primjenu drugih planova kao što su strategije borbe protiv nasilja u porodici, gender akcioni plan za ravnopravnost spolova, strategije borbe protiv nasilja nad djecom, strategije za poboljšanje položaja Roma, strategije za socijalno-ekonomski razvoj i program povratka raseljenih osoba i izbjeglica, te druge aktivnosti koje imaju direktan utjecaj na prevenciju trgovine ljudima i socijalno-ekonomsko jačanje ranjivih grupa stanovništva
- Realizaciji koordinacijskih sastanaka u cilju usklađivanja zajedničkih aktivnosti sa tijelima nadležnim za provođenje navedenih dokumenata
- Praćenju odvijanja aktivnosti na uvođenju teme o borbi protiv trgovine ljudima u nastavne planove osnovnih i srednjih škola, kao sistematski i kontinuiran dio redovnog obrazovanja
- Iniciranju provođenja anketa među učenicima u cilju dokumentiranja njihovog razumijevanja problema trgovine ljudima i smanjenja rizika od nje
- Izvještavanju o izradi priručnika o prevenciji trgovine ljudima za učenike, koji bi se koristio u školama, ali i u radu sa djecom koja ne pohađaju školu
- Iniciranju razvoja programa u lokalnoj zajednici koji će pružati obrazovanje o sprečavanju trgovine ljudima među djecom koja ne pohađaju školu i zajednicama pod posebnim rizikom, kao što je romska zajednica
- Praćenju realizacije programa upisivanja u matične knjige osoba koje nisu upisane, a posebno djece u matične knjige rođenih

h) Zaštita žrtava i svjedoka¹⁰

Članovi RMT-a će, zavisno od funkcije koju obavljaju, kontinuirano raditi na unapređenju postupka identifikacije žrtava trgovine ljudima, njihove adekvatne rehabilitacije i reintegracije.

U aktivnostima provođenja DAP-a, članovi će, prema raspoloživim kapacitetima, učestvovati u:

- Izradi i razvoju standarda za identifikaciju za profesionalce koji bi u vršenju svojih redovnih poslova mogli doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima
- Stalnoj distribuciji informacija o novim trendovima profesionalcima koji bi mogli doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima
- Praćenju osiguranja pravovremene i adekvatne pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi trgovine
- Razvoju stručnog obrasca koji informira žrtve trgovine ljudima o njihovim pravima i podršci koja im je dostupna
- Pripremi i razvoju minimalnih standarda za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima (stanovanje, psiho-socijalna zaštita, medicinska njega, obrazovanje, obuka za posao, te pronalaženje posla itd.)
- Praćenju ostvarivanja i kvaliteta usluga za žrtve – hitno prihvatilište, psiho-socijalno savjetovanje, besplatna medicinska njega, obuka za posao, nastavak obrazovanja i usluge pronalaženja posla – na lokalnom, entitetskom ili državnom nivou
- Praćenju osiguranja, kvaliteta i problema u pružanju usluga liječenja i odvikavanja za žrtve trgovine ljudima koje su ovisnice o drogama.

i) Repatrijacija i transnacionalni mehanizam upućivanja

Članovi RMT-a će svojim prijedlozima utjecati na kreiranje i poboljšanje postupaka repatrijacije žrtava trgovine ljudima.

Prateći realizaciju DAP-a, članovi će, u skladu sa raspoloživim kapacitetima, učestvovati u:

¹⁰ **DAP Cilj 1:** Unaprijediti postupak identifikacije žrtava trgovine ljudima.

DAP Cilj 3: Osigurati adekvatnu rehabilitaciju i reintegraciju žrtava trgovine ljudima.

- Izradi regulative i smjernica (standarda) za žrtve koje se iz drugih zemalja repatriraju u BiH
- Izradi regulative i smjernica (standarda) za repatrijaciju stranih žrtava trgovine ljudima iz BiH u njihove zemlje porijekla

**SMJERNICE ZA POSTUPANJE
INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA
U BOSNI I HERCEGOVINI U
AKTIVNOSTIMA PRUŽANJA
POMOĆI I PODRŠKE ŽRTVAMA
I ŽRTVAMA SVJEDOCIMA
TRGOVINE LJUDIMA**

Ministarstvo sigurnosti BiH

Ministarstvo sigurnosti BiH je institucija osnovana na nivou Bosne i Hercegovine. Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine¹¹ Ministarstvu sigurnosti BiH daje u nadležnost: zaštitu međunarodnih granica, unutrašnjih graničnih prelaza i reguliranje prometa na graničnim prelazima BiH; sprečavanje i otkrivanje počinitelja krivičnih djela terorizma, trgovine drogom, krivotvorenja domaće i strane valute i trgovine ljudima i drugih krivičnih djela sa međunarodnim ili međuentitetskim elementom; međunarodnu saradnju u svim oblastima iz nadležnosti ministarstva; zaštitu lica i objekata; prikupljanje i korištenje podataka od značaja za sigurnost BiH; organizaciju i usaglašavanje aktivnosti entitetskih ministarstava unutrašnjih poslova i Brčko Distrikta BiH u ostvarivanju sigurnosnih zadataka u interesu BiH; provođenje politike useljavanja i azila u BiH i uređuje procedure u vezi sa kretanjem i boravkom stranaca u BiH.

Jedan manji dio nadležnosti Ministarstvo sigurnosti BiH provodi direktno, dok veći dio nadležnosti provode policijske i druge upravne organizacije u sastavu Ministarstva. Granična policija BiH direktno provodi nadležnosti vezane za zaštitu međunarodnih granica, unutrašnjih graničnih prelaza i reguliranje prometa na graničnim prelazima BiH. Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) direktno provodi nadležnosti vezane za sprečavanje i otkrivanje počinitelja krivičnih djela terorizma, trgovine drogom, krivotvorenja domaće i strane valute i trgovine ljudima i drugih krivičnih djela sa međunarodnim ili međuentitetskim elementom; zaštitu lica i objekata; prikupljanje i korištenje podataka od značaja za sigurnost BiH. Služba za poslove sa strancima direktno provodi nadležnosti vezane za provođenje politike useljavanja u BiH te kretanje i boravak stranaca u BiH.

Ministarstvo sigurnosti BiH ima i posebne nadležnosti u borbi protiv trgovine ljudima i ilegalnih imigracija u BiH određene Odlukom Vijeća ministara BiH o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju funkcije državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu.¹² Prema ovoj odluci, Ministarstvo je nadležno da uspostavi i održava koordinaciju sa oficirima za vezu iz ministarstava unutrašnjih poslova, prikupljanje podataka i pripremu odgovarajućih izvještaja o trgovini ljudima u BiH, koordiniranje i saradnju na pripremi programa obuke i edukacije.

Nadležnosti Ministarstva sigurnosti BiH u borbi protiv trgovine ljudima i zaštite stranih žrtava trgovine ljudima proizlaze i iz Zakona o boravku i kretanju stranaca i azilu¹³ i njegovog provedbenog akta – Pravilnika o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima¹⁴ kojim se utvrđuju pravila i standardi u postupanju, kao i druga pitanja u vezi sa prihvatom, oporavkom i povratkom stranaca žrtava trgovine ljudima.

S obzirom na svakodnevnu uključenost u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima i pružanja pomoći i zaštite žrtvama trgovine, službenici Ministarstva su često u prilici raditi na identifikaciji i upućivanju žrtava trgovine ljudima te usko saradivati sa drugim institucijama i organizacijama uključenim u referalni mehanizam za postupanje sa žrtvama trgovine.

U provođenju zakona i odluka, Ministarstvo sigurnosti BiH i državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u okviru aktivnosti usmjerenih na suzbijanje i otklanjanje uzroka i posljedica trgovine ljudima dužni su da čuvaju profesionalnu tajnu jer neovlaštenim objelodanivanjem podataka nanosi se šteta žrtvi trgovine ljudima, te se protiv osobe koja odaje ove podatke može pokrenuti postupak za naknadu nanesene štete.

Državni i policijski službenici su oslobođeni odgovornosti za odavanje profesionalne tajne ako je takva tajna otkrivena sa ciljem zaštite interesa žrtve, jer dužnost prijavljivanja krivičnog djela ima prednost nad obavezom čuvanja profesionalne tajne. Stoga je radi smanjivanja prostora u kome može doći do otkrivanja podataka o žrtvi trgovine potrebno poduzeti sve mjere kako bi što manji broj policijskih i državnih službenika imao podatak da je osoba žrtva trgovine ljudima, a nadležni policijski i državni službenici dužni su provesti sve aktivnosti u cilju pružanja adekvatne pomoći i zaštite sprečavanja stigmatizacije žrtve.

Kada su ove informacije dostupne većem broju osoba, odnosno javnosti, neophodno je pokazati razumijevanje za situaciju u kojoj se žrtva nalazi. Žrtvi je potrebno pomoći da se uključi i nastavi rad u

¹¹ "Službeni glasnik BiH", br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07 i 35/09

¹² "Službeni glasnik BiH", br. 24/03 i 37/04

¹³ "Službeni glasnik BiH", broj 36/08

¹⁴ "Službeni glasnik BiH", broj 90/08

okviru svakodnevnih aktivnosti, omogućiti da ostvari svoje potencijale, stimulirati je i utjecati na životno okruženje kako bi se smanjila njena stigmatizacija.

1. Otkrivanje

Službenici Ministarstva sigurnosti BiH, iako nemaju primarnu nadležnost za pružanje direktne pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima, posebno trgovine i eksploatacije djece, u prilici su da kroz obavljanje svojih redovnih poslova dođu do podataka koji ukazuju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima ili da je neku osobu moguće identificirati kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima. U takvim situacijama, službenici Ministarstva su obavezni da Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA) ili Tužilaštvu BiH prijave krivično djelo trgovine ljudima ili počinioca tog krivičnog djela. Obavijest o sumnji i saznanju može se dostaviti i drugim policijskim agencijama ili tužilaštvima. Ukoliko se radi o stranoj osobi koju je moguće identificirati kao potencijalnu žrtvu trgovine, potrebno je bez odlaganja pismeno obavijestiti mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima, koji će poduzeti dalje aktivnosti u skladu sa Zakonom o boravku i kretanju stranaca i azilu i njegovim podzakonskim aktima.

Tokom svakodnevnog rada, službenici Ministarstva sigurnosti BiH imaju obavezu da uočavaju razne rizične situacije u kojima se mogu identificirati žrtve trgovine ljudima i situacije koje ih upućuju na sumnju da su u pitanju osobe koje su izložene ili mogu biti izložene riziku trgovine ljudima kao što su:

- Stranci i državljani BiH koji prelaze državnu granicu
- Stranci koji borave u BiH
- Stranci prema kojima su izrečene represivne mjere
- Tražioci azila i osobe kojima je dodijeljen status privremenog prihvata

U ovakvim i drugim sličnim situacijama, obaveza službenika Ministarstva je da djeluju preventivno i spriječe moguću trgovinu tom osobom, odnosno njenu eksploataciju, tako što će obavijestiti nadležne policijske službe ili Službu za poslove sa strancima.

Identifikacija potencijalne žrtve trgovine

Uvijek kada postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s takvom osobom će se postupati kao sa žrtvom sve dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi, izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je pristanak djeteta na namjeravanu eksploataciju nebitan, jer dijete nije u stanju da samo donosi ovakve i slične odluke, te se svako postupanje prema djetetu koje sadrži eksploataciju smatra trgovinom ljudima.

Ukoliko se radi o punoljetnoj osobi, potrebno je da se takva osoba sama identificira kao žrtva trgovine, odnosno pojasni oblik eksploatacije kojem je bila izložena tokom određenog perioda, kako bi dobila status žrtve. Ukoliko se punoljetna osoba tokom razgovora sa službenikom Ministarstva sigurnosti BiH izjasni da joj neko ograničava slobodu kretanja, zadržava je protiv njene volje, zadržava njene lične isprave, da je protiv njene volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili vrši bilo kakvu drugu radnju eksploatacije, obaveza službenika je da tu osobu kategorizira kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, te poduzme interventne radnje u svrhu njene zaštite i zbrinjavanja te prijavljivanja krivičnog djela i izvršioca.

U postupku identifikacije žrtve trgovine ljudima, službenici uključeni u postupak su dužni cijeniti sljedeće pokazatelje koji ukazuju da je neka osoba potencijalna žrtva:

- Samoidentifikacija
- Dob osobe, posebno ako su osobe u dobi do 18 godina
- Mjesto i uslovi gdje je potencijalna žrtva trgovine pronađena

- Ograničenje lične slobode
- Psiho-fizičko stanje osobe
- Način i svrha ulaska u BiH za strane žrtve trgovine
- Status, kretanje i boravak osobe u BiH, za strane žrtve trgovine
- Posjedovanje putne isprave i identifikacijskih dokumenata
- Posjedovanje finansijskih sredstava
- Druge okolnosti relevantne za pravilnu identifikaciju

2. Razgovor sa žrtvom

U slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, a u cilju identifikacije potencijalne žrtve, službenik Ministarstva sigurnosti BiH će obaviti samo inicijalni razgovor sa potencijalnom žrtvom, što će omogućiti obavještanje nadležne policijske službe, tužilaštva ili Službe za poslove sa strancima koji će poduzeti dalje aktivnosti i obaviti potrebne razgovore sa žrtvom.

Veoma je važno da žrtva trgovine ljudima, već od prvog kontakta sa službenicima Ministarstva, uspostavi odnos uzajamnog povjerenja. Stoga službenik Ministarstva prilikom obavljanja razgovora sa žrtvom mora posebno voditi računa o uzrastu žrtve, koristiti rječnik prilagođen žrtvi, te pustiti žrtvu da sama ispriča dešavanja i događaje u vezi s okolnostima u kojima je bila trgovana. Službenik ne smije insistirati na detaljima vezanim za viktimizaciju žrtve, nego će obaviti inicijalni razgovor općeg karaktera, uz obrazloženje da žrtva treba obaviti detaljan razgovor sa policijskim službenicima, tužiocima, imigracionim vlastima, socijalnim radnicima i drugima koji će biti uključeni u krivični postupak te u proces pružanja pomoći i zaštite, odnosno reintegracije i eventualne repatrijacije žrtve.

Isto tako, vrlo je važno odmah na početku razgovora sa žrtvom dati obavještenja o pravima i obavezama utvrđenih zakonom, a koje se odnose na: obavezu osiguravanja fizičke zaštite – adekvatnog i sigurnog smještaja; osiguranje zdravstvene zaštite i liječenja ovisnosti; informiranje o žrtvinom pravnom statusu na jeziku koji žrtva razumije; pružanje pravne pomoći u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava; informiranje o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve; informiranje o mogućnostima i postupku repatrijacije, pružanju socijalne zaštite koja obuhvata zaštitno zbrinjavanje i stanovanje, novčana davanja za osobe u stanju socijalne potrebe te programu resocijalizacije, uključujući osiguranje različitih vidova obuke i edukacije, zavisno od finansijskih mogućnosti.

Bitno je istaći da većina žrtava trgovine ljudima, posebno djece, iz straha od odmazde trgovaca ljudima, straha od roditelja koji mogu biti uključeni u trgovinu, straha od reakcije okoline i vršnjaka ili čak straha od krivične odgovornosti najčešće prvobitno poriče činjenicu da je žrtva trgovine, odnosno izbjegava pominjanje okolnosti koje će službenike Ministarstva navesti na zaključak da se radi o potencijalnoj žrtvi. U takvim slučajevima treba provesti dovoljno vremena u razgovoru i prikupiti sve raspoložive i što detaljnije informacije na osnovu kojih će se izvršiti identifikacija potencijalne žrtve trgovine.

3. Procjena slučaja

Ministarstvo sigurnosti BiH nema direktnu ulogu u sačinjavanju procjene slučaja, ali postoji mogućnost da službenici Ministarstva, po pozivu nadležnih institucija i organizacija, budu uključeni u procjenjivanje slučaja. Stoga je važno poznavati pravila tog postupka.

Nakon što se prikupe inicijalne informacije vezane za konkretan slučaj i o tome se obavijeste ostale institucije nadležne za gonjenje počinilaca krivičnih djela trgovine ljudima i zaštitu žrtava, vrši se procjena slučaja.

Nadležne institucije intenzivno sarađuju i svaka u okviru svoje nadležnosti, zajedno ili odvojeno prema dogovoru, prikuplja ili razmjenjuje informacije o:

- Uspostavljenom kontaktu sa djetetom i porodicom (ako je ima)
- Procjenjivanju povreda koje su nanijete žrtvi i porodici
- Procjenjivanju rizika od nove povrede

- Osiguravanju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji (najčešće je ovaj dio u nadležnosti tužilaštva i policije)
- Osiguravanju hitne usluge zaštite
- Identificiranju resursa koji su na raspolaganju za zaštitu žrtve
- Pripremi za odluku o izdvajanju žrtve djeteta iz porodice ili druge sredine (nadležnost centra za socijalni rad, ako za to postoji potreba)
- Nalaženju odgovarajućeg smještaja (nadležnost centra za socijalni rad)
- Osiguravanju povratne informacije drugim relevantnim osobama ili institucijama
- Rezultatima izvršene procjene i mogućem aktiviranju predmeta

Tužilaštvo i policija imaju obavezu da osiguraju fizičku zaštitu za žrtvu i žrtvu svjedoka, a posebno da nadziru i prate sve informacije u slučaju ugrožavanja fizičke zaštite žrtava i svjedoka žrtava, nadzirujući njihovo okruženje. U cilju osiguranja odgovarajuće zaštite, tužilaštvo i policija dužni su vršiti redovne procjene slučaja.

Centar/služba za socijalni rad (CSR), nakon dobijanja informacija o predmetu, ukoliko ima nadležnost i obavezu da postupa, provjerava da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikuplja dodatne informacije, vrši procjenu slučaja, uspostavlja kontakt sa žrtvom, priprema i obavlja intervju, saraduje sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u cilju procjene povreda i rizika od budućih povreda, pomaže u osiguranju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji, utvrđuje raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve, procjenjuje koje intervencije su neodložne, odnosno priprema plan zaštite žrtve ili svjedoka žrtve.

Sve institucije uključene u procjenu slučaja dužne su redovno ažurirati procjenu slučaja i prilagođavati mjere na pomoći i zaštitu žrtve shodno rezultatima ažuriranih procjena.

4. Prijavljivanje

Dužnost prijavljivanja krivičnog djela i izvršioca odnosi se na sve situacije u kojima službenici Ministarstva u obavljanju svojih dužnosti saznaju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima ili krivično djelo povezano sa trgovinom ljudima. To znači opću obavezu za svakoga da svoja saznanja o takvom počinjenom krivičnom djelu, izvršiocima ili o žrtvi prijavi Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA) ili Tužilaštvu BiH. Obavijest se može dostaviti i drugim policijskim agencijama ili tužilaštvima. Ukoliko se radi o stranoj osobi koju je moguće identificirati kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, potrebno je bez odlaganja obavijestiti mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima.

Ukoliko službenici Ministarstva ne prijave trgovinu ljudima, odnosno krivično djelo, a utvrdi se da su u toku svoga rada došli do takvog saznanja, mogu biti gonjeni prema Krivičnom zakonu BiH za počinjeno krivično djelo neprijavljanja krivičnog djela ili počinioca.¹⁵ Isto krivično djelo propisuju i krivični zakoni entiteta i Brčko Distrikta BiH.

Zaštita i poštovanje principa povjerljivosti

S ciljem dostizanja najvećeg mogućeg nivoa zaštite i poštovanja principa povjerljivosti, najbolji pristup i način prijavljivanja predstavlja upoznavanje žrtve sa obavezom upoznavanja nadležnih institucija koje će joj pomoći ukoliko je situacija u kojoj se nalazi opasna i ugrožavajuća po nju. Povjerljivi podaci se mogu saopćiti drugoj nadležnoj instituciji samo uz izričit pristanak potencijalne žrtve trgovine ljudima i/ili njenog staratelja. Međutim, u ovoj situaciji Zakon je izričit i daje prednost prijavljivanju, jer neprijavljanje

¹⁵ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", broj 3/03

Neprijavljanje krivičnog djela ili počinioca
Član 230.

(1) Ko zna za počinioca krivičnog djela za koje se po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna dugotrajnog zatvora, ili ko samo zna da je takvo djelo učinjeno, pa to ne prijavi, iako od takve prijave zavisi blagovremeno otkrivanje počinioca ili krivičnog djela, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se službeno ili odgovorno lice koje ne prijavi krivično djelo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti, ako se za to krivično djelo po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna.

(3) Za krivično djelo iz stavova 1. i 2. ovog člana neće se kazniti lice kojem je počinilac bračni drug, lice koje živi s njim u vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojilac ili usvojenik i njihov bračni drug ili lice s kojim žive u vanbračnoj zajednici, ili koje je branilac, ljekar ili vjerski ispovjednik počinioca.

se zakonski sankcionira. Naravno, ova situacija obavezuje postupajućeg službenika da sa žrtvom trgovine ljudima pažljivo razgovara. Žrtvi, posebno djetetu, potrebno je objasniti u skladu sa uzrastom da je sve što je rečeno u razgovoru između njih dvoje povjerljivo.

Upućivanje prijave

Tok razmjene informacija među akterima direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima reguliran je Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine i Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Prijavljivanje slučajeva žrtava trgovine ljudima stranih državljana i državljana BiH se razlikuje.

Kada bilo koja nadležna institucija ili ovlaštena organizacija, fizičko ili pravno lice imaju sumnju ili saznanje da je neka osoba predmet trgovine ljudima, obavezni su o tome bez odlaganja obavijestiti SIPA-u i Tužilaštvo BiH. Obavijest se može dostaviti nadležnim entitetskim tužilaštvima i policiji.

Svi slučajevi stranih državljana žrtava, pored SIPA-e i Tužilaštva BiH, prijavljuju se i mjesno nadležnom terenskom centru Službe za poslove sa strancima odmah po inicijalnoj identifikaciji.

U prijavi je potrebno navesti samo činjenice i okolnosti kojima se raspolaže. Treba navesti: dostupne identifikacijske podatke žrtve (ime prezime, dob, spol, godina rođenja, mjesto rođenja) te opisati okolnosti pod kojima se došlo do saznanja i sumnje na trgovinu (znaci nasilja, psihičko stanje žrtve, postojanje stanja ili bolesti koje se može dovesti u vezu sa seksualnom eksploatacijom, opis mjesta ili promjena koje pobuđuju sumnju na uzimanje psihoaktivnih supstanci, ili druge znake koji pobuđuju sumnju da je žrtva bila izložena djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci). Neke osobe koje su trgovane radi seksualne eksploatacije ili učestvovanja u izradi pornografskih materijala (dječija pornografija) prethodno se podvrgavaju djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci (droga) da ne bi pružale otpor.

Prijava ili informacija o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima u pravilu se dostavlja u pismenoj formi, a u hitnim slučajevima može biti dostavljena usmenim, telefonskim putem.

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u otkrivanju i identifikaciji

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije obavezne su da razmjenjuju sve raspoložive informacije o žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba koje su od značaja za rješavanje slučajeva trgovine ljudima.

Saradnja sa nadležnim institucijama radi ukazivanja pomoći žrtvi te provođenja istražnih radnji

Nezavisno od dobi žrtve, u slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, kontaktiraju se sljedeće nadležne institucije:

- Žrtva strani državljanin: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH te mjesno nadležan terenski centar Službe za poslove sa strancima. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva.
- Žrtva državljanin BiH: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je potencijalna žrtva trgovine ljudima, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost.
- Žrtva maloljetna osoba (strani ili državljanin BiH): obavezno se obavještavaju i nadležni regionalni ured SIPA-e i mjesno nadležni CSR. O maloljetnom strancu žrtvi obavještava se i mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima.

Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama koje se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja besplatne pravne pomoći i savjetovanja tokom razgovora s predstavnicima nadležnih institucija, te tokom daljeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije, tokom odvijanja krivičnog, građanskog ili upravnog postupka.

Sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije, uključujući i Ministarstvo sigurnosti BiH, prilikom poduzimanja bilo kakvih radnji sa žrtvom, što uključuje i razgovor, trebaju osigurati prisustvo pravnog savjetnika u cilju poštovanja prava žrtve trgovine. Kada se radi o maloljetnoj potencijalnoj žrtvi stranom državljaninu, neophodno je odmah osigurati prisustvo pravnog savjetnika. Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom pravne službe centara/službi za socijalni rad (CSR), centara za pružanje besplatne pravne pomoći ili ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći.

Saradnja sa nevladinom organizacijom (NVO) ovlaštenom za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima

Kontaktiranje NVO će se izvršiti nakon ostvarivanja kontakta s nadležnim institucijama i pravnim savjetnikom, u cilju organizacije zbrinjavanja žrtve, i to:

- Stranac žrtva trgovine: kontaktiranje NVO za smještaj žrtava stranih državljana se može izvršiti isključivo u saradnji sa mjesno nadležnim terenskim centrom Službe za poslove sa strancima, koji će u saradnji s policijom i tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije u konkretnom slučaju i obaviti smještaj u sklonište/sigurnu kuću NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom sigurnosti BiH.
- Žrtva državljanin BiH: odabir sigurne kuće za smještaj vrši CSR koji će u saradnji s nadležnom policijom i/ili tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije i obaviti smještaj u sklonište/sigurnu kuću NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.
- Žrtva državljanin BiH koja je repatriрана u BiH: odabir sigurne kuće za smještaj vrši CSR iz mjesta prebivališta/boravka žrtve, uz prethodni dogovor sa Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva sigurnosti BiH i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja

Suština ove aktivnosti je u potrebi da se razmjena informacija obavlja veoma efikasno, te da se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigura multidisciplinarna saradnja svih uključenih institucija i organizacija.

U procesu planiranja i organiziranja zaštite i zbrinjavanja, Ministarstvo sigurnosti BiH će o svim raspoloživim informacijama obavijestiti policijsku agenciju i tužilaštvo koje vode slučaj, CSR nadležan za postupanje u konkretnom slučaju i osoblje NVO/sigurne kuće u koju je žrtva smještena.

7. Transport

Ako se radi o visokorizičnom slučaju trgovine ljudima, žrtvu će sa mjesta identifikacije do skloništa prevesti isključivo nadležna agencija za provođenje zakona, odnosno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi, uz pratnju službenika nadležnog CSR-a, ukoliko je uključen u postupanje sa žrtvom.

Ako nije evidentirana nikakva sigurnosna prijetnja, transport žrtve do skloništa je u nadležnosti CSR-a, ukoliko je uključen u postupanje sa žrtvom.

Transport žrtve od i do skloništa tokom boravka u njemu, a radi medicinskih intervencija, sudskih procesnih radnji ili sličnih aktivnosti gdje je neophodno osigurati prisustvo žrtve, vršit će agencija za provođenje zakona koja rukovodi slučajem ili nadležna institucija ili ovlaštena organizacija, zavisno od intervencije o kojoj se radi.

8. Smještaj

Nakon što je obavljen inicijalni intervju, napravljena preliminarna procjena slučaja i maloljetna žrtva stavljena pod starateljstvo centra/službe za socijalni rad, ona se smješta u sklonište u trajanju od najmanje 30 dana, što je zakonski period refleksije za strane žrtve trgovine ljudima. Po isteku perioda refleksije, asistencija će se nastaviti sa aktivnostima na slučaju u skladu s individualnim planom reintegracije.

Kada se radi o punoljetnoj žrtvi, nakon procjene sigurnosti i rizika za žrtvu, ona se smješta u sklonište. Smještaj u sklonište može uslijediti samo u slučaju dobrovoljnog pristanka žrtve na smještaj kada se radi o punoljetnim osobama. Iako se zakonski ne mora osigurati dobrovoljni pristanak maloljetne žrtve na smještaj, radi ukazivanja efikasne pomoći i zbrinjavanja maloljetne žrtve, neophodno je izvršiti pripremu žrtve za smještaj u sklonište.

Smještaj žrtve trgovine ljudima će se izvršiti u jedno od skloništa kojima rukovode ovlaštene NVO, zavisi radi li se o strancu ili državljaninu BiH.

Stranac žrtva trgovine ljudima može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom sigurnosti BiH, koje je nadležno za pitanja stranaca u BiH. Ministarstvo sigurnosti BiH – Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima – raspolaže informacijama o skloništima i osobama nadležnim za smještaj.

Osoba smještena u sklonište za koju se utvrdi da je žrtva trgovine ljudima ostaje u skloništu i nastavlja uživati stečena prava do repatrijacije ili isteka prava na privremeni boravak iz humanitarnih razloga ukoliko ne zatraži drugi status u skladu sa propisima.

Ukoliko osoba smještena u sklonište za koju se utvrdi da je žrtva trgovine podnese zahtjev za međunarodnu zaštitu u BiH, u skladu sa odlukom Sektora za azil Ministarstva sigurnosti BiH, može ostati u skloništu dok se ne donese pravosnažna odluka o podnesenom zahtjevu za međunarodnu zaštitu ili konačna odluka.

Troškovi smještaja, oporavka i repatrijacije stranih žrtava trgovine se osiguravaju u budžetu Ministarstva sigurnosti BiH, a mogu se osiguravati i iz drugih izvora kao što su donacije, projekti, programi organa vlasti i nevladinih domaćih i inostranih organizacija koji se usaglašavaju sa nadležnim Ministarstvom sigurnosti BiH.

Državljanin BiH žrtva može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je nadležno za pitanja državljana BiH žrtava trgovine ljudima. To ministarstvo raspolaže informacijama o ovim sigurnim kućama i osobama nadležnim za smještaj.

Sredstva za osiguranje osnovnih mjera socijalne i zdravstvene zaštite i zbrinjavanja žrtava državljana BiH, smještaja, programa reintegracije, prevencije, zaključivanje i realizaciju protokola o saradnji sa NVO osiguravaju se u budžetu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Za potrebe realizacije aktivnosti pomoći i zaštite žrtava mogu se prikupljati i sredstva iz drugih raspoloživih izvora od strane javnih i privatnih institucija i organizacija i iz međunarodnih i drugih izvora.

Otpuštanje žrtve iz skloništa

Žrtva može izraziti želju da trajno napusti sklonište u određenom trenutku rehabilitacije, što će biti ispoštovano u skladu sa zakonskim uslovima. Pritom je važno upoznati žrtvu sa činjenicom da se odriče prava na zbrinjavanje i ostalih vidova pomoći koji joj zakonski pripadaju kao žrtvi trgovine ljudima.

Punoljetna bh. žrtva trgovine ljudima može napustiti sklonište bez pratnje nakon što su o njenom odlasku obaviještene sve nadležne institucije, pod uslovom da je njeno boravište poznato policiji i tužilaštvu u slučaju potrebe davanja iskaza u sudskom postupku.

Maloljetna bh. žrtva može napustiti sklonište samo na pismeni zahtjev i u prisustvu zakonskog staratelja, uz poštovanje pomenutih uslova otpusta koji važe i za punoljetne žrtve.

Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija (Služba za poslove sa strancima, policija i tužilaštvo, i u slučaju maloljetne žrtve CSR), pod određenim uslovima i u slučajevima reguliranog statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne

institucije koja je izvršila smještaj žrtve u sklonište. U bilo kom pomenutom slučaju, žrtve i pratioci su dužni potpisati dokumentaciju o napuštanju skloništa.

9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja

Imajući u vidu nadležnosti Ministarstva sigurnosti BiH u borbi protiv trgovine ljudima i aktivnostima na zaštiti žrtava trgovine ljudima, i činjenicu da efikasna borba protiv trgovine ljudima i pružanje odgovarajuće pomoći i zaštite žrtava zavisi od stepena međusobne saradnje i koordinacije aktivnosti svih institucija i organizacija uključenih u ove procese, neophodno je sve aktivnosti poduzimati u međusobnoj i tijesnoj saradnji. Stoga je neophodno da saradnja i komunikacija Ministarstva sigurnosti BiH sa ostalim institucijama u procesu asistencije žrtvama budu pravovremeni, jasni, dvosmjerni i efikasni.

Saradnja i komunikacija su neophodni sa agencijama za provođenje zakona na svim nivoima, tužilaštvima, centrima/službama za socijalni rad i NVO.

Posebno je važno o svim raspoloživim podacima informirati pravnog savjetnika i imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za žrtvu trgovine ljudima, kao i osoblje skloništa koje provodi programe rehabilitacije i resocijalizacije žrtve.

U toku boravka u skloništu, žrtva trgovine ima pravo na zdravstvenu zaštitu. Ako se smještaj i zbrinjavanje žrtava trgovine vrši putem partnerske NVO, žrtvama se zdravstvena zaštita osigurava na način utvrđen protokolom o saradnji između Ministarstva sigurnosti BiH, Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica BiH i te NVO.

10. Repatrijacija

Repatrijacija je aktivnost koja se provodi za strance žrtve trgovine ljudima koje su identificirane u BiH i koje dobrovoljno pristanu da se vrate/repatriiraju u svoje zemlje porijekla, odnosno za državljane BiH žrtve koje su identificirane kao takve u inostranstvu, te se vraćaju u BiH kao svoju zemlju porijekla.

Iako je proces repatrijacije za strane i bh. žrtve skoro identičan u smislu organizacije transporta i prihvata, razlike postoje u uslugama koje se pružaju žrtvama prije i poslije repatrijacije. Stranci žrtve će nakon identifikacije u BiH u većini slučajeva biti zbrinuti u skloništu, uključeni u proces rehabilitacije i nakon toga biti repatriirani u zemlju porijekla, dok će se za državljane BiH žrtve nakon repatrijacije u BiH kao zemlju porijekla organizirati proces reintegracije, pri čemu se može desiti da žrtva izvjestan period provede u skloništu.

Razlika u pristupu aktivnostima repatrijacije se ogleda u činjenici da je strancu žrtvi u većini slučajeva po identifikaciji potrebno regulirati privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Ovakav boravak se odobrava zbog činjenice da se radi o žrtvi trgovine ljudima. Humanitarni boravak se odobrava svim žrtvama trgovine ljudima bez obzira pristaje li žrtva na svjedočenje, s tom razlikom što se žrtvi koja ne svjedoči odobrava humanitarni boravak u kraćem periodu. Žrtvi koja svjedoči odobrava se humanitarni boravak koji može biti produžavan sve dok za to postoji potreba. Nakon što više ne postoji potreba za odobrenjem humanitarnog boravka, u slučaju stranca žrtve pristupa se realizaciji ove intervencije.

Kada se radi o domaćoj žrtvi trgovine ljudima, postupak repatrijacije se provodi samo kada je državljanin BiH identificiran kao žrtva trgovine u drugoj zemlji, pri čemu se repatrijacija vrši u BiH kao zemlju porijekla. Tada se repatrijacija vrši posredstvom diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH u inostranstvu, koji će svu neophodnu pomoć tim osobama pružiti u saradnji s nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u BiH. Prilikom repatrijacije, institucije BiH su dužne postupati po odredbama sporazuma o readmisiji ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje sa kojom postoji zaključen ovakav sporazum ili po smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje učesnice u Transnacionalnom referalnom mehanizmu.

U slučajevima stranca žrtve, terenski centar Službe za poslove sa strancima u saradnji sa upravom skloništa priprema i pokreće prema Ministarstvu sigurnosti BiH proceduru repatrijacije žrtava trgovine

ljudima u zemlju porijekla ili uobičajenog boravka. Ministarstvo sigurnosti BiH u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova BiH i Službom za poslove sa strancima realizira postupak. Postupak repatrijacije može se realizirati i uz pomoć i saradnju sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM) ili sa NVO, što se regulira posebnim protokolom o saradnji između Ministarstva sigurnosti BiH i IOM-a.

Proces repatrijacije počinje po zahtjevu Sektora za imigraciju u Ministarstvu sigurnosti BiH prema IOM-u ili NVO-u, a provodi se u saradnji s nadležnim ministarstvima i NVO koja preuzima brigu o žrtvi. Saradnja centara za socijalni rad je neophodna ukoliko se radi o strancu žrtvi djetetu. Također, značajnu ulogu u ovom procesu imaju i diplomatsko-konzularna predstavništva zemlje porijekla žrtve stranca, odnosno Ministarstvo vanjskih poslova BiH, a koji posreduju u izdavanju putnih isprava neophodnih za organiziranje repatrijacije.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju), u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova BiH, Ministarstvom za ljudska prava BiH, nadležnim centrom za socijalni rad i NVO koja će pružiti pomoć žrtvi.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema sporazumu o readmisiji ili po nekom drugom pravnom osnovu, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju).

Tokom procesa repatrijacije, NVO trebaju ostvariti komunikaciju i razmjenu podataka sa svim akterima uključenim u proces povratka žrtve u zemlju porijekla, s ciljem njenog adekvatnog prihvata, zbrinjavanja i pomoći. Pritom – u slučajevima maloljetnih lica i lica sa posebnim potrebama – centri za socijalni rad trebaju ostvariti kontakt i s nadležnim centrima za socijalni rad u inostranstvu s ciljem utvrđivanja okolnosti u kojima je žrtva trgovana, moguće umiješanosti porodice u proces trgovine, zdravstvenog i psihičkog stanja žrtve, uslovima povratka, potrebe za pratnjom (u slučaju maloljetnog stranca žrtve, imenovani staratelj će izvršiti pratnju i predaju djeteta staratelju u zemlji porijekla), potrebe za privremenim smještajem po povratku i sl.

Kako je proces repatrijacije isključivo dobrovoljnog karaktera, te iziskuje potpisivanje saglasnosti, NVO voditelj slučaja ili voditelj slučaja u CSR (centar za socijalni rad) u slučaju maloljetnih lica trebaju sarađivati sa ovlaštenim pravnim savjetnikom tokom pripreme izjava o dobrovoljnom povratku, te odustajanja od privremenog boravka u zemlji u kojoj je žrtva identificirana. Ove dokumente potpisuje žrtva (bilo stranac u BiH ili bh. žrtva u inostranstvu) u prisustvu pravnog savjetnika, odnosno imenovani staratelj kada se radi o maloljetnoj žrtvi. Tom prilikom je izuzetno važna uloga CSR voditelja slučaja u pojašnjavanju značaja ovih dokumenata maloljetnoj žrtvi, te cjelokupnog procesa repatrijacije.

Individualni plan repatrijacije

Individualni plan repatrijacije sadrži detaljni plan putovanja, asistencije u odlasku, tranzitu, prijemu, pribavljanje putnih isprava, mišljenje ljekara o sposobnosti žrtve za povratak, te koordinaciju ostalih pojedinosti.

Ukoliko NVO provodi postupak repatrijacije, njen voditelj slučaja ima obavezu saradnje sa svim institucijama i organizacijama nadležnim i uključenim u postupanje, radi sačinjavanja individualnog plana repatrijacije koji uključuje organizaciju procesa putovanja i prateću dokumentaciju.

Ukoliko postupak repatrijacije provode ili koordiniraju IOM ili Ministarstvo sigurnosti BiH, dužni su sarađivati sa NVO koja vrši zbrinjavanje žrtve prilikom sačinjavanja individualnog plana repatrijacije.

Tokom cjelokupnog procesa repatrijacije, izuzetno je važno da NVO voditelj slučaja informira žrtvu o provođenju svih planiranih aktivnosti, a u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja u procesu, i kao nužan preduslov nastavku rehabilitacije i resocijalizacije po povratku u zemlju porijekla. Nerijetko je neophodno da se tokom cijelog procesa repatrijacije osiguraju kontinuirana psihološka pomoć i zaštita, osiguraju kontinuirana psihološka pomoć i zaštita, što ovlaštena NVO treba omogućiti, a u saradnji sa nadležnim CSR-om kada se radi o maloljetnim osobama.

Tokom organiziranja povratka djeteta, neophodno je osigurati proceduru povratka koja omogućava

da dijete bude primljeno u zemlju porijekla ili uobičajenog boravka od strane nadležne institucije koji se bavi poslovima zaštite djece, i/ili djetetovog roditelja ili zakonitog staratelja. Dijete žrtva trgovine neće biti vraćeno u zemlju porijekla ili uobičajenog boravka ako postoji opravdana sumnja, a nakon procjena rizika i sigurnosti, da postoje pokazatelji o tome da povratak djeteta ugrožava njegovu sigurnost ili sigurnost članova njegove porodice.

**MINISTARSTVO ZA LJUDSKA
PRAVA I IZBJEGLICE BiH**

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je ministarstvo na državnom nivou. Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine¹⁶ daje ovom ministarstvu u nadležnost: praćenje i provođenje međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda; promoviranje i zaštitu ličnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda; koordinaciju i pripremanje izvještaja nadležnim domaćim organima i institucijama, i međunarodnim institucijama i organizacijama o provođenju obaveza iz međunarodnih konvencija i međunarodnih dokumenata.

Ministarstvo ima i posebnu nadležnost u borbi protiv trgovine ljudima i ilegalnih migracija u BiH datu Odlukom Vijeća ministara BiH o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju funkcije državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu.¹⁷ Prema ovoj odluci, Ministarstvo je nadležno za pripremu instrukcija za postupanje sa žrtvama trgovine, saradnju sa NVO i drugim institucijama koje pružaju pomoć žrtvama trgovine ljudima, uspostavljanje skloništa za žrtve trgovine, monitoring i zaštitu žrtava, posebno djece, organiziranje njihove repatrijacije i druga pitanja u vezi sa zaštitom njihovih osnovnih ljudskih prava, organiziranje obuke i edukacije u saradnji sa drugim državnim i entitetskim ministarstvima u vezi sa ovim pitanjima i pitanjima identifikacije žrtava trgovine, njihove zaštite i slično.

Nadležnosti Ministarstva u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima i pomoći i zaštite žrtava trgovine propisane su i Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH.¹⁸ Ovim pravilima su utvrđeni principi i zajednički standardi rada koji se odnose na postupak identifikacije, organizaciju zaštite i pomoći, primarnu i sekundarnu prevenciju i ostale aktivnosti u vezi sa zaštitom i pružanjem pomoći žrtvama trgovine i svjedocima žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH.

S obzirom na svakodnevnu uključenost u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima i pružanja pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima, službenici Ministarstva su često u prilici raditi na otkrivanju i upućivanju žrtava trgovine ljudima, te usko sarađivati sa drugim institucijama i organizacijama uključenim u postupanje sa žrtvama.

1. Otkrivanje

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH predstavlja vodeću instituciju nadležnu za prevenciju, otkrivanje i rješavanje svih oblika kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Trgovina ljudima predstavlja flagrantno kršenje ljudskih prava, te je stoga ovo ministarstvo jedna od ključnih institucija u njenom suzbijanju, posebno trgovine i eksploatacije djece, zbog čega ima obavezu da svoje aktivnosti usmjeri i na otkrivanje slučajeva trgovine ljudima.

Tokom svakodnevnog rada, službenici Ministarstva imaju obavezu da uočavaju razne rizične situacije u kojima se mogu identificirati žrtve trgovine ljudima i situacije koje ih upućuju na sumnju da su u pitanju osobe koje su izložene ili mogu biti izložene riziku trgovine ljudima, kao što su:

- Socijalno ugrožene kategorije stanovništva
- Izbjeglice i interno raseljene osobe
- Djeca izložena nasilju u porodici i vaspitno zanemarena djeca
- Manjinske grupe
- Ranjive grupe
- Osobe smještene u rezidencijalnim objektima

U opisanim i drugim sličnim situacijama, obaveza službenika Ministarstva je djelovati preventivno i spriječiti moguću trgovinu ljudima, odnosno njihovu eksploataciju, tako što će primijeniti mjere na zaštitu ljudskih prava.

Identifikacija potencijalne žrtve trgovine

U svim slučajevima sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s takvom osobom će se postupati kao sa žrtvom sve dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi, izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je pristanak djeteta na namjeravanu eksploataciju nebitan, jer dijete nije u stanju da

16 "Službeni glasnik BiH", br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07 i 35/09

17 "Službeni glasnik BiH", br. 24/03 i 37/04

18 "Službeni glasnik BiH", broj 66/07

samo donosi ovakve i slične odluke, te se svako postupanje prema djetetu koje sadrži eksploataciju smatra trgovinom ljudima.

Ukoliko se radi o punoljetnoj osobi, potrebno je da se sama identifikira kao žrtva trgovine, odnosno pojasni oblik eksploatacije kojem je bila izložena tokom određenog perioda, kako bi dobila status žrtve. Ukoliko se punoljetna osoba tokom razgovora sa službenikom Ministarstva izjasni da joj neko ograničava slobodu kretanja, zadržava je protiv njene volje, zadržava njene lične isprave, da je protiv njene volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili vrši bilo kakvu drugu radnju eksploatacije, obaveza službenika je da tu osobu kategorizira kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, te poduzme interventne radnje u svrhu njene zaštite i zbrinjavanja te prijavljivanja krivičnog djela i izvršioca.

U postupku identifikacije žrtve trgovine ljudima, službenici uključeni u postupak su dužni cijeniti sljedeće pokazatelje:

- Samoidentifikacija
- Mjesto i uslovi gdje je potencijalna žrtva trgovine pronađena
- Ograničenje lične slobode
- Psiho-fizičko stanje osobe
- Dob osobe, posebno ako su osobe u dobi do 18 godina
- Način i svrha ulaska u BiH za strane žrtve trgovine
- Status, kretanje i boravak osobe u BiH, za strane žrtve trgovine
- Posjedovanje putne isprave i identifikacijskih dokumenata
- Posjedovanje finansijskih sredstava
- Druge okolnosti relevantne za pravilnu identifikaciju

2. Razgovor sa žrtvom

U slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, a u cilju identifikacije potencijalne žrtve, službenik Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH će obaviti samo inicijalni razgovor sa potencijalnom žrtvom, što će omogućiti obavještanje nadležne policijske službe, tužilaštva ili Službe za poslove sa strancima koji će poduzeti dalje aktivnosti i obaviti potrebne i detaljne razgovore sa žrtvom.

Veoma je važno da žrtva trgovine ljudima, već od prvog kontakta sa službenicima Ministarstva, uspostavi odnos uzajamnog povjerenja. Stoga službenik prilikom razgovora sa žrtvom mora posebno voditi računa o uzrastu žrtve, koristiti rječnik prilagođen žrtvi, te pustiti žrtvu da sama ispriča dešavanja i događaje u vezi s okolnostima u kojima je bila trgovana. Službenik ne smije insistirati na detaljima vezanim za viktimizaciju žrtve, nego će obaviti inicijalni razgovor općeg karaktera, uz obrazloženje da žrtva treba obaviti detaljan razgovor sa policijskim službenicima, tužiocima, socijalnim radnicima i drugim osobama koje će biti uključene u krivični postupak te u proces pružanja pomoći i zaštite, odnosno njene reintegracije.

Vrlo je važno odmah na početku razgovora sa žrtvom dati obavještenja o pravima i obavezama utvrđenih zakonom, a koje se odnose na: obavezu osiguravanja fizičke zaštite –adekvatnog i sigurnog smještaja; osiguranje zdravstvene zaštite i liječenja od ovisnosti; informiranje o žrtvinom pravnom statusu na jeziku koji žrtva razumije; pružanje pravne pomoći u toku krivičnog i drugih postupaka u kojima žrtva ostvaruje svoja prava; informiranje o načinu pristupa diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemlje porijekla ili uobičajenog boravka žrtve trgovine; informiranje o mogućnostima i postupku repatrijacije; pružanju socijalne zaštite koja obuhvata zaštitno zbrinjavanje i stanovanje, novčana davanja za osobe u stanju socijalne potrebe te program resocijalizacije, uključujući osiguranje različitih vidova obuke i edukacije, zavisno od finansijskih mogućnosti.

Bitno je istaći da većina žrtava trgovine ljudima, posebno djece, iz straha od odmazde trgovaca ljudima, straha od roditelja koji mogu biti uključeni u trgovinu, straha od reakcije okoline i vršnjaka ili čak straha od krivične odgovornosti najčešće prvobitno poriče činjenicu da je žrtva trgovine, odnosno izbjegava pominjanje okolnosti koje će službenike Ministarstva navesti na zaključak da se radi o potencijalnoj žrtvi. U takvim slučajevima treba provesti dovoljno vremena u razgovoru i prikupiti sve raspoložive i što detaljnije informacije na osnovu kojih će se izvršiti identifikacija potencijalne žrtve trgovine.

3. Procjena slučaja

Nakon što se prikupe inicijalne informacije vezane za konkretan slučaj i o tome se obavijeste institucije nadležne za gonjenje počinitelja krivičnih djela trgovine ljudima i zaštitu žrtava trgovine ljudima, vrši se procjena slučaja.

Nadležne institucije, uključujući i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, intenzivno sarađuju i svaka u okviru svoje nadležnosti, zajedno ili odvojeno prema dogovoru, prikuplja i razmjenjuje informacije o:

- Uspostavljenom kontaktu sa djetetom i porodicom (ako je ima)
- Procjenjivanju povreda koje su nanijete žrtvi i porodici
- Procjenjivanju rizika od nove povrede
- Osiguravanju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji (najčešće je ovaj dio u nadležnosti tužilaštva i policije)
- Osiguravanju hitne usluge zaštite
- Identificiranju resursa koji su na raspolaganju za zaštitu žrtve
- Pripremi za odluku o izdvajanju žrtve djeteta iz porodice ili druge sredine (nadležnost centra za socijalni rad, ako za time postoji potreba)
- Nalaženju odgovarajućeg smještaja (nadležnost centra za socijalni rad)
- Osiguravanju povratne informacije drugim relevantnim osobama ili institucijama
- Rezultatima izvršene procjene i mogućem aktiviranju predmeta

Tužilaštvo i policija imaju obavezu da osiguraju fizičku zaštitu za žrtvu i žrtvu svjedoka, a posebno da nadziru i prate sve informacije u slučaju ugrožavanja fizičke zaštite žrtava i svjedoka žrtava, nadzirući njihovo okruženje. U cilju osiguranja odgovarajuće zaštite, tužilaštvo i policija su dužni vršiti redovne procjene slučaja.

Centar/služba za socijalni rad (CSR), nakon dobijanja informacija o predmetu, provjerava da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikuplja dodatne informacije, vrši procjenu slučaja, uspostavlja kontakt sa žrtvom, priprema i obavlja intervju, sarađuje sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u cilju procjene povreda i rizika od budućih povreda, pomaže u osiguranju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji, utvrđuje raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve i svjedoka žrtve, procjenjuje koje intervencije su neodložne, odnosno priprema plan zaštite žrtve ili svjedoka žrtve.

Sve institucije uključene u procjenu slučaja dužne su redovno ažurirati procjenu slučaja i prilagođavati mjere koje se poduzimaju na pomoći i zaštiti žrtve shodno rezultatima ažuriranih procjena.

4. Prijavlivanje

Dužnost prijavljivanja se odnosi na sve situacije u kojima državni službenici u obavljanju svojih dužnosti saznaju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima. To znači opću obavezu za svakog službenika da svoja saznanja o počinjenom krivičnom djelu trgovine ljudima, izvršiocima ili o žrtvi trgovine ljudima prijavi SIPA-i ili Tužilaštvu BiH. Obavijest o sumnji i saznanju može se dostaviti i drugim policijskim agencijama ili tužilaštvima. Ukoliko se radi o stranoj osobi koju je moguće identificirati kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, potrebno je bez odlaganja obavijestiti, pored policije i tužilaštva, i mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima, a u cilju osiguranja prihvata i smještaja i reguliranja statusa prema Zakonu o boravku i kretanju stranaca i azilu.

Ukoliko službenici Ministarstva ne prijave trgovinu ljudima, odnosno krivično djelo, a utvrdi se da su u toku svoga rada došli do takvog saznanja, mogu biti gonjeni prema Krivičnom zakonu BiH za počinjeno krivično djelo neprijavlivanja krivičnog djela ili počinioca.¹⁹ Isto krivično djelo propisuju i krivični zakoni entiteta i Brčko Distrikta BiH.

¹⁹ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", broj 3/03

Neprijavlivanje krivičnog djela ili počinioca
Član 230.

(1) Ko zna za počinioca krivičnog djela za koje se po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna dugotrajnog zatvora, ili ko samo zna da je takvo djelo učinjeno, pa to ne prijavi, iako od takve prijave zavisi blagovremeno otkrivanje počinioca ili krivičnog djela, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se službeno ili odgovorno lice koje ne prijavi krivično djelo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti, ako se za to krivično djelo po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna.

(3) Za krivično djelo iz stavova 1. i 2. ovog člana neće se kazniti lice kojem je počinilac bračni drug, lice koje živi s njim u vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojilac ili usvojenik i njihov bračni drug ili lice s kojim žive u vanbračnoj zajednici, ili koje je branilac, ljekar ili vjerski ispovjednik počinioca.

Zaštita i poštovanje principa povjerljivosti

S ciljem dostizanja najvećeg mogućeg nivoa zaštite i poštovanja principa povjerljivosti, najbolji pristup i način prijavljivanja predstavlja upoznavanje žrtve sa obavezom upoznavanja nadležnih institucija koje će joj pomoći ukoliko je situacija u kojoj se nalazi opasna i ugrožavajuća po nju. Povjerljivi podaci se mogu saopćiti drugoj nadležnoj instituciji samo uz izričiti pristanak potencijalne žrtve trgovine ljudima i/ili njenog staratelja. Međutim, u ovoj situaciji Zakon je izričiti i daje prednost prijavljivanju, jer neprijavljivanje se zakonski sankcionira. Naravno, ova situacija obavezuje postupajućeg službenika da sa žrtvom trgovine ljudima pažljivo razgovara. Žrtvi, posebno djetetu, potrebno je objasniti u skladu sa uzrastom da je sve što je rečeno u razgovoru između njih dvoje povjerljivo.

Upućivanje prijave

Tok razmjene informacija među akterima direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima reguliran je Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine i Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Prijavljivanje slučajeva žrtava trgovine ljudima stranih i domaćih državljana žrtava se razlikuje.

Kada bilo koja nadležna institucija ili ovlaštena organizacija, fizičko ili pravno lice imaju sumnju ili saznanje da je neka osoba predmet trgovine ljudima, obavezni su o tome bez odlaganja obavijestiti SIPA-u i Tužilaštvo BiH. Obavijest o sumnji i saznanje može se dostaviti nadležnim entitetskim tužilaštvima i policiji.

Svi slučajevi stranih državljana žrtava, pored SIPA-e i Tužilaštva BiH, prijavljuju se i mjesno nadležnom terenskom centru Službe za poslove sa strancima odmah po inicijalnoj identifikaciji.

U prijavi je potrebno navesti samo činjenice i okolnosti kojima se raspolaže. Treba navesti: dostupne identifikacijske podatke žrtve (ime prezime, dob, spol, godina rođenja, mjesto rođenja) te opisati okolnosti pod kojima se došlo do saznanja i sumnje na trgovinu (znaci nasilja, psihičko stanje žrtve, postojanje stanja ili bolesti koje se može dovesti u vezu sa seksualnom eksploatacijom, opis mjesta ili promjena koje pobuđuju sumnju na uzimanje psihoaktivnih supstanci, ili druge znake koji pobuđuju sumnju da je žrtva bila izložena djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci). Neke osobe koje su trgovane radi seksualne eksploatacije ili učestvovanja u izradi pornografskih materijala (dječija pornografija) prethodno se podvrgavaju djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci (droga) da ne bi pružale otpor.

Prijava ili informacija o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima u pravilu se dostavlja u pismenoj formi, a u hitnim slučajevima može biti dostavljena usmenim, telefonskim putem.

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije obavezne su da razmjenjuju sve raspoložive informacije o žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba koje su od značaja za rješavanje slučajeva trgovine ljudima.

Saradnja sa nadležnim institucijama radi ukazivanja pomoći žrtvi te provođenja istražnih radnji

Nezavisno od dobi žrtve, u slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, kontaktiraju se sljedeće nadležne institucije:

- Žrtva strani državljanin: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH te mjesno nadležan terenski centar Službe za poslove sa strancima. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva.
- Žrtva državljanin BiH: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je potencijalna žrtva trgovine ljudima, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, osim kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost.
- Žrtva maloljetna osoba (strani ili državljanin BiH): obavezno se obavještava i nadležni regionalni

ured SIPA-e i mjesno nadležni CSR. O maloljetnom strancu žrtvi obavještava se mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima.

Tokom procesa kontaktiranja nadležnih institucija, službenik Ministarstva će naglasiti neophodnost provođenja obaveznog ljekarskog pregleda i eventualnog pružanja potrebne medicinske pomoći prije poduzimanja bilo kakvih daljih istražnih radnji sa potencijalnom žrtvom.

Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu sa prihvaćenim međunarodnim obavezama koje se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja besplatne pravne pomoći i savjetovanja tokom razgovora s predstavnicima nadležnih institucija, te tokom daljeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije, tokom odvijanja krivičnog, građanskog ili upravnog postupka.

Sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije, uključujući i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, prilikom poduzimanja bilo kakvih radnji sa žrtvom, što uključuje i razgovor, trebaju osigurati prisustvo pravnog savjetnika u cilju poštovanja prava žrtve. Kada se radi o maloljetnoj potencijalnoj žrtvi stranom državljaninu, neophodno je odmah osigurati prisustvo pravnog savjetnika. Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom pravne službe centara/službi za socijalni rad, centara za pružanje besplatne pravne pomoći ili ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći.

Saradnja sa nevladinom organizacijom (NVO) ovlaštenom za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima

Kontaktiranje NVO će se izvršiti nakon ostvarivanja kontakta s nadležnim institucijama i pravnim savjetnikom, u cilju organizacije zbrinjavanja žrtve, i to:

- Stranac žrtva trgovine: kontaktiranje NVO za smještaj stranaca žrtava može se izvršiti isključivo u saradnji sa mjesno nadležnim terenskim centrom Službe za poslove sa strancima, koji će u saradnji s policijom i tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije u konkretnom slučaju i obaviti smještaj u sklonište NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom sigurnosti BiH.
- Žrtva državljanin BiH: odabir skloništa za smještaj vrši CSR koji će u saradnji s nadležnom policijom i/ili tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije i obaviti smještaj u sklonište/sigurnu kuću NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice.
- Žrtva državljanin BiH koja je repatriрана u BiH: odabir skloništa za smještaj vrši CSR iz mjesta prebivališta/boravka žrtve, uz prethodni dogovor sa Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva sigurnosti BiH i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH. Ako žrtva koja je repatriрана u BiH neće biti smještena u sklonište, CSR će poduzeti mjere za njenu rehabilitaciju i reintegraciju uz saradnju sa NVO koja ima kapacitete za pružanje ovakvog vida pomoći i zaštite i u saradnji sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja

Suština ove aktivnosti je u potrebi da se razmjena informacija obavlja veoma efikasno, te da se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigura multidisciplinarna saradnja svih uključenih institucija i organizacija.

U procesu planiranja i organiziranja zaštite i zbrinjavanja, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će o svim raspoloživim informacijama obavijestiti policijsku agenciju i tužilaštvo koje vode slučaj, nadležni CSR i osoblje NVO/sigurne kuće u koju je žrtva smještena.

7. Transport

Ako se radi o visokorizičnom slučaju trgovine ljudima, žrtvu će sa mjesta identifikacije do skloništa prevesti isključivo nadležna agencija za provođenje zakona, ili nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi, uz pratnju službenika nadležnog CSR-a.

Ako nije evidentirana nikakva sigurnosna prijetnja, transport žrtve do skloništa je u nadležnosti CSR-a.

Transport žrtve od i do skloništa tokom boravka u njemu, a radi medicinskih intervencija, sudskih procesnih radnji ili sličnih aktivnosti gdje je neophodno osigurati prisustvo žrtve, vršit će agencija za provođenje zakona koja rukovodi slučajem i/ili za to nadležna institucija, zavisno od intervencije o kojoj se radi.

8. Smještaj

Nakon što je obavljen inicijalni intervju, napravljena preliminarna procjena slučaja i maloljetna žrtva stavljena pod starateljstvo centra/službe za socijalni rad, ona se smješta u sklonište u trajanju od najmanje 30 dana, što je zakonski period refleksije za strane žrtve trgovine ljudima. Po isteku perioda refleksije, asistencija će se nastaviti sa aktivnostima na slučaju u skladu s individualnim planom reintegracije.

Kada se radi o punoljetnim žrtvama, nakon procjene sigurnosti i rizika za žrtvu, ona se smješta u sklonište. Smještaj u sklonište može uslijediti samo u slučaju dobrovoljnog pristanka žrtve na smještaj kada se radi o punoljetnim osobama. Iako se zakonski ne mora osigurati dobrovoljni pristanak maloljetne žrtve na smještaj, radi ukazivanja efikasne pomoći i zbrinjavanja maloljetne žrtve, neophodno je izvršiti pripremu žrtve za smještaj u sklonište.

Smještaj žrtve trgovine ljudima će se izvršiti u jedno od skloništa kojima rukovode ovlaštene NVO, zavisno radi li se o strancu ili državljaninu BiH.

Stranac žrtva trgovine ljudima može biti smješten u sklonište kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom sigurnosti BiH koje je nadležno za pitanja stranaca u BiH. Ministarstvo sigurnosti BiH – Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima – raspolaže informacijama o skloništima i osobama nadležnim za smještaj.

Osoba smještena u sklonište za koju se utvrdi da je žrtva trgovine ljudima ostaje u skloništu i nastavlja uživati stečena prava do repatrijacije ili isteka prava na privremeni boravak iz humanitarnih razloga ukoliko ne zatraži drugi status u skladu sa propisima.

Ukoliko osoba smještena u sklonište za koju se utvrdi da je žrtva trgovine podnese zahtjev za međunarodnu zaštitu u BiH, u skladu sa odlukom Sektora za azil Ministarstva sigurnosti BiH, može ostati u skloništu dok se ne donese pravosnažna odluka o podnesenom zahtjevu za međunarodnu zaštitu ili konačna odluka.

Troškovi smještaja, oporavka i repatrijacije stranih žrtava trgovine se osiguravaju u budžetu Ministarstva sigurnosti BiH, a mogu se osiguravati i iz drugih izvora kao što su donacije, projekti, programi organa vlasti i nevladinih domaćih i inostranih organizacija koji se usaglašavaju sa Ministarstvom sigurnosti BiH.

Državljanin BiH žrtva može biti smješten u sklonište kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je nadležno za pitanja državljana BiH žrtava trgovine ljudima. To ministarstvo raspolaže informacijama o ovim sigurnim kućama i osobama nadležnim za smještaj.

Sredstva za osiguranje osnovnih mjera socijalne i zdravstvene zaštite i zbrinjavanja žrtava državljana BiH, smještaja, programa reintegracije, prevencije, zaključivanja i realizaciju protokola o saradnji sa NVO osiguravaju se u budžetu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Za potrebe realizacije aktivnosti pomoći i zaštite žrtava mogu se prikupljati i sredstva iz drugih raspoloživih izvora od strane javnih i privatnih institucija i organizacija i iz međunarodnih i dugih izvora.

Otpuštanje žrtve iz skloništa

Žrtva može izraziti želju da trajno napusti sklonište u određenom trenutku rehabilitacije, što će biti ispoštovano u skladu sa zakonskim uslovima. Pritom je važno upoznati žrtvu sa činjenicom da se odriče prava na zbrinjavanje i ostalih vidova pomoći koji joj zakonski pripadaju kao žrtvi trgovine ljudima.

Punoljetna bh. žrtva trgovine ljudima može napustiti sklonište bez pratnje nakon što su o njenom odlasku obaviještene sve nadležne institucije, pod uslovom da je njeno boravište poznato policiji i tužilaštvu u slučaju potrebe davanja iskaza u sudskom postupku.

Maloljetna bh. žrtva može napustiti sklonište samo na pismeni zahtjev i u prisustvu zakonskog staratelja, uz poštovanje pomenutih uslova otpusta koji važe i za punoljetne žrtve.

Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija (Služba za poslove sa strancima, policija i tužilaštvo, i u slučaju maloljetne žrtve CSR), pod određenim uslovima i u slučajevima reguliranog statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne institucije koja je izvršila smještaj žrtve u sklonište. U bilo kom pomenutom slučaju, žrtve i pratioci su dužni potpisati dokumentaciju o napuštanju skloništa.

9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja

Imajući u vidu nadležnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima i aktivnostima na zaštiti žrtava trgovine ljudima, i činjenicu da efikasna borba protiv trgovine ljudima i pružanje odgovarajuće pomoći i zaštite žrtava zavisi od stepena međusobne saradnje i koordinacije aktivnosti svih institucija i organizacija uključenih u ove procese, neophodno je sve aktivnosti poduzimati u međusobnoj i tijesnoj saradnji. Stoga je neophodno da saradnja i komunikacija Ministarstva sa ostalim institucijama u procesu asistencije žrtvama budu pravovremeni, jasni, dvosmjerni i efikasni.

Saradnja i komunikacija su neophodni sa agencijama za provođenje zakona na svim nivoima, tužilaštvom, centrima ili službama za socijalni rad i NVO.

Kada je žrtva maloljetna, posebno je važno o svim raspoloživim podacima informirati pravnog savjetnika i imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za žrtvu trgovine, kao i osoblje sigurne kuće koje provodi programe rehabilitacije i resocijalizacije žrtve.

10. Repatrijacija

Repatrijacija je aktivnost koja se provodi za strance žrtve trgovine ljudima koje su identificirane u BiH i koje dobrovoljno pristanu da se vrate/repatriiraju u svoje zemlje porijekla, odnosno za državljane BiH žrtve koje su identificirane kao takve u inostranstvu, te se vraćaju u BiH kao svoju zemlju porijekla.

Iako je proces repatrijacije za strane i bh. žrtve skoro identičan u smislu organizacije transporta i prihvata, razlike postoje u uslugama koje se pružaju žrtvama prije i poslije repatrijacije. Stranci žrtve će nakon identifikacije u BiH u većini slučajeva biti zbrinuti u skloništu, uključeni u proces rehabilitacije i nakon toga biti repatriirani u zemlju porijekla, dok će se za državljane BiH žrtve nakon repatrijacije u BiH kao zemlju porijekla organizirati proces reintegracije, pri čemu se može desiti da žrtva izvjestan period provede u skloništu.

Razlika u pristupu se ogleda u činjenici da je strancu žrtvi u većini slučajeva po identifikaciji potrebno regulirati privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Ovakav boravak se odobrava zbog činjenice da se radi o žrtvi trgovine ljudima. Humanitarni boravak se odobrava svim žrtvama trgovine ljudima bez obzira pristaje li žrtva na svjedočenje, s tom razlikom što se žrtvi koja ne svjedoči odobrava humanitarni boravak u kraćem periodu. Žrtvi koja svjedoči odobrava se humanitarni boravak koji može biti produžavan sve dotle dok za to postoji potreba. Nakon što više ne postoji potreba za odobrenjem humanitarnog boravka, u slučaju stranca žrtve pristupa se realizaciji ove intervencije.

Kada se radi o domaćoj žrtvi trgovine ljudima, postupak repatrijacije se provodi samo kada je državljanin BiH identificiran kao žrtva trgovine u drugoj zemlji, pri čemu se repatrijacija vrši u BiH kao zemlju porijekla. U takvim slučajevima se repatrijacija vrši posredstvom diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH u inostranstvu, koji će svu neophodnu pomoć tim osobama pružiti u saradnji s nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u BiH. Prilikom repatrijacije, institucije BiH su dužne postupati po odredbama sporazuma o readmisiji ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje sa kojom postoji zaključen ovakav sporazum ili po smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje učesnice Transnacionalnog referalnog mehanizma.

U slučajevima stranca žrtve, terenski centar Službe za poslove sa strancima u saradnji sa upravom skloništa priprema i pokreće prema Ministarstvu sigurnosti BiH proceduru repatrijacije žrtava trgovine ljudima u zemlju porijekla ili uobičajenog boravka. Ministarstvo sigurnosti BiH u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova BiH i Službom za poslove sa strancima realizira postupak repatrijacije. Postupak se može realizirati i uz pomoć i saradnju sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM) ili sa NVO, što se

regulira posebnim Protokolom o saradnji između Ministarstva sigurnosti BiH i IOM-a.

Proces repatrijacije počinje po zahtjevu Sektora za imigraciju u Ministarstvu sigurnosti BiH prema IOM-u ili NVO-u, a provodi se u saradnji s nadležnim ministarstvima i NVO koja preuzima brigu o žrtvi. Saradnja centara za socijalni rad je neophodna ukoliko se radi o strancu žrtvi djetetu. Također, značajnu ulogu u ovom procesu imaju i diplomatsko-konzularna predstavništva zemlje porijekla žrtve stranca, odnosno Ministarstvo vanjskih poslova BiH, a koji posreduju u izdavanju putnih isprava neophodnih za organiziranje repatrijacije.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju) u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova BiH, Ministarstvom za ljudska prava BiH, nadležnim centrom za socijalni rad i NVO koja će pružiti pomoć žrtvi.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema sporazumu o readmisiji ili po nekom drugom pravnom osnovu, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju).

Tokom procesa repatrijacije, NVO trebaju ostvariti komunikaciju i razmjenu podataka sa svim akterima uključenim u proces povratka žrtve u zemlju porijekla, s ciljem njenog adekvatnog prihvata, zbrinjavanja i pomoći. Pritom – u slučajevima maloljetnih lica i lica sa posebnim potrebama – centar za socijalni rad treba kontaktirati nadležne centre za socijalni rad u inostranstvu s ciljem utvrđivanja okolnosti u kojima je žrtva trgovana, moguće umiješanosti porodice u proces trgovine, zdravstvenog i psihičkog stanja žrtve, uslovima povratka, potrebe za pratnjom (u slučaju maloljetnog stranca žrtve, imenovani staratelj će izvršiti pratnju i predaju djeteta staratelju u zemlji porijekla), potrebe za privremenim smještajem po povratku i sl.

Kako je proces repatrijacije isključivo dobrovoljnog karaktera, te iziskuje potpisivanje saglasnosti, NVO voditelj slučaja ili CSR (centar za socijalni rad) voditelj slučaja u slučaju maloljetnih lica trebaju sarađivati sa ovlaštenim pravnim savjetnikom tokom pripreme izjava o dobrovoljnom povratku, te odustajanja od privremenog boravka u zemlji u kojoj je žrtva identificirana. Ove dokumente potpisuje žrtva (bilo stranac u BiH ili bh. žrtva u inostranstvu) u prisustvu pravnog savjetnika, odnosno imenovani staratelj kada se radi o maloljetnoj žrtvi. Tom prilikom je izuzetno važna uloga CSR voditelja slučaja u pojašnjavanju značaja ovih dokumenata maloljetnoj žrtvi, te cjelokupnog procesa repatrijacije.

Individualni plan repatrijacije

Individualni plan repatrijacije sadrži detaljni plan putovanja, asistencije u odlasku, tranzitu, prijemu, pribavljanje putnih isprava, mišljenje ljekara o sposobnosti žrtve za povratak, te koordinaciju ostalih pojedinosti.

Ukoliko NVO provodi postupak repatrijacije, voditelj slučaja ima obavezu saradnje sa svim institucijama i organizacijama nadležnim i uključenim u postupanje, radi sačinjavanja individualnog plana repatrijacije koji uključuje organizaciju procesa putovanja i prateću dokumentaciju.

Ukoliko postupak repatrijacije provode ili koordiniraju IOM ili Ministarstvo sigurnosti BiH, dužni su sarađivati sa NVO koja vrši zbrinjavanje žrtve prilikom sačinjavanja individualnog plana repatrijacije.

Tokom cjelokupnog procesa repatrijacije, izuzetno je važno da NVO voditelj slučaja informira žrtvu o provođenju svih planiranih aktivnosti, a u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja u procesu, i kao nužan preduslov nastavku rehabilitacije i resocijalizacije po povratku u zemlju porijekla. Nerijetko je neophodno da se tokom cijelog procesa repatrijacije osiguraju kontinuirana psihološka pomoć i zaštita, što ovlaštena NVO treba omogućiti, a u saradnji sa nadležnim CSR-om kada se radi o maloljetnim osobama.

Tokom organiziranja povratka djeteta, neophodno je osigurati proceduru povratka koja omogućava da dijete bude primljeno u zemlju porijekla ili uobičajenog boravka od strane nadležne institucije koji se bavi poslovima zaštite djece, i/ili djetetovog roditelja ili zakonitog staratelja. Dijete žrtva trgovine neće biti vraćeno u zemlju porijekla ili uobičajenog boravka ako postoji opravdana sumnja, a nakon procjena rizika i sigurnosti, da postoje pokazatelji da povratak djeteta ugrožava njegovu sigurnost ili sigurnost članova njegove porodice.

TUŽILAŠTVA

Tužilaštva su institucije osnovane na nivou BiH, entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH, a njihova organizacija, nadležnosti i način rada regulirani su prvenstveno zakonima o tužilaštvima i zakonima koji uređuju krivični postupak.

Tužilaštva provode istrage za krivična djela koja su u njihovoj nadležnosti, te gone počiniocima pred sudovima, u skladu sa zakonima o krivičnom postupku i drugim primjenjivim zakonima. Za gonjenje krivičnog djela trgovine ljudima nadležno je Tužilaštvo BiH, dok su za pojedina krivična djela koja se mogu dovesti u vezu sa trgovinom ljudima, poput navođenja na prostituciju i iskorištavanja djeteta ili maloljetnika radi pornografije i trgovine ljudima radi vršenja prostitucije, nadležna tužilaštva entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH.

Tokom provođenja istraga i sudskog postupka u koje su uključene žrtve trgovine ljudima, tužilaštva su nadležna i za poduzimanje mjera propisanih zakonima o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom te Zakonom o programu zaštite svjedoka.

Tužilaštvo BiH ima i posebne nadležnosti u borbi protiv trgovine ljudima i ilegalnih migracija, određene Odlukom Vijeća ministara BiH o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju funkcije državnog koordinатора za Bosnu i Hercegovinu.²⁰ Prema ovoj odluci, Tužilaštvo BiH je nadležno da prati i informira o slučajevima koji se vode protiv osumnjičenih trgovaca ljudima koji su uhapšeni i optuženi, da sarađuje na pripremi obuke i edukacije u vezi sa međunarodnim standardima za vođenje sličnih slučajeva te sarađuje sa drugim ministarstvima u vezi sa drugim pitanjima, a u cilju efikasnijeg procesuiranja slučajeva.

Tužilaštvo BiH, Federalno tužilaštvo, Republičko tužilaštvo RS i Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH imaju posebne nadležnosti i prema Odluci Vijeća ministara o formiranju Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije.²¹ Prema ovoj odluci, Udarne grupe su nadležne da pod upravljanjem državnog tužioca, i u skladu sa zakonom utvrđenim nadležnostima organa koji učestvuju u radu Udarne grupe, vrši sljedeće aktivnosti:

- Osigurava saradnju i koordinaciju rada između nadležnih organa koji učestvuju u borbi protiv trgovine ljudima
- Provodi istrage u cilju suzbijanja trgovine ljudima i ilegalne migracije u vezi s tim, u kom cilju može obrazovati operativne istražne timove koji će neposredno sarađivati u istraživanju pojedinih slučajeva trgovine ljudima, sa mjesno i stvarno nadležnim organima entiteta i Brčko Distrikta BiH, odnosno nadležnim organima BiH
- Prikuplja podatke i informacije o svim otkrivenim slučajevima trgovine ljudima i ilegalne imigracije u vezi s tim
- Transparentno prenosi informacije i razmjenjuje podatke bitne za njeno efikasno djelovanje, osim onih podataka čije prenošenje ili objavljivanje može štetno djelovati na istraživanja koja Udarne grupe provodi
- Koordinira rad sa državnim koordinаторom i drugim organima na pitanjima koja zahtijevaju interakciju sa međunarodnim organizacijama uključenim u borbu protiv trgovine ljudima i NVO u BiH koja se bave zaštitom žrtava trgovine ljudima

Nadležnosti tužilaštava u borbi protiv trgovine ljudima i zaštite žrtava trgovine ljudima proizlaze iz Zakona o boravku i kretanju stranaca i azilu²² i Pravilnika o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima²³ kojim se utvrđuju pravila i standardi u postupanju, kao i druga pitanja u vezi sa prihvatom, oporavkom i povratkom stranaca žrtava trgovine ljudima.

Postupanja tužilaštava u vezi sa pružanjem pomoći i zaštite žrtava trgovine ljudima propisana su i Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljanima Bosne i Hercegovine.²⁴ Ovim pravilima utvrđeni su principi i zajednički standardi rada koji se odnose na postupak identifikacije, organizaciju zaštite i pomoći, primarnu i sekundarnu prevenciju i ostale aktivnosti u vezi sa zaštitom i pružanjem pomoći žrtvama i svjedocima žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH.

20 "Službeni glasnik BiH", br. 24/03 i 37/04

21 "Službeni glasnik BiH", broj 03/04

22 "Službeni glasnik BiH", broj 36/08

23 "Službeni glasnik BiH", broj 90/08

24 "Službeni glasnik BiH", broj 66/07

1. Otkrivanje

Tužilaštvo BiH predstavlja vodeću i isključivo nadležnu instituciju za krivično gonjenje počilaca krivičnih djela trgovine ljudima iz Glave 17 Krivičnog zakona BiH. Tužilaštva entiteta, Brčko Distrikta BiH i kantona nadležna su za srodna krivična djela i sve oblike nasilja nad djecom propisane krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta BiH, te tako predstavljaju ključne institucije u suzbijanju trgovine ljudima, posebno trgovine i eksploatacije djece.

Tokom svakodnevnog rada, tužilaštva imaju obavezu da uočavaju razne rizične situacije u kojima se mogu identificirati žrtve trgovine ljudima i situacije koje upućuju na sumnju da su osobe izložene ili mogu biti izložene riziku trgovine ljudima, kao što su:

- Osobe oštećene počinjenim krivičnim djelima
- Osobe uključene u kriminalne aktivnosti koje uključuju organiziranu prostituciju, organizirano krijumčarenje migranata preko granice i svaku drugu kriminalnu aktivnost koja uključuje eksploatacijsko ponašanje, poput organiziranog prosjačenja i organiziranog vršenja krivičnih djela
- Djeca izložena nasilju u porodici i vaspitno zanemarena djeca kao visokorizična grupa izložena aktivnostima trgovaca ljudi

U opisanim i drugim sličnim situacijama, obaveza tužilaca je da djeluju po službenoj dužnosti i spriječe moguću trgovinu ljudima, odnosno eksploataciju osoba.

Kada tužilac evidentira slučajeve eksploatacije djece, neophodno je da o tome obavijesti CSR kako bi se sačinio plan djelovanja i poduzele preventivne radnje (razgovor i stručna pomoć roditeljima u cilju ispunjavanja roditeljskih dužnosti, postavljanje privremenog staratelja, oduzimanje starateljstva, izuzimanje djeteta iz porodice, iniciranje sudskih postupaka za zaštitu prava djeteta, rehabilitacija porodičnih odnosa itd.) koje će doprinijeti smanjenju rizičnih faktora trgovine ljudima za dijete, porodicu i ciljanu populaciju uopće.

Prema članu 27. Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, koju je BiH ratificirala, "kada se odvija istraga ili vrši krivično gonjenje počilaca djela trgovine ljudima, agencije za provođenje zakona i pravosuđe će osigurati da procesuiranje krivičnog djela ne zavisi od podignute tužbe ili prijave žrtve trgovine.²⁵" To znači da istraga treba biti sveobuhvatna, proaktivna i da uključuje mnoge državne aktere koji rade na prikupljanju i prezentaciji različitog dokaznog materijala koji će se tokom rasprava izvesti kao dokaz.

Treba imati u vidu da sigurnost i dobrobit žrtve moraju biti na prvome mjestu i važniji od prikupljanja dokaza; stoga je potrebno što je više moguće provoditi proaktivnu istragu koja se zasniva na prikupljanju operativnih podataka, informacija i dokaza i korištenju posebnih istražnih radnji.

Identifikacija potencijalne žrtve trgovine

Identifikacija je procedura kojom se utvrđuje da li je osoba bila žrtva trgovine ljudima i nalazila se, odnosno da li se još uvijek nalazi u takvoj situaciji. Identifikacija se provodi poslije isteka perioda rehabilitacije i refleksije, a nakon što je potpomognuta osoba pristala na saradnju.

Identifikacijska procedura i razgovor ne bi trebali započeti ako je potencijalna žrtva: jako uznemirena ili tjeskobna; vidljivo deprimirana ili plače; vidljivo neprijateljski nastrojena ili agresivna; na mjestu gdje nije osigurana privatnost; u potrebi za medicinskom pomoći; traži pravni savjet; traži odgodu razgovora ili ga odbija; pod dejstvom narkotika ili nekih drugih opojnih sredstava; dijete čiji staratelj nije prisutan ili još nije dodijeljen.

Identifikacijski intervju radi utvrđivanja statusa žrtve u BiH vrši tužilac ili policija po ovlaštenju tužioca. Identifikacija se vrši provodeći jedan ili više razgovora sa potencijalnom žrtvom trgovine, te prikupljajući druge dokaze kojima se utvrđuju činjenice i provjeravaju informacije koje je pružila potencijalna žrtva trgovine.

Postupak identifikacije je potrebno provoditi kroz multidisciplinarno upoređivanje podataka i

²⁵ Konvencija Vijeća Evrope o akcijama za suzbijanje trgovine ljudima, Varšava, 16.05.2005./Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16.V.2005

sintezom saznanja nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u predmetnom slučaju kada se, zavisno od osnovanosti činjenica, pokreće postupak zaštite. Žrtva ili svjedok žrtva identificiraju se na osnovu prijave ili prikupljenih informacija nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija, ili činjenica prikupljenih u dobrovoljnom intervjuu sa osobom za koju se osnovano sumnja da je žrtva ili svjedok žrtva.

U postupku identifikacije tokom vođenja intervjua, provjerava se saglasnost i dobrovoljnost davanja izjave i prihvatanje zaštite od strane punoljetne osobe.

Identifikacijom djeteta obavezno se pokreće njegova zaštita od strane punoljetne osobe, te zaštita u saradnji sa centrom/službom za socijalni rad, roditeljem ili starateljem.

Tužilac će od zdravstvene institucije nadležne za primarnu zdravstvenu zaštitu i centra za mentalno zdravlje tražiti fizičku i psihičku procjenu stanja žrtve ili svjedoka žrtve prije obavljanja saslušanja ili intervjua.

Ukoliko postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s takvom osobom će se postupati kao sa žrtvom dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi, izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je pristanak žrtve djeteta na namjeravanu eksploataciju nebitan, jer dijete nije u stanju da samo donosi ovakve i slične odluke, te se svako postupanje prema djetetu koje sadrži eksploataciju smatra trgovinom ljudima.

Ukoliko se radi o punoljetnoj potencijalnoj žrtvi, potrebno je da se sama identifikira, odnosno pojasni oblik eksploatacije kojem je bila izložena tokom određenog perioda, kako bi dobila status žrtve. Ukoliko se odrasla, punoljetna osoba tokom razgovora sa tužiocem izjasni da joj neko ograničava slobodu kretanja, zadržava je protiv njene volje, zadržava njene lične isprave, da je protiv njene volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili vrši bilo kakvu drugu radnju, obaveza tužioca je da tu osobu kategorizira kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, te poduzme interventne radnje u svrhu njene zaštite i zbrinjavanja.

Prilikom identifikacije žrtve trgovine, tužilaštvo treba uvažavati sljedeće pokazatelje:

- Samoidentifikacija
- Dob osobe
- Mjesto i uslovi pronalaska
- Ograničenje slobode kretanja
- Psiho-fizičko stanje osobe
- Način i svrhu ulaska u BiH ako se radi o strancu
- Status, kretanje i boravak osobe u BiH ako se radi o strancu
- Posjedovanje putne isprave i identifikacijskih dokumenata
- Posjedovanje finansijskih sredstava
- Druge pokazatelje do kojih dođu, a relevantni su za pravilnu procjenu

2. Razgovor sa žrtvom

U slučajevima osnova sumnje da je počinjeno ili se čini krivično djelo trgovine ljudima, ili u slučajevima koji ukazuju na to da su pojedine osobe žrtve trgovine ljudima, a u cilju identifikacije potencijalne žrtve i prikupljanja saznanja o krivičnim djelima i njihovim počiniocima, tužilac će obaviti razgovor sa osobama koje mogu biti smatrane potencijalnim žrtvama trgovine ljudima.

Razgovori sa žrtvom su karakteristika prve faze postupka, odnosno pokretanja istrage i procjene svakog pojedinog predmeta, što je isključiva nadležnost tužilaštva.

Cilj razgovora je da se dobiju informacije relevantne za cjelokupan tok krivičnog postupka. Razgovor treba biti pažljivo pripremljen jer za uspješan sudski postupak izjava svjedoka može biti od presudnog značaja.

Tužilac treba nastojati u razgovoru sa žrtvom trgovine ljudima uočiti određene detalje u njenoj izjavi, te obratiti pažnju na situacije koje su vezane za trgovinu ljudima, a koje se mogu odnositi na: vrbovanje-namamljivanje, prevoz, transfer, prihvatanje i pružanje utočišta pomoću prevare i/ili prijetnje, upotrebu sile i prinudu na seksualne i druge usluge, otmicu ili prevaru, zloupotrebu ovlaštenja i položaja nad

bespomoćnim osobama ili davanje ili primanje isplate da se postigne pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom.

Da bi se prema žrtvama postupalo na najprofesionalniji mogući način, a u cilju maksimiziranja njihove mogućnosti da daju vrlo kvalitetne dokaze, sljedeće preporuke je potrebno imati na umu kada se radi sa žrtvama trgovine:

- Žrtve će najvjerovatnije biti traumatizirane iskustvom trgovine, a tokom intervjua će se od njih tražiti da se sjetite detalja događaja koji su za njih bolni i vrlo lični.
- Žrtve su bile sistematski varane i eksploatirane u svakom stadiju procesa trgovine i naučile su da prepoznaju prevaru ili nedostatak iskrenosti kada to vide.
- Žrtve najvjerovatnije neće u početku imati dovoljno povjerenja u policajce i tužioce. Žrtve su često neprijateljski raspoložene i ne vjeruju onima na vlasti, pa tužioci trebaju posvetiti posebnu pažnju izgradnji veze povjerenja između njih. Od prvog kontakta, važno je za razvijanje ovog povjerenja da tužilac bude potpuno otvoren i iskren sa žrtvom o svakom stadiju procesa koji će se morati proći.
- Razuvjeravanje i objašnjavanje su ključni kada se radi sa žrtvama. Dvije ključne stavke koje stvaraju zabrinutost kod žrtava su sigurnost i izloženost medijima. Ovo se prethodno mora riješiti ako se očekuje od žrtava da se opuste i daju dokaze. Žrtvama treba dati uvjerenje za njihovu sigurnost i sigurnost njihovih najbližih kada je to moguće. One znaju trgovce i znaju šta su oni u stanju oni uraditi bolje nego iko, pa je važno da ne izgleda da tužilac pokušava minimizirati rizike ili da se ponaša neodgovorno po pitanju njihove sigurnosti. Žrtve će se brinuti o izlaganju javnosti kao osobe koje su bile uključene u prostituciju. Bit će oprezne u razgovoru o tome i želit će da znaju ograničenja izloženosti, posebno za njihove najdraže. Većina ih je vodila dvostruki život: život svoje porodice i život kao žrtva trgovine, najčešće organizirane prostitucije. Imat će stvarni strah od toga da ovi prvi saznaju o ovome drugom.

Uslovi razgovora

Uslovi i način na koji se sa žrtvom razgovara su od ključne važnosti ako se očekuje da žrtve pruže najkvalitetniji materijal za istragu i dokazivanje. Osnovne sugestije koje bi trebale voditi prema uspješnom razgovoru i rezultatima su sljedeće:

- Iako će zvaničan i autoritativan pristup najvjerovatnije rezultirati slaganjem žrtve po svim pitanjima, neće dovesti do međusobnog povjerenja i pune saradnje. Što je opuštenije okruženje i atmosfera, bolja je šansa da se saznaju svi najvažniji detalji.
- Kao pitanje najbolje prakse i kada okolnosti dozvoljavaju i/ili žrtva zahtijeva, sa žrtvom se treba razgovarati na neutralnom terenu u prisustvu njenog pravnog savjetnika. Ovo će smanjiti njen nivo sumnje i nemira, i pomoći da se ona razuvjeri.
- Ako je moguće, voditelj razgovora treba biti istog spola kao i žrtva. Žrtvi treba dati priliku da izrazi šta joj više odgovara i nastavak razgovora bi trebalo tako i voditi.
- Voditelj razgovora treba imati odgovarajuće znanje o trgovini ljudima i biti obučen u istrazi teških seksualnih zločina, jer je žrtva vjerovatno i žrtva takvih zločina.
- Kad god je moguće, tužilac koji obavlja razgovor treba biti dodijeljen žrtvi tokom cijele istrage i suđenja, tako da se stečeno povjerenje između žrtve i tužioca može održati.
- Moguće je da će se od žrtve tražiti da pruži detaljnu historiju događaja koji pokrivaju određeni vremenski period. Trgovina u svrhu seksualne i radne eksploatacije je često tip kriminala životnog stila i najbolji dokazi su često sadržani u najsitnijim detaljima. Voditelj razgovora će trebati prikupiti što više činjenica od žrtve, za što je potreban duži vremenski period. U slučajevima detaljnih izjava, potrebni su dani i to uzrokuje veliki napor za žrtvu i za tužioca. Da bi se uklonio ovaj napor, preporučuje se pauza nakon svaka dva sata intervjua. Koliko dvosatnih perioda se može završiti u jednom danu će biti pitanje procjene voditelja razgovora i zavisit će od okolnosti slučaja, fleksibilnosti žrtve i jačine trauma tokom događaja kojih se sjeća.

Metodologija razgovora

Važno je da se historija događanja u konkretnom slučaju trgovine ljudima prikaže na logičan i sekventan način. Ovo ne samo da pomaže žrtvi da se sjeti slijeda događaja nego i tužiocima da to lakše razumiju. Nije lako za tužioca da postigne ovo u prvom pokušaju, posebno sa traumatiziranom žrtvom. Korisno je odvojiti dovoljno vremena za bilježenje hronologije i glavnih stavki priče tako da se osigura da priča prati logičan slijed. Ove "glavne tačke" predstavljaju žrtvino prvo osvrtnje i mogu se onda koristiti kao okvir za konačnu izjavu ili svjedochenje.

Česta je i pogrešna predrasuda u mnogim sudskim sistemima da se žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije posmatraju od početka kao osobe koje nisu u stanju reći istinu i imaju ograničeni kredibilitet kao svjedoci. Ovaj faktor uslovljava da se prikupi dovoljno dokaza koji se nezavisno mogu potvrditi, tako da se ova pretpostavka uspješno može pobiti. Da bi se ovo postiglo, bit će neophodno da se događaji istraže do detalja. Ovo će uključiti detaljne opise faktora kao što su lokacije, maršrute, odjeća, osobe, dokumenti, ukrasi i namještaj u sobama gdje su bile držane ili eksploatirane itd. Iako su ovi postupci neophodni, oni mogu postati težak zadatak i izazvati frustraciju kod žrtve. Iskustvo je pokazalo da kada se žrtvama objasni da se detaljno ispitivanje radi da bi tužilac mogao dokazati da su žrtve pouzdani svjedoci i da im se treba vjerovati, onda će potpuno saradivati u procesu i neće im smetati da tužilac obavi vrlo detaljan razgovor. Od ključne je važnosti da se ovo objašnjenje kombinira sa jasnim upozorenjem žrtvi da uvijek govori potpunu istinu – od početka.

Žrtva mora razumjeti da će tužilac, kao osnovni dio istrage, potpuno istražiti žrtvinu pozadinu i historiju i da će advokati trgovaca to isto učiniti. Iz ovih razloga, važno je da žrtva razumije da će se bilo koje laži, poluistine ili namjerna prešućivanja sa njene strane otkriti i da će to umanjiti njen status kao svjedoka i ugroziti sudski proces. Kada su žrtve stranci, negovorenje istine tužiocu može također imati negativan utjecaj na odluku da li će joj se dodijeliti neki oblik boravišnog statusa u zemlji.

Hronologija zločina je vrlo važna u ovoj vrsti slučaja, a opet je često vrlo teško za žrtvu da se sjeća sa tačnošću. Treba imati na umu da su se događaji možda dešavali u periodu dugom sedmicama ili mjesecima i da je teško odrediti tačne datume. Jedan od načina na koji se može biti od pomoći žrtvi je fokusiranje na datume koji su po prirodi važni, kao što su žrtvin rođendan ili neki drugi važan datum kao što je rođendan žrtvine majke ili djeteta, ili važna kulturna ili vjerska proslava.

Slično, žrtva se može sjetiti jednog ili dva važna datuma u procesu trgovine kao datuma kada je prvi put upoznala trgovca ili datuma transporta. Svrha je da se uspostavi broj hronoloških oznaka tako da se drugi značajni događaji mogu postaviti u kontekst "prije" ili "poslije" datuma koji se mogu odrediti.

Posebности razgovora sa djecom

Razgovor sa djetetom treba biti pažljivo pripremljen jer za uspješan sudski postupak izjava svjedoka može biti od presudnog značaja. Zbog toga je potrebno da se u sudskim postupcima, kada su djeca u pitanju, razlikuju istražno-forenzički razgovori koji obavljaju profesionalci – najčešće forenzičar – od razgovora kojeg obavljaju tužioci i kojem obavezno prisustvuju roditelji/staratelji i socijalni radnik. Ovaj razgovor može biti vođen bez znanja roditelja/staratelja samo kada se roditelj ili staratelj pojavljuje kao osumnjičena osoba.

U pripremanju za obavljanje razgovora, tužilac bi se trebao što više osloniti na centar/službu za socijalni rad (CSR) koji prikuplja opće podatke i intervjuira dijete žrtvu, nenasilnog roditelja i druge značajne osobe u vezi sa trenutnim stanjem i okruženjem djeteta. Ovi razgovori mogu biti u vezi sa posljednjim događajima, ali ne i fokusirani na njihovo preciziranje. Ovaj dio prikupljanja dokaza treba prepustiti stručnjacima. Istovremeno, tužilaštvo direktno ili preko policije također prikuplja opće podatke, intervjuira nenasilnog roditelja ili drugu osobu odgovornu za sigurnost djeteta ili intervjuira počinioca, prikuplja druge izjave koje mogu dati relevantne podatke i nastavlja sa provođenjem i upotrebom svih raspoloživih istražnih tehnika. Policija i tužilac se trebaju redovno konsultirati o istražnoj strategiji i poduzimati radnje iz svoje nadležnosti u pravcu pokretanja krivičnog postupka.

Dobra praksa je da tužilac u saradnji sa centrom/službom za socijalni rad pomaže u pripremi istražno-forenzičkog razgovora sa djetetom, uz prethodnu psihološku evaluaciju djeteta i nenasilnog roditelja ukoliko je to potrebno.

Rokovi za pripremu razgovora mogu biti ponekad veoma kratki, ali je u svakom slučaju potrebno da odmah budu provedeni potrebni medicinski pregledi (medicinska ispitivanja i specijalistički pregledi).

Ovaj dio aktivnosti vodi CSR u saradnji sa tužiocem/policijom. Svi učesnici ovog procesa trebaju biti upoznati sa zdravstvenim stanjem žrtve trgovine ljudima.

Na opisani način se izgrađuje sistem komunikacije među službama i profesionalcima i izbjegava se dupliranje postupka. Ovaj postupak zajedničkog razgovora sa djetetom i njegova priprema zahtijevaju razmjenu i evaluaciju postojećih podataka i dogovor članova multidisciplinarnog tima o tome ko sve treba da prisustvuje razgovoru, ko će voditi razgovor, gdje će se on voditi i drugo. Ovakav razgovor maksimalizira napore tužilaštava, policije, centara za socijalni rad i drugih službi u cilju dobijanja tačnih, pouzdanih i potpunih podataka, smanjenja mogućnosti sekundarne traumatizacije i ponavljanje postupka intervjuiranja od strane različitih službi. Stoga ovakav pristup treba što je moguće više primjenjivati u praksi, te na bazi stečenih iskustava unapređivati.

Tužilaštvo neće razgovarati sa djetetom bez prisustva roditelja ili staratelja, ili CSR-a koji imaju ulogu staratelja i službeno ovlaštenje. Staratelj/roditelj ili CSR imaju pravo na pravnu pomoć prilikom uzimanja izjave ili saslušanja, a sve u cilju sprečavanja nepotrebnog svjedočenja djeteta i njegove reviktimizacije.

3. Procjena slučaja

Osnovni oblici zaštite žrtvi i svjedoka žrtvi odnose se na fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, pravnu pomoć, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, posebnu zaštitu djece i ugroženih kategorija, i osiguravanje ostalih potreba radi odgovarajuće individualne zaštite i pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi. Individualna zaštita zasniva se na sagledavanju potreba i njihove međuzavisnosti u svakom pojedinom slučaju, uzimajući u obzir zdravstveno stanje, starost, spol, pripadnost nacionalnoj manjini, socijalni status i ostale individualne potrebe na osnovu zdravstvenog stanja žrtve i svjedoka žrtve. Sve informacije o postojanju fizičke ugroženosti koje iznese žrtva, kao i informacije koje navedu osobe zadužene za fizičku zaštitu žrtava i svjedoka žrtava, provjeravaju se u cilju poduzimanja pojačanih mjera zaštite.

Mjere pojačane fizičke zaštite procjenjuje i odobrava nadležni tužilac u saradnji sa osobljem koje zbrinjava žrtvu. Ako je žrtva ili svjedok žrtva bila smještena u sklonište ili na neko drugo mjesto, uz prethodnu procjenu fizičke sigurnosti obustavlja se zaštita i provodi povratak u prebivalište. Procjenu sigurnosti povratka u ranije prebivalište zajednički obavljaju tužilaštvo, policija i CSR, uključujući i Službu za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi trgovine ljudima.

Kada se ne pokrene krivični postupak a postoji dovoljno činjenica na osnovu kojih se može smatrati da je osoba žrtva, postupak zaštite odobrava ili pokreće CSR, koji nezavisno od statusa krivičnog postupka može zatražiti pomoć i zaštitu nadležne policijske službe.

Nakon što se prikupe sve raspoložive informacije i činjenice vezane za konkretan slučaj, one se razmjenjuju sa ostalim institucijama uključenim u rješavanje slučaja, te se zajedno s njima vrši preliminarna procjena slučaja. Ove procjene obavezno moraju sadržavati:

- Procjenu u vezi sa osiguranjem hitne zdravstvene usluge, uz obaveznu psihološku procjenu stanja žrtve (ukoliko iz procjene psihološkog stanja žrtve proizlazi da ona nije sposobna da se stara o svojim pravima i interesima)
- Procjenu rizika vezanih za sigurnost
- Utvrđivanje dobi žrtve
- Utvrđivanje potrebe za smještajem
- Obezbjedivanje pravne pomoći
- Procjenu da li će žrtva sarađivati s nadležnim institucijama i organizacijama uključenim u direktnu asistenciju žrtvi

Postupak početne procjene određuje i smjernice za dalji rad sa žrtvom trgovine ljudima. Ipak, tužilaštvo ne može nastupati samostalno u procesu procjene, te je nužno primijeniti timski rad i uspostaviti saradnju s drugim nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama. Tužilaštvo je obavezno da vodi račun o tome da li je žrtva trgovine ljudima adekvatno zaštićena od opasnosti po život i zdravlje, kao i da li je potrebna intervencija ostalih službi kako bi se žrtva zaštitila.

Tužilaštvo će, nakon što dobije informacije o predmetu, provjeriti da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikupiti dodatne informacije, izvršiti procjenu slučaja, osigurati dokaze o eksploataciji, identificirati

raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve i procijeniti koje su intervencije neodložne. Također, tužilaštvo će CSR-u i NVO kod koje će žrtva biti smještena i koji će provoditi mjere zaštite pomoći i pružiti savjete za sačinjavanje individualnog plana rehabilitacije ako to okolnosti dozvoljavaju.

U donošenju odluke, tužilaštva trebaju koristiti procjenu slučaja koju vrši nadležni CSR, nakon što službenici centra pripreme detaljan izvještaj socijalnog radnika (socijalnu anamnezu), koja mora sadržavati sljedeće komponente:

- Podatke o zdravstvenom statusu svih članova porodice
- Podatke o ekonomskom statusu porodice
- Podatke o socijalnom statusu porodice
- Informacije o eventualnim ranijim patološkim promjenama i problemima porodice
- Utjecaj srodnika i okruženja
- Podatke o obrazovnom statusu svih članova porodice
- Informacije o okolnostima u kojima je žrtva ili dijete žrtva do tada živjelo
- Druge relevantne informacije

4. Prijavlivanje

Dužnost prijavljivanja odnosi se na sve situacije prilikom kojih policijski ili državni službenici u obavljanju svojih dužnosti saznaju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima. To znači opću obavezu za svakog službenika da svoja saznanja o počinjenom krivičnom djelu trgovine ljudima, izvršiocima ili o žrtvi trgovine ljudima prijavi SIPA-i ili Tužilaštvu BiH. Obavijest o sumnji i saznanju može se dostaviti i drugim policijskim agencijama ili tužilaštvima. Ukoliko se radi o strancu kojeg je moguće identificirati kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, bez odlaganja se obavještava i mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima zbog reguliranja statusa prema Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu.

Ukoliko policijski ili državni službenici ne prijave trgovinu ljudima, odnosno krivično djelo i izvršioca, a procijeni se da su u toku svoga rada došli do takvog saznanja, mogu biti gonjeni po članu 230. Krivičnog zakona BiH²⁶. Isto krivično djelo propisano je i krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta BiH.

Zaštita i poštovanje principa povjerljivosti

Prijavlivanje potencijalne žrtve predstavlja kršenje povjerljivosti u interesu žrtve trgovine, a posebno kada je žrtva dijete. S ciljem dostizanja najvećeg mogućeg nivoa zaštite i poštovanja principa povjerljivosti, najbolji pristup i način prijavljivanja predstavlja upoznavanje žrtve sa obavezom upoznavanja nadležnih službi i osoba koja će joj pomoći ukoliko je situacija u kojoj se nalazi opasna i ugrožavajuća po nju. To se može postići istovremenim upoznavanjem žrtve sa činjenicom da je sve što govori povjerljivo, ali da se to što govori ne čuva kao zajednička tajna, jer je potrebno upoznati drugog službenika sa povjerljivim podacima radi osiguranja zaštite i za žrtvu i službenika koji podnosi prijavu. Tužilac koji je zaprimio prijavu treba imati u vidu da je podnošenju prijave možda prethodila ovakva situacija te da, ukoliko to nije navedeno u prijavi, od podnosioca prijave zatraži dodatne podatke na te okolnosti.

Upućivanje prijave

Tok razmjene informacija među akterima direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima reguliran je Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine i Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Prijavlivanje slučajeva žrtava trgovine ljudima stranih državljana i državljana BiH se razlikuje.

26 Krivični zakon Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", broj 3/03

Neprijavlivanje krivičnog djela ili počinioca
Član 230.

(1) Ko zna za počinioca krivičnog djela za koje se po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna dugotrajnog zatvora, ili ko samo zna da je takvo djelo učinjeno, pa to ne prijavi, iako od takve prijave zavisi blagovremeno otkrivanje počinioca ili krivičnog djela, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se službeno ili odgovorno lice koje ne prijavi krivično djelo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti, ako se za to krivično djelo po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna.

(3) Za krivično djelo iz stavova 1. i 2. ovog člana neće se kazniti lice kojem je počinilac bračni drug, lice koje živi s njim u vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojlac ili usvojenik i njihov bračni drug ili lice s kojim žive u vanbračnoj zajednici, ili koje je branilac, ljekar ili vjerski ispovjednik počinioca.

Kada bilo koja nadležna institucija, ovlaštena organizacija u BiH te fizičko ili pravno lice imaju sumnju ili saznanje da je neka osoba predmet trgovine ljudima, obavezni su o tome bez odlaganja obavijestiti SIPA-u i Tužilaštvo BiH. Obavijest o sumnji i saznanje mogu se dostaviti i entitetskim tužilaštvima i policiji.

Svi slučajevi stranaca žrtava, pored SIPA-e i Tužilaštva BiH, prijavljuju se i mjesno nadležnom terenskom centru Službe za poslove sa strancima odmah po identifikaciji.

Ukoliko su krivično djelo ili izvršilac ili žrtva trgovine ljudima prijavljeni entitetskim policijama ili tužilaštvima, a raspoložive informacije ukazuju na to da je u pitanju krivično djelo trgovine ljudima, entitetske policije i tužilaštva, kao i policija i Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH, dužni su o tome obavijestiti Tužilaštvo BiH i dostaviti mu svu raspoloživu dokumentaciju, a u skladu sa nadležnostima Tužilaštva BiH u vezi sa gonjenjem počinitelja krivičnog djela trgovine ljudima koje je propisano u članu 186. Krivičnog zakona BiH.

S druge strane, tužilaštva, kao i sve ostale nadležne institucije i ovlaštene organizacije, pravna i fizička lica, u slučaju identifikacije potencijalne žrtve trgovine ljudima ili ostvarivanja drugog vida kontakta sa njom, dužni su da bez odlaganja izvrše prijavljivanje, odnosno obavijeste nadležni CSR. Kada se radi o punoljetnoj žrtvi, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost.

U slučaju osnova sumnje da se radi o strancu žrtvi trgovine ljudima, tužilaštva su dužna bez odlaganja obavijestiti terenski centar Službe za poslove sa strancima, u cilju osiguranja prihvata i smještaja, ukoliko to ranije nije učinjeno, i reguliranja boravišnog statusa. Tužilaštva su također dužna Službi dati odgovarajuću preporuku u vezi sa reguliranjem boravišnog statusa stranca.

Sve institucije dužne su sa strancima za koje postoje osnovi sumnje da se radi o žrtvama trgovine ljudima postupati kao sa žrtvama trgovine sve dok postoje takvi osnovi sumnje.

Upućivanje prijave

U prijavi je potrebno navesti samo činjenice i okolnosti kojima se raspolaže. Potrebno je navesti: dostupne identifikacijske podatke žrtve (ime prezime, dob, spol, godina rođenja, mjesto rođenja) te opisati okolnosti pod kojima se došlo do saznanja i sumnje na trgovinu (znaci nasilja, psihičko stanje žrtve, postojanje stanja ili bolesti koje se može dovesti u vezu sa seksualnom eksploatacijom, opis mjesta ili promjena koje pobuđuju sumnju na uzimanje psihoaktivnih supstanci, ili druge znake koji pobuđuju sumnju da je žrtva bila izložena djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci). Neke osobe koje su trgovane radi seksualne eksploatacije ili učestvovanja u izradi pornografskih materijala (dječija pornografija) prethodno se podvrgavaju djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci (droga) da ne bi pružale otpor.

Prijava ili informacija o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima u pravilu se dostavlja u pismenoj formi.

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije obavezne su da razmjenjuju sve raspoložive informacije o žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba koje su od značaja za rješavanje slučajeva trgovine ljudima.

Saradnja sa medicinskim službama

Tokom procesa identifikacije potencijalne žrtve i provođenja istražnih i drugih procesnih radnji, žrtva može imati potrebu za ukazivanjem hitne medicinske pomoći usljed fizičkih povreda zadobijenih tokom procesa eksploatacije ili nekih drugih zdravstvenih poteškoća koje ispoljava. U slučaju potrebe za medicinskom pomoći, treba je osigurati žrtvi prije obavljanja bilo kakvih drugih radnji. Potrebno je kontaktirati medicinsku ustanovu radi ukazivanja neophodne medicinske pomoći i stabilizacije stanja žrtve.

U toku boravka u skloništu ili uključenosti u individualni program rehabilitacije koji ne obuhvata smještaj u sklonište, žrtva trgovine ima pravo na zdravstvenu zaštitu. Ako se smještaj i zbrinjavanje žrtava vrši u skloništu putem partnerske NVO, žrtvama trgovine se zdravstvena zaštita osigurava na način utvrđen protokolom o saradnji između nadležnog ministarstva i te NVO.

Saradnja sa nadležnim institucijama radi ukazivanja pomoći žrtvi i provođenja istražnih radnji

Nezavisno od dobi žrtve, u slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, kontaktiraju se sljedeće nadležne institucije:

- **Žrtva strani državljanin:** obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH te mjesno nadležan terenski centar Službe za poslove sa strancima. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva. U okviru nadležnosti za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima koje obavljaju tužilaštva, preporučljivo je da tužilaštvo u što kraćem roku, ukoliko postoji potreba za reguliranjem boravišnog statusa strane žrtve u BiH, dostavi preporuku Službi za poslove sa strancima za odobravanje privremenog boravka iz humanitarnih razloga. Dosadašnja praksa je pokazala da tužilaštva nisu blagovremeno dostavljala ovakve preporuke, zbog čega Služba nije bila u mogućnosti izdati boravišne dozvole u roku propisanom Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu. Ovakvim postupanjem žrtve su dovođene u pravno neizvjesnu situaciju, čime su kršena njihova osnovna ljudska prava.
- **Žrtva državljanin BiH:** obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je žrtva trgovine ljudima, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, osim kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost.
- **Žrtva maloljetna osoba (stranac ili državljanin BiH):** obavezno se obavještavaju i nadležni regionalni ured SIPA-e te CSR.

Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu sa prihvaćenim međunarodnim obavezama koje se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja besplatne pravne pomoći i savjetovanja tokom razgovora s predstavnicima nadležnih institucija, te tokom daljeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije, tokom odvijanja krivičnog, građanskog ili upravnog postupka.

Sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije, prilikom poduzimanja bilo kakvih radnji sa žrtvom, što uključuje i razgovor, trebaju osigurati prisustvo pravnog savjetnika u cilju poštovanja prava žrtve trgovine. Kada se radi o maloljetnoj potencijalnoj žrtvi stranom državljaninu, neophodno je odmah osigurati prisustvo pravnog savjetnika. Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom pravne službe centara/službi za socijalni rad, centara za pružanje besplatne pravne pomoći ili ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći.

Saradnja sa nevladinom organizacijom (NVO) ovlaštenom za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima

Kontaktiranje NVO će se izvršiti nakon ostvarivanja kontakta s nadležnim institucijama i pravnim savjetnikom, u cilju organizacije zbrinjavanja žrtve, i to:

- **Stranac žrtva:** kontaktiranje NVO za smještaj žrtava stranih državljana se može izvršiti isključivo u saradnji sa mjesno nadležnim terenskim centrom Službe za poslove sa strancima, koji će u saradnji s policijom i tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije u konkretnom slučaju i obaviti smještaj u sklonište NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom sigurnosti BiH.
- **Žrtva državljanin BiH:** odabir skloništa za smještaj vrše centri/službe za socijalni rad koji će u saradnji s nadležnom policijom i/ili tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije i obaviti smještaj u sklonište NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.
- **Žrtva državljanin BiH koja je repatrirana u BiH:** odabir skloništa za smještaj vrše centri/službe za socijalni rad iz mjesta prebivališta/boravka žrtve, uz prethodni dogovor sa Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva sigurnosti BiH i sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Saradnja i razmjena informacija sa drugim tužilaštvima, policijskim službama i poreznim upravama

Ostvarivanje kontakta sa drugim tužilaštvima, policijskim službama i poreznim upravama radi razmjene informacija planiranja i provođenja istražnih radnji i uporednih finansijskih istraga ostvaruje se preko Udarne grupe koja je formirana odlukom Vijeća ministara BiH u cilju uspostavljanja i unapređenja saradnje i koordinacije rada na najvišem mogućem nivou između državnih i entitetskih organa i organa Brčko Distrikta BiH (BD BiH). Udarne grupa djeluje na području BiH protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije u skladu sa zakonima i drugim propisima BiH, FBiH, RS i BD BiH.

Radi ostvarivanja kontakta i poduzimanja svih drugih radnji, tužilaštva koja raspolažu informacijama u vezi sa trgovinom ljudima to mogu ostvariti preko imenovanih članova Udarne grupe iz Tužilaštva BiH, Federalnog tužilaštva, Republičkog tužilaštva RS, Tužilaštva Brčko Distrikta BiH ili SIPA-e, Granične policije BiH, Federalne uprave policije, Ministarstva unutrašnjih poslova RS i Policije BD BiH.

Komunikaciju je moguće ostvariti i pismenim putem preko Tužilaštva BiH koje rukovodi radom Udarne grupe.

6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja

Suština ove aktivnosti je u potrebi da se razmjena informacija obavlja veoma efikasno, te da se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigura multidisciplinarna saradnja svih uključenih institucija i organizacija.

U procesu planiranja i organiziranja zaštite i zbrinjavanja, tužilaštvo će o svim raspoloživim informacijama obavijestiti policijsku agenciju koja vodi slučaj, te zavisno od državljanstva i dobi žrtve, i CSR nadležan za postupanje u konkretnom slučaju, Službu za poslove sa strancima ako je žrtva stranac i sklonište u koje je žrtva smještena.

U slučaju punoljetne žrtve državljanina BiH, mjere zaštite žrtava i svjedoka žrtava planiraju se i provode u saradnji sa nadležnim centrom/službom za socijalni rad. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je žrtva trgovine ljudima, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost. Ukoliko žrtva nije dala pristanak, mjere zaštite žrtava se planiraju i provode u saradnji sa NVO kojoj je povjereno provođenje takvih mjera.

Kada su u pitanju djeca sa roditeljskim staranjem ili bez starateljstva, zaštita i pomoć se organiziraju u saradnji sa roditeljima/porodicom, starateljem ili nadležnim centrom/službom za socijalni rad.

Punoljetnom strancu žrtvi trgovine ljudima se mjere zaštite planiraju i provode u saradnji sa Službom za poslove sa strancima. U planiranje i provođenje mjera zaštite za stranca maloljetnu žrtvu uključuje se i privremeni staratelj koga na zahtjev Službe imenuje nadležni CSR po lokaciji skloništa.

Tužilaštvo i policija imaju obavezu da osiguraju fizičku zaštitu žrtava i svjedoka žrtava, a posebno da nadziru i prate sve informacije u slučaju ugrožavanja fizičke zaštite žrtava i svjedoka žrtava, nadzirući njihovo okruženje.

Tužilaštva i policija imaju obavezu da pruže informacije i obavještenja o relevantnim sudskim i upravnim postupcima, kako bi žrtvi i svjedoku žrtvi bilo omogućeno da njihova stajališta i interesi budu izneseni i razmotreni u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv počinilaca krivičnih djela trgovine ljudima.

Pripremanje žrtve svjedoka prije suđenja je procedura kojom se osigurava da je žrtva trgovine koja ima ulogu svjedoka u krivičnom procesu potpuno svjesna sljedećih mogućnosti: prisustvo raspravama; pristup adekvatnom prevođenju; pružanje novih dokaza i postavljanje pitanja pred sudom; pravo da ne odgovori na određena pitanja; pravo da traži naknadu štete; pravo na postupak zatvoren za javnost; i pravo na advokata.

Posebno je važno isplanirati i provesti posebno pripremanje žrtve svjedoka za suđenje te mjere podrške žrtvi svjedoku tokom suđenja.

Cilj faze pripremanja za suđenje je osigurati da je žrtva trgovine ljudima: potpuno svjesna važnosti svjedočenja za sudski postupak i mogućih posljedica takvog svjedočenja; u potpunosti upoznata s ulogama različitih osoba uključenih u sudski postupak; potpuno svjesna da su, u nekim slučajevima, pružene informacije predmet zahtjeva za otkrivanjem izvora informacija; u potpunosti upoznata s načinom toka

sudskog postupka; dobila psihološku podršku; i dobila odgovarajuću zaštitu. Žrtvi svjedoku treba pružiti sve neophodne informacije o načinu na koji će učestvovati u sudskom procesu.

Mjerama podrške žrtvi svjedoku tokom suđenja se pružaju sigurnost, psihološka i pravna pomoć kako bi se minimizirali sigurnosni rizici i rizik od reviktimizacije sa kojim se žrtva suočava kao posljedicom učešća u sudskom procesu. Ova mjera treba osigurati da se žrtva osjeća sigurnom i tako je podržati u davanju smislene izjave/svjedočenju.

Podrška tokom suđenja može biti pružena u skladu sa zakonima o zaštiti ugroženih svjedoka i svjedoka pod prijetnjom.

7. Transport

U visokorizičnim slučajevima trgovine ljudima, žrtvu će sa mjesta identifikacije do skloništa prevesti isključivo nadležna policijska agencija, ili nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi, uz pratnju službenika nadležnog CSR-a.

Ako nije evidentirana nikakva sigurnosna prijetnja, transport žrtve do skloništa je u nadležnosti CSR-a.

Transport žrtve od i do skloništa i tokom boravka u njemu, a radi medicinskih intervencija, sudskih procesa ili sličnih aktivnosti gdje je neophodno osigurati prisustvo žrtve, vršit će policijska agencija koja rukovodi slučajem i/ili za to nadležna agencija, zavisno od intervencije o kojoj se radi.

8. Smještaj

Nakon što je obavljen inicijalni intervju, napravljena preliminarna procjena slučaja i maloljetna žrtva stavljena pod starateljstvo CSR-a, žrtva se smješta u sklonište u trajanju od najmanje 30 dana, što je period refleksije za strane žrtve trgovine ljudima prema Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine. Po isteku perioda refleksije, asistencija će se nastaviti u skladu s individualnim planom reintegracije.

Kada se radi o punoljetnoj žrtvi, nakon procjene sigurnosti i rizika za žrtvu, ona se smješta u sklonište. Smještaj u sigurnu kuću može uslijediti samo u slučaju dobrovoljnog pristanka žrtve kada se radi o punoljetnim osobama. Iako se zakonski ne mora osigurati dobrovoljni pristanak maloljetne žrtve na smještaj, radi ukazivanja efikasne pomoći i njenog zbrinjavanja, neophodno je izvršiti pripremu žrtve za smještaj u sklonište u saradnji sa centrom ili službom za socijalni rad.

Terenski centar Službe za poslove sa strancima će nakon obavljenog intervjua, a uz saglasnost stranca za kojeg postoje osnovi sumnje da je žrtva trgovine ljudima i uz konsultaciju sa tužiocem, stranca uputiti u sklonište radi pružanja pomoći i zaštite te radi sprečavanja njegove dalje eksploatacije ili zlostavljanja.

Smještaj žrtve trgovine ljudima će se izvršiti u jedno od skloništa kojima rukovode ovlaštene NVO, zavisno radi li se o strancu ili državljaninu BiH.

Stranac žrtva trgovine ljudima može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom sigurnosti BiH koje je nadležno za pitanja stranaca u BiH. Ministarstvo sigurnosti BiH – Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima – raspolaže informacijama o sigurnim kućama i osobama nadležnim za smještaj.

Troškovi smještaja, oporavka i repatrijacije stranih žrtava se osiguravaju u budžetu Ministarstva sigurnosti BiH, a mogu se osiguravati i iz drugih izvora kao što su donacije, projekti, programi organa vlasti i nevladinih domaćih i inostranih organizacija koji se usaglašavaju sa Ministarstvom sigurnosti BiH.

Državljanin BiH žrtva može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je nadležno za pitanja državljanina BiH žrtava trgovine ljudima. To ministarstvo raspolaže informacijama o skloništima i osobama nadležnim za smještaj.

Sredstva za osiguranje osnovnih mjera socijalne i zdravstvene zaštite i zbrinjavanja žrtava državljanina BiH, smještaja, programa resocijalizacije, prevencije, zaključivanja i realizaciju protokola o saradnji sa NVO osiguravaju se u budžetu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH s osnovnim ciljem da se pruži pomoć i zaštita. Za potrebe realizacije aktivnosti pomoći i zaštite žrtava mogu se prikupljati i sredstva iz drugih raspoloživih izvora od strane javnih i privatnih institucija i organizacija i iz međunarodnih i drugih izvora.

Nakon odluke o smještaju u sklonište, potrebno je da sve uključene institucije i organizacije kontaktiraju predstavnika NVO kako bi se prikupili svi neophodni podaci o uslovima smještaja, u cilju upoznavanja žrtve s

time. Tokom ovog kontakta, službenici trebaju razmijeniti osnovne podatke o slučaju, te analizirati potrebnu dokumentaciju za smještaj, kako bi odgovorna NVO mogla što detaljnije pripremiti prihvat žrtve u sklonište.

Prilikom smještaja žrtve u sklonište, neophodno je imati u vidu činjenicu da sklonište predstavlja objekat zatvorenog tipa, te da je fizički slično uslovima u kojima je žrtva eksploatirana tokom perioda trgovine, usljed čega se dešava da se žrtve prvobitno osjećaju nelagodno i zatvoreno. U cilju izbjegavanja ovakvih situacija i neželjenih posljedica, izuzetno je važno pojasniti žrtvi da je zbrinuta u sklonište zbog svoje sigurnosti i rehabilitacije.

U slučaju odluke da je smještaj u sklonište u najboljem interesu žrtve, to se može obaviti u bilo koje doba dana i noći. Svaka NVO koja rukovodi skloništem za žrtve trgovine ljudima ima dežurnu osobu koja se može kontaktirati 24 sata dnevno u cilju zbrinjavanja potencijalne žrtve.

Smještaj se vrši na osnovu dokumentacije koju je neophodno dostaviti nadležnoj NVO, a u cilju što bržeg i adekvatnijeg zbrinjavanja žrtve. Dokumentacija se dostavlja isključivo lično prilikom smještaja žrtve trgovine.

Prilikom smještaja, nadležna NVO će imenovati voditelja slučaja koji će u saradnji sa tužilaštvom, policijom, centrom/službom za socijalni rad, Službom za poslove sa strancima, privremenim starateljem, pravnim savjetnikom i drugim uključenim organizacijama i institucijama sarađivati radi upoznavanja žrtve s pravima i obavezama boravka u skloništu u cilju prilagođavanja na uslove smještaja i efikasnijeg ukazivanja pomoći.

Sklonište predstavlja oblik sigurnog privremenog zbrinjavanja. Smještaj u sklonište se ne vrši radi osiguranja trajnog boravka.

Otpuštanje žrtve iz skloništa

Žrtva može izraziti želju da trajno napusti sklonište u određenom trenutku rehabilitacije, što će biti ispoštovano u skladu sa zakonskim uslovima. Pritom je važno upoznati žrtvu sa činjenicom da se odriče prava na zbrinjavanje i ostalih vidova pomoći koji joj zakonski pripadaju kao žrtvi trgovine ljudima.

Punoljetna bh. žrtva trgovine ljudima može napustiti sklonište bez pratnje nakon što su o njenom odlasku obaviještene sve nadležne institucije, pod uslovom da je njeno boravište poznato policiji i tužilaštvu u slučaju potrebe davanja iskaza u sudskom postupku.

Maloljetna bh. žrtva može napustiti sklonište samo na pismeni zahtjev, u prisustvu staratelja, uz poštovanje pomenutih uslova otpusta koji važe i za punoljetne žrtve.

Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija (Služba za poslove sa strancima, policija i tužilaštvo, i u slučaju maloljetne žrtve CSR), pod određenim uslovima i u slučajevima reguliranog statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne institucije koja je izvršila smještaj žrtve u sklonište. U bilo kom pomenutom slučaju, žrtve i pratioci su dužni potpisati dokumentaciju o napuštanju skloništa.

9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja

Imajući u vidu nadležnosti tužilaštava u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima i na zaštiti žrtava trgovine ljudima, i imajući u vidu činjenicu da efikasna borba protiv trgovine ljudima i pružanje odgovarajuće pomoći i zaštite žrtava zavisi od stepena međusobne saradnje i koordinacije aktivnosti svih institucija i organizacija uključenih u ove procese, neophodno je sve aktivnosti poduzimati u međusobnoj i tijesnoj saradnji. Stoga je neophodno da saradnja i komunikacija tužilaštava sa ostalim institucijama u procesu asistencije žrtvama budu pravovremeni, jasni, dvosmjerni i efikasni.

Saradnja i komunikacija su neophodni sa agencijama za provođenje zakona na svim nivoima, Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, CSR-om, Službom za poslove sa strancima i NVO.

Kada je žrtva maloljetna, posebno je važno o svim raspoloživim podacima informirati pravnog savjetnika i imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za žrtvu trgovine, kao i osoblje skloništa koje provodi programe rehabilitacije i resocijalizacije žrtve.

Nadležne institucije intenzivno sarađuju i svaka u okviru svoje nadležnosti, zajedno ili odvojeno prema dogovoru, prikuplja ili razmjenjuje informacije o:

- Uspostavljenom kontaktu sa djetetom i porodicom (ako je ima)
- Procjenjivanju povreda koje su nanijete žrtvi i porodici
- Procjenjivanju rizika od nove povrede
- Osiguravanju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji (najčešće je ovaj dio u nadležnosti tužilaštva i policije)
- Osiguravanju hitne usluge zaštite
- Identificiranju resursa koji su na raspolaganju za zaštitu žrtve
- Pripremi za odluku o izdvajanju žrtve djeteta iz porodice ili druge sredine (nadležnost CSR-a, ako za time postoji potreba)
- Nalaženju odgovarajućeg smještaja (nadležnost CSR-a)
- Osiguravanju povratne informacije drugim relevantnim osobama ili institucijama
- Rezultatima izvršene procjene i mogućem aktiviranju predmeta

Saradnja sa centrima ili službama za socijalni rad (CSR)

Na zahtjev tužioca, CSR je dužan odmah dostaviti svu dokumentaciju koja je od značaja za razrješavanje i dokazivanje krivičnog djela i zaštitu žrtve trgovine, poput izvještaja socijalnog radnika, izvještaja voditelja mjera nadzora, mišljenja psihologa i drugo. Službenik CSR-a koji vodi predmet žrtve trgovine (voditelj predmeta) dužan je odazvati se na poziv tužioca radi zbrinjavanja žrtve trgovine i prisustvovati službenom razgovoru koji se vodi u tužilaštvu u vezi sa osobom koja je bila žrtva trgovine. CSR može tražiti odgađanje intervjua sa žrtvom ukoliko stručnjaci smatraju da žrtva nije sposobna za davanje intervjua.

CSR ima osnovnu ulogu u postupku ispitivanja maloljetne žrtve i njegova uloga, kao organa starateljstva, je da obezbijedi adekvatan tretman maloljetne žrtve trgovine ljudima tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i sudu.

Tužilaštvo, s druge strane, kao i sve druge nadležne institucije koje dolaze u dodir sa maloljetnom žrtvom, dužne su o tome informirati imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za maloljetnu žrtvu trgovine ljudima. Imenovani staratelj treba biti prisutan tokom svakog razgovora kojeg sa maloljetnom žrtvom vode policijski i drugi službenici, pri čemu treba osigurati zaštitu privatnosti i identiteta žrtve, te spriječiti njenu reviktimizaciju. CSR će dati stručno mišljenje tužilaštvu o sposobnostima maloljetne žrtve za davanje iskaza, te nadležnom tužilaštvu i sudu o sposobnostima maloljetne žrtve da svjedoči i mogućim posljedicama po maloljetnu žrtvu.

Psihološka priprema maloljetne žrtve za učešće u krivičnom postupku obaveza je nadležnog CSR-a.

Pripremu maloljetne žrtve za svjedočenje na sudu vrši nadležno tužilaštvo uz obavezno prisustvo imenovanog staratelja.

Saradnja sa nevladinim organizacijama (NVO)

Nevladina organizacija u čije je sklonište smještena žrtva trgovine dužna je nadležnom tužilaštvu omogućiti poduzimanje zakonom propisanih radnji, a u vezi gonjenja i kažnjavanja organizatora trgovine ljudima, na način na koji neće ugroziti prava i zaštitu žrtve trgovine ili je dodatno traumatizirati. Navedene radnje se poduzimaju uz prisustvo pravnog savjetnika žrtve trgovine ljudima i/ili lica koje pruža psihološku podršku žrtvi.

Nakon smještaja žrtve u sklonište, tužilac ostaje u kontaktu sa NVO voditeljem slučaja radi učešća u izradi planova reintegracije, razmjene informacija o slučaju, planiranja neophodnih intervencija, praćenja toka reintegracije, te pružanja podrške žrtvi trgovine, posebno kada se radi o maloljetnim osobama. Time se osigurava kontinuitet u praćenju slučaja i uključenost svih nadležnih institucija i organizacija u sve aktivnosti koje se poduzimaju u svrhu reintegracije žrtve. Proces komunikacije između tužioca i NVO se intenzivira tokom psihološke pripreme za davanje iskaza i provođenja aktivnosti planiranih individualnim planom reintegracije.

Kako se većina pomenutih procesa realizira tokom boravka žrtve u skloništu, izuzetno su važni

saradnja i komunikacija tokom cjelokupnog procesa zbrinjavanja i pomoći, jer će se jedino na taj način osigurati adekvatna reintegracija žrtve. Ova saradnja uključuje razmjenu svih relevantnih informacija o žrtvi prikupljenih tokom rada s ostalim institucijama u procesu zaštite i zbrinjavanja, kao i sa porodicom žrtve, pri čemu je od izuzetne važnosti da se odluke koje se tiču žrtve donose zajedničkim dogovorom o najboljem interesu maloljetne žrtve.

Saradnja sa nadležnim ministarstvima, uključujući Službu za poslove sa strancima

Tužilac u svim fazama procesa – identifikaciji, asistenciji, zbrinjavanju, rehabilitaciji, repatrijaciji i resocijalizaciji žrtve – ima odgovornost da zastupa i štiti prava žrtve.

Ova uloga se odnosi i na komunikaciju sa institucijama koje su odgovorne za sva pitanja koja se tiču žrtava trgovine ljudima, prije svega Ministarstvom sigurnosti BiH, Službu za poslove sa strancima i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Uloga tužioca je da, tokom cjelokupnog procesa, komunicira s nadležnim institucijama i obavještava ih ili traži njihov angažman, pomoć i savjet pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi (reguliranja boravka, zaštita interesa, rješavanja mogućih poteškoća u pružanju pomoći žrtvi, rješavanje nesuglasica oko adekvatnih rješenja sa ostalim institucijama u procesu i sve ostale pojedinosti i poteškoće do kojih može doći tokom asistencije žrtvi).

Služba za poslove sa strancima je obavezna dostaviti informacije tužilaštvu ukoliko se one odnose na postojanje osnovu sumnje da je zatečeni stranac žrtva trgovine ljudima a Služba će, uz saglasnost tog stranca i uz konsultacije sa tužiocem, stranca uputiti u sklonište.

U svrhu unošenja u jedinstvenu bazu podataka o osumnjičenim, optuženim i osuđenim trgovcima ljudima, tužilaštva su dužna dva puta godišnje SIPA-i dostavljati popunjene jedinstvene obrasce o svim osumnjičenim i optuženim trgovcima ljudima i njihovom krivičnom gonjenju, a koji se koriste u svrhu pripremanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH, praćenja situacije i planiranja odgovarajućih mjera u borbi protiv trgovine ljudima.

U svrhu unošenja u jedinstvenu bazu podataka o potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, tužilaštva su dužna dva puta godišnje Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u Ministarstvu sigurnosti BiH dostavljati popunjene jedinstvene obrasce o svim potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, koji se koriste u svrhu pripremanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH i planiranja odgovarajućih mjera za suzbijanje trgovine ljudima, a posebno uočenih novih pojava oblika.

AGENCIJE ZA PROVOĐENJE ZAKONA

Uloga agencija za provođenje zakona je otkrivanje krivičnih djela trgovine ljudima, otkrivanje i identifikacija počinitelja tih krivičnih djela, prikupljanje materijalnih dokaza, podnošenje izvještaja o počinjenom krivičnom djelu i izvršiocu, i prosljeđivanje nadležnom tužilaštvu na odluku i dalje postupanje. U pogledu saznanja za postojanje radnji koje imaju obilježja krivičnih djela trgovine ljudima, otkrivanja žrtava trgovine ljudima, otkrivanja izvršitelja tih krivičnih djela značajan doprinos radu policije daju centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, obrazovne institucije, NVO, ostale službe i mediji, koji poduzimanjem niza radnji iz svoje nadležnosti dolaze do saznanja koja u razmjeni sa policijom imaju za cilj sprečavanje i otkrivanje ovih krivičnih djela.

Agencije za provođenje zakona u BiH koje imaju nadležnost za borbu protiv trgovine ljudima su organizirane na sljedeći način.

U okviru Ministarstva sigurnosti BiH, pored Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima i Sektora za imigraciju, koji imaju nadležnosti za djelovanje u borbi protiv trgovine ljudima, djeluju i tri agencije za provođenje zakona koje svakodnevno poduzimaju aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima u sklopu svojih nadležnosti, a to su:

- Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA)
- Granična policija BiH
- Služba za poslove sa strancima

Agencije za provođenje zakona su i sljedeće agencije na drugim nivoima vlasti:

- Federalna uprava policije u okviru Federalnog MUP-a
- Uprava policije u okviru MUP-a RS
- Uprave policije u okviru deset kantonalnih MUP-ova
- Policija Brčko Distrikta BiH

Državna agencija za istrage i zaštitu – SIPA

SIPA je nadležna za sprečavanje, otkrivanje i istragu krivičnih djela iz nadležnosti Suda BiH, a posebno: organiziranog kriminala, terorizma, ratnih zločina, trgovine ljudima i drugih krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, te teškog finansijskog kriminala.

U organizacionoj strukturi SIPA su sljedeće jedinice: Kabinet direktora, Kriminalističko-istražni odjel, Finansijsko-obavještajni odjel, Centar za istraživanje ratnih zločina, Odjel za zaštitu svjedoka, Odjel za unutrašnju kontrolu, Jedinica za specijalnu podršku, Služba za operativnu podršku, Služba za administraciju i unutrašnju podršku, Služba za materijalno-finansijske poslove, regionalni uredi Banja Luka, Mostar, Sarajevo i Tuzla.

Kriminalističko-istražni odjel (KIO) radi na sprečavanju, otkrivanju i istraživanju krivičnih djela iz nadležnosti Suda BiH, pronalaženju i hapšenju počinitelja krivičnih djela i njihovom dovođenju tužiocu, pod nadzorom, po smjernicama i nalogima tužioca, u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku BiH. KIO pruža operativnu pomoć Finansijsko-obavještajnom odjelu, prikuplja obavještenja i podatke o krivičnim djelima, prati i analizira sigurnosnu situaciju i pojave koje pogoduju nastanku i razvoju kriminala, organizira i obavlja kriminalističko-stručne poslove. Unutrašnje organizacione jedinice u sastavu KIO su: Odsjek za borbu protiv terorizma i trgovine ABHO (atomsko-biološko-hemijskim oružjem); Odsjek za sprečavanje i otkrivanje finansijskog kriminala i korupcije; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje organiziranog kriminala; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi sa trgovinom ljudima; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi sa opojnim drogama; Odsjek za sprečavanje i otkrivanje kriminala u vezi sa ostalim krivičnim djelima; Odsjek za kriminalističko-obavještajne poslove.

Odjel za zaštitu svjedoka obavlja poslove i zadatke u skladu sa Zakonom o programu zaštite svjedoka u BiH i drugim propisima u BiH o zaštiti svjedoka, sa ciljem da se osigura efikasna zaštita svjedoka prije, u toku i nakon krivičnog postupka, kako bi se svjedoku omogućilo slobodno i otvoreno svjedočenje u krivičnom postupku pred Sudom BiH. Odjel donosi odluke i provodi sve mjere koje se određuju u vezi

sa stranim svjedocima u BiH u skladu sa sporazumom ili angažmanom sklopljenim između BiH i strane države u vezi sa zaštitom svjedoka, unapređuje saradnju i razmjenjuje informacije sa određenim NVO, državnim organima, kao i stranim državnim organima i međunarodnim organizacijama nadležnim za zaštitu svjedoka.

Regionalni ured Banja Luka vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: MUP-a Unsko-sanskog kantona i centara javne bezbjednosti Banja Luka i Doboj u RS.

Regionalni ured Mostar vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: MUP-ova Hercegovačko-neretvanskog, Zapadnohercegovačkog i Livanjskog kantona i Centra javne bezbjednosti Trebinje u okviru RS.

Regionalni ured Sarajevo vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: MUP-a Kantona Sarajevo, MUP-ova Zeničko-dobojskog, Srednjobosanskog i Bosansko-podrinjskog kantona i područje Centra javne bezbjednosti Istočno Sarajevo u RS.

Regionalni ured Tuzla vrši poslove i zadatke u zoni svoje nadležnosti koja obuhvata područja: Brčko Distrikta BiH, MUP-ova Posavskog i Tuzlanskog kantona u FBiH, te Centra javne bezbjednosti Bijeljina u RS.

U regionalnim uredima, u sastavu kriminalističko-istražnih odsjeka postoje timovi za sprečavanje i otkrivanje kriminaliteta u vezi sa trgovinom ljudima.

Granična policija BiH

Granična policija BiH je strukturirana s ciljem osiguravanja koordinacije svih aktivnosti na centralnom, regionalnom i lokalnom nivou tako da pruži visoko specijalizirane usluge, potrebne za izvršenje zadataka iz svoje nadležnosti, kao i da osigura razmjenu informacija između centralnih, regionalnih i lokalnih nivoa organizacijskih jedinica, a one su: Glavni ured, terenski uredi, jedinice, Centralni istražni ured, specijalizirane jedinice, Centar za obuku i ostale organizacijske jedinice definirane Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji.

Granična policija BiH je nadležna za provođenje Zakona o kontroli i nadzoru državne granice; provođenje Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu; sprečavanje, otkrivanje i istraživanje djela koja su propisana krivičnim zakonima u BiH kada su ta krivična djela usmjerena protiv sigurnosti državne granice ili protiv izvršenja poslova i zadataka Granične policije BiH i kada se ta krivična djela moraju goniti u skladu sa odredbama o zloupotrebi javnih isprava koje služe kao dokaz identiteta, o putnoj ispravi i obavezi posjedovanja vize, te odredbama o kretanju i boravku stranaca i azilu ukoliko su počinjena prilikom prelaska granice ili su direktno vezana za prelazak državne granice.

Služba za poslove sa strancima

Služba za poslove sa strancima je upravna organizacija u sastavu Ministarstva sigurnosti BiH s operativnom samostalnošću za vođenje poslova i rješavanja pitanja iz nadležnosti, osnovana radi obavljanja administrativno-upravnih i inspeksijskih poslova propisanih Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu. Njena osnovna funkcija je upravljanje migracijama na prostoru BiH, a od izuzetnog je značaja za borbu protiv organiziranog kriminala, krijumčarenja, ilegalnih imigracija i trgovine ljudima. U sastavu Službe su šesnaest terenskih centara koji obavljaju poslove iz nadležnosti ove službe.

Policija Brčko Distrikta BiH

Brčko Distrikt BiH ima sopstvenu policiju koja obavlja sve policijske funkcije predviđene zakonom. Policija Brčko Distrikta BiH omogućava sigurnu sredinu svim licima u Distriktu. U njenoj organizacijskoj strukturi djeluje Jedinica kriminalističke policije, koja pod nadzorom nadležnog tužioca organizira, planira, poduzima operativne i druge mjere na otkrivanju krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom; na otkrivanju i sprečavanju imovinskih delikata, krvnih i seksualnih delikata; krivičnih djela organiziranog kriminala i terorizma; krivičnih djela privrednog kriminala i korupcije, kao i svih drugih krivičnih djela propisanih zakonodavstvom BiH i Brčko Distrikta BiH; vrši kriminalističko-obavještajne poslove, poslove kriminalističke tehnike i kontradiverzione preglede i poslove potražne djelatnosti.

Federalna uprava policije

U sastavu Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova djeluje Federalna uprava policije koja obavlja operativne poslove policije iz nadležnosti Ministarstva. U sastavu ove uprave je Sektor kriminalističke policije koji radi na sprečavanju i otkrivanju krivičnih djela organiziranog i međukantonalnog kriminala, kao i terorizma, neovlaštene trgovine drogom, korupcije i pranja novca, kompjuterskog kriminala; otkrivanju i dokumentiranju krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom; pronalaženju i hvatanju počilaca navedenih krivičnih djela, te njihovom privođenju nadležnim organima. U Sektoru djeluje Odjel za borbu protiv organiziranog i međukantonalnog kriminala koje u svom sastavu ima: Odsjek za imovinske delikte; Odsjek za krvne delikte; Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i seksualne delikte; i Odsjek za ratne zločine.

Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova

U sastavu 10 kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova, odnosno uprava policije, djeluju sektori kriminalističke policije u čijem sastavu su odjeli za posebne namjene koji se bave problematikom trgovine ljudima.

Uprava policije u okviru MUP-a RS

U Ministarstvu unutrašnjih poslova RS djeluje Uprava kriminalističke policije koja vrši poslove kontrole, nadzora i instruktivnog usmjeravanja rada svih organizacionih jedinica kriminalističke policije; vrši nadzor nad zakonitošću rada organizacionih jedinica na poslovima sprečavanja i otkrivanja krivičnih djela, pronalaženja i hvatanja počilaca krivičnih djela i obezbjeđenja potrebnih dokaza za uspješno vođenje krivičnog postupka; predlaže mjere, određuje rokove, određuje obaveze centara javne bezbjednosti u oblasti kontrole naloženih mjera; prati realizaciju, predlaže sankcije i mjere unapređenja; prati, proučava i analizira stanje, kretanje i pojavne oblike kriminaliteta i primjenu kriminalističko-tehničkih metoda; usmjerava rad drugih organizacionih jedinica na poslovima kriminaliteta; poduzima mjere na unapređenju organizacije, vršenja poslova i poslova poboljšanja efikasnosti u sprečavanju i otkrivanju kriminaliteta. U sastavu ove uprave je Jedinica za posebne istrage koja radi i na problematici trgovine ljudima. U sastavu MUP-a RS je pet centara javne bezbjednosti: Banja Luka, Bijeljina, Doboj, Istočno Sarajevo i Trebinje.

1. Otkrivanje

Tokom svakodnevnog rada, policijski službenici imaju obavezu da uočavaju razne rizične situacije u kojima se mogu identificirati žrtve trgovine ljudima i situacije koje ih upućuju na sumnju da su u pitanju osobe koje su izložene ili mogu biti izložene riziku trgovine ljudima kao što su:

- Osobe oštećene počinjenim krivičnim djelima
- Osobe uključene u kriminalne aktivnosti koje uključuju organiziranu prostituciju, organizirano krijumčarenje migranata preko granice i svaku drugu kriminalnu aktivnost koja uključuje eksploatacijsko ponašanje poput organiziranog prosjačenja i organiziranog vršenja krivičnih djela
- Djeca izložena nasilju u porodici i vaspitno zanemarena djeca predstavljaju visokorizičnu grupu izloženu aktivnostima trgovaca ljudima

U opisanim i drugim sličnim situacijama, obaveza policijskih službenika je da djeluju po službenoj dužnosti i spriječe moguću trgovinu ljudima, odnosno eksploataciju osoba, a o svim saznanjima i o relevantnim činjenicama do kojih su došli da odmah obavijeste nadležnog tužioca.

Kada policijski službenik evidentira slučajeve u kojima su eksploatirana djeca, neophodno je da o tome obavijesti centar/službu za socijalni rad kako bi se sačinio plan djelovanja i poduzele preventivne radnje (razgovor i stručna pomoć roditeljima u cilju ispunjavanja roditeljskih dužnosti, postavljanje privremenog staratelja, oduzimanje starateljstva, izuzimanje djeteta iz porodice, iniciranje sudskih postupaka za zaštitu prava djeteta, rehabilitacija porodičnih odnosa itd.), koje će doprinijeti smanjenju rizičnih faktora trgovine ljudima za pomenuto dijete, porodicu i ciljanu populaciju uopće.

Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, koju je BiH ratificirala, nalaže da “kada se odvija istraga ili vrši krivično gonjenje počinitelja djela trgovine ljudima, agencije za provođenje zakona i pravosuđe će osigurati da procesuiranje krivičnog djela ne zavisi od podignute tužbe ili prijave žrtve trgovine.”²⁷ To znači da istraga treba biti sveobuhvatna, proaktivna i da uključuje mnoge državne aktere koji rade na prikupljanju i prezentaciji različitog dokaznog materijala koji će se tokom rasprava izvesti kao dokaz.

Treba imati u vidu da sigurnost i dobrobit žrtve moraju biti na prvome mjestu i važnija od prikupljanja dokaza; stoga je potrebno što je više moguće provoditi proaktivnu istragu koja se zasniva na prikupljanju operativnih podataka, informacija i dokaza, korištenjem posebnih istražnih radnji.

Identifikacija potencijalne žrtve trgovine

Identifikacija je procedura kojom se utvrđuje da li je osoba bila žrtva trgovine ljudima i nalazila se u situaciji trgovine ljudima, odnosno da li se još uvijek nalazi u takvoj situaciji. Identifikacija se provodi poslije isteka perioda rehabilitacije i refleksije, a nakon što je potpomognuta osoba pristala na saradnju.

Identifikacijska procedura i razgovor ne bi trebali započeti ako je potencijalna žrtva: jako uznemirena ili tjeskobna; vidljivo deprimirana ili plače; vidljivo neprijateljski nastrojena ili agresivna; na mjestu gdje nije osigurana privatnost; u potrebi za medicinskom pomoći; traži pravni savjet; traži odgodu razgovora ili ga odbija; pod dejstvom narkotika ili drugih opojnih sredstava; dijete čiji staratelj nije prisutan ili još nije dodijeljen.

Identifikacijski intervju radi utvrđivanja statusa žrtve u BiH vrši tužilac i policijski službenik ukoliko to tužilac naloži. Identifikacija se vrši provodeći jedan ili više razgovora sa potencijalnom žrtvom trgovine, te prikupljajući druge dokaze kojima se identificiraju činjenice i provjeravaju informacije koje je pružila potencijalna žrtva trgovine.

Postupak identifikacije žrtve trgovine ljudima potrebno je provoditi kroz multidisciplinarno upoređivanje podataka i sintezom saznanja nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u predmetnom slučaju kada se, zavisno od osnovanosti činjenica, pokreće postupak zaštite. Žrtva ili svjedok žrtva identificiraju se na osnovu prijave ili informacija nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija, ili činjenica prikupljenih u razgovoru sa osobom za koju se osnovano sumnja da je žrtva ili svjedok žrtva.

U postupku identifikacije tokom vođenja razgovora provjerava se saglasnost i dobrovoljnost davanja izjave i prihvatanje zaštite od strane punoljetne osobe.

Identifikacijom djeteta obavezno se pokreće njegova zaštita od strane punoljetne osobe, te zaštita u saradnji sa centrom/službom za socijalni rad, roditeljem ili starateljem.

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije tražit će od zdravstvene institucije nadležne za primarnu zdravstvenu zaštitu i centra za mentalno zdravlje fizičku i psihičku procjenu stanja žrtve i svjedoka žrtve prije obavljanja saslušanja ili intervjuja.

Ukoliko postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s takvom osobom će se postupati kao sa žrtvom dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi, izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je pristanak žrtve djeteta na namjeravanu eksploataciju nebitan, jer dijete nije u stanju da samo donosi odluke, te se svako postupanje prema djetetu koje sadrži eksploataciju smatra trgovinom ljudima.

Ukoliko se radi o punoljetnoj potencijalnoj žrtvi, potrebno je da se sama identificira, odnosno pojasni oblik eksploatacije kojom je bila izložena tokom određenog perioda, kako bi dobila status žrtve. Ukoliko se odrasla, punoljetna osoba tokom razgovora sa policijskim službenikom izjasni da joj neko ograničava slobodu kretanja, zadržava je protiv njene volje, zadržava njene lične isprave, da je protiv njene volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili vrši bilo kakvu drugu radnju, obaveza policijskog službenika je da provede potrebne aktivnosti na obavještanju tužioca u cilju identifikacije kao potencijalne žrtve trgovine ljudima, te poduzme interventne radnje u svrhu njene zaštite i zbrinjavanja.

Prilikom identifikacije žrtve trgovine ljudima, agencije za provođenje zakona treba da uvažavaju sljedeće pokazatelje:

²⁷ Konvencija Vijeća Evrope o akcijama za suzbijanje trgovine ljudima, Varšava, 16.05.2005./Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16.V.2005

- Samoidentifikacija
- Dob osobe
- Mjesto i uslovi pronalaska
- Ograničenje slobode kretanja
- Psiho-fizičko stanje osobe
- Način i svrhu ulaska u BiH ako se radi o strancu
- Status, kretanje i boravak osobe u BiH ako se radi o strancu
- Posjedovanje putne isprave i identifikacijskih dokumenata
- Posjedovanje finansijskih sredstava
- Druge pokazatelje do kojih dođu, a relevantni su za pravilnu procjenu

Prije otpočinjanja bilo kakvog razgovora sa žrtvom trgovine, policijski službenik tokom i nakon medicinske intervencije, a u saradnji sa zdravstvenim radnikom, vrši pregled žrtve trgovine ljudima. Zdravstveni radnik je u obavezi da po prvom kontaktu sa žrtvom obavijesti policijsku agenciju i prezentira prve preliminarnе nalaze. Policajac i zdravstveni radnik tokom pregleda žrtve moraju sačuvati maksimalnu pribranost i trebaju obratiti pažnju na postojanje bilo kakvih tragova na tijelu i odjeći žrtve. Policajci i zdravstveni radnici će zajednički, ukoliko to situacija dozvoljava, provesti sljedeće radnje: opisati i fotografirati žrtvu u zatečenom stanju i opisati i fotografirati sve uočene detalje; zavisno od situacije, bit će potrebno izuzeti odjeću od žrtve – tako što se svaki odjevni predmet skida i pakuje odvojeno (prethodno osušen ako je bio vlažan) što podrazumijeva da je žrtvi potrebno obezbijediti zamjensku odjeću; ako žrtva na sebi ima povrede i druge tragove, potrebno ih je fotografirati i prikupiti po pravilima kriminalističke tehnike.

2. Razgovor sa žrtvom

U slučajevima osnova sumnje da je počinjeno ili se čini krivično djelo trgovine ljudima, ili u slučajevima koji ukazuju na to da su pojedine osobe žrtve trgovine ljudima, a u cilju identifikacije potencijalne žrtve i prikupljanja saznanja o krivičnim djelima i njihovim počinocima, policijski službenik će obaviti razgovor sa osobama koje mogu biti smatrane potencijalnim žrtvama trgovine ljudima.

Razgovori sa žrtvom su karakteristika prve faze postupka, odnosno pokretanja istrage i procjene svakog pojedinog predmeta, što je isključiva nadležnost tužilaštva.

Cilj razgovora je da se dobiju informacije relevantne za cjelokupan tok krivičnog postupka. Razgovor treba biti pažljivo pripremljen jer za uspješan sudski postupak izjava svjedoka može biti od presudnog značaja.

Da bi se prema žrtvama postupalo na najprofesionalniji mogući način, a u cilju maksimiziranja njihove mogućnosti da daju vrlo kvalitetne dokaze, sljedeće preporuke je potrebno imati na umu kada se radi sa žrtvama trgovine:

- Žrtve će najvjerovatnije biti traumatizirane iskustvom trgovine, a tokom intervjuja će se od njih tražiti da se sjete detalja događaja koji su za njih bolni i vrlo lični.
- Žrtve su bile sistematski varane i eksploatirane u svakom stadiju procesa trgovine i naučile su da prepoznaju prevaru ili nedostatak iskrenosti kada to vide.
- Žrtve najvjerovatnije neće u početku imati dovoljno povjerenja u policajce i tužioce. Žrtve su često neprijateljski raspoložene i ne vjeruju policiji, zbog čega treba posvetiti posebnu pažnju izgradnji veze povjerenja između njih. Od prvog kontakta, važno je za razvijanje ovog povjerenja da policajac bude potpuno otvoren i iskren sa žrtvom o svakom stadiju procesa koji će se morati proći.
- Razuvjeravanje i objašnjavanje su ključalni kada se radi sa žrtvama. Dvije ključne stavke koje stvaraju zabrinutost kod žrtava su sigurnost i izloženost medijima. Ovo se prethodno mora riješiti ako se očekuje od žrtava da se opuste i daju dokaze. Žrtvama treba dati uvjerenje za njihovu sigurnost i sigurnost njihovih najbližih kada je to moguće. Žrtve znaju trgovce i znaju šta su oni u

stanju uraditi bolje nego iko i važno je da ne izgleda da policajci nastoje da minimiziraju rizike ili da se ponašaju neodgovorno po pitanju njihove sigurnosti. Žrtve će se brinuti o izlaganju javnosti kao osobe koje su bile uključene u seksualnu eksploataciju. Bit će oprezne u razgovoru o tome i želit će da znaju ograničenja izloženosti, posebno za njihove najdraže. Većina ih je vodila dvostruki život: život svoje porodice i život kao žrtva seksualne eksploatacije. Imat će stvarni strah od toga da ovi prvi saznaju o ovome drugom.

Uslovi razgovora

Uslovi i način na koji se sa žrtvom razgovara su od ključne važnosti da bi žrtve pružile kvalitetne dokaze. Osnovne sugestije koje bi trebale voditi prema uspješnom razgovoru i rezultatima su sljedeće:

- Iako će zvaničan i autoritativan pristup najvjerovatnije rezultirati slaganjem žrtve po svim pitanjima, neće dovesti do ostvarivanja međusobnog povjerenja i pune saradnje. Što je opuštenije okruženje i atmosfera, bolja je šansa da se saznaju svi najvažniji detalji.
- Kao pitanje najbolje prakse i kada okolnosti dozvoljavaju i/ili žrtva zahtijeva, žrtva se treba intervjuirati na neutralnom terenu u prisustvu njenog pravnog savjetnika. Ovo će smanjiti njen nivo sumnje i nemira, i pomoći da se ona razuvjeri.
- Ako je ikako moguće, policajac treba biti istog spola kao i žrtva. Žrtvi treba dati priliku da izrazi šta joj više odgovara i nastavak razgovora bi trebalo tako i voditi.
- Policajac koji vodi razgovor treba imati odgovarajuće znanje o trgovini ljudima i biti obučen u istrazi teških seksualnih zločina, jer je žrtva vjerovatno i žrtva takvih zločina.
- Kad god je moguće, policijski službenik koji obavlja razgovor treba biti dodijeljen žrtvi tokom cijele istrage i suđenja, tako da se stečeno povjerenje između žrtve i policijskog službenika može održati.
- Moguće je da će se od žrtve tražiti da pruži detaljnu historiju događaja koji pokrivaju određeni vremenski period. Trgovina u svrhu seksualne i radne eksploatacije je često tip kriminala životnog stila i najbolji dokazi su često sadržani u najsitnijim detaljima. Voditelj razgovora će trebati prikupiti što više činjenica od žrtve, za što je potreban duži vremenski period. U slučajevima detaljnih izjava, da bi se to uradilo kako treba, potrebni su dani i to uzrokuje veliki napor za žrtvu i za onoga koji vodi intervju. Da bi se uklonio ovaj napor, preporučuje se pauza nakon svaka dva sata intervjuja. Koliko dvosatnih perioda se može završiti u jednom danu će biti pitanje procjene voditelja razgovora i zavisit će od okolnosti slučaja, fleksibilnosti žrtve i jačine trauma tokom događaja kojih se sjeća.

Metodologija razgovora

Važno je da se historija događanja u slučaju trgovine ljudima prikaže na logičan i sekventan način. Ovo ne samo da pomaže žrtvi da se sjeti slijeda događaja nego i policijskim službenicima da to lakše razumiju. Nije lako za policijskog službenika da postigne ovo u prvom pokušaju, posebno sa traumatiziranom žrtvom. Korisno je odvojiti dovoljno vremena za bilježenje hronologije i glavnih stavki priče tako da se osigura da priča prati logičan slijed. Ove "glavne tačke" se onda mogu koristiti kao okvir za konačnu izjavu ili svjedočenje.

Česta je i pogrešna predrasuda u mnogim sudskim sistemima da se žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije posmatraju od početka kao osobe koje nisu u stanju reći istinu i imaju ograničeni kredibilitet kao svjedoci. Ovaj faktor uslovljava da se prikuplja dovoljno dokaza koji se nezavisno mogu potvrditi, tako da se ova pretpostavka uspješno može pobiti. Da bi se ovo postiglo, bit će neophodno da se događaji istraže do detalja. Ovo će uključiti detaljne opise faktora kao što su lokacije, maršrute, odjeća, osobe, dokumenti, ukrasi i namještaj u sobama gdje su bile držane ili eksploatirane itd. Iako su ovi postupci neophodni, oni mogu postati težak zadatak i izazvati frustraciju kod žrtve. Iskustvo je pokazalo da kada se žrtvama objasni da se detaljno ispitivanje radi da bi se dokazalo da su žrtve pouzdani svjedoci i da im se treba vjerovati, onda će potpuno sarađivati u procesu i neće im smetati da voditelj razgovora izvrši svoj zadatak. Od ključne je važnosti da se ovo objašnjenje kombinira sa jasnim upozorenjem žrtvi da uvijek govori potpunu istinu.

Žrtva mora razumjeti da će voditelj razgovora, kao osnovni dio istrage, potpuno istražiti žrtvinu pozadinu i historiju i da će advokati trgovca to isto učiniti. Iz ovih razloga, važno je da žrtva razumije da će se bilo koje laži, poluistine ili namjerna prešućivanja sa njene strane otkriti i da će to umanjiti njen status kao svjedoka i ugroziti sudski proces.

Hronologija konkretnog slučaja je vrlo važna u ovoj vrsti slučaja, a opet je često vrlo teško za žrtvu da se sjeća sa velikim stepenom tačnosti. Treba imati na umu da su se događaji možda dešavali u periodu dugom sedmicama ili mjesecima i da je teško odrediti tačne datume. Da bi se radilo na ovom problemu, može biti od pomoći fokusiranje na datume koji su po prirodi važni za žrtvu. Slično, žrtva se može sjetiti važnih datuma u procesu trgovine, kao datuma kada je prvi put upoznala trgovca ili datuma transporta. Svrha je da se uspostavi broj hronoloških oznaka tako da se drugi značajni događaji mogu postaviti u kontekst "prije" ili "poslije" datuma koji se mogu odrediti.

Posebности razgovora sa djecom

Razgovor sa djetetom treba biti pažljivo pripremljen jer za uspješan sudski postupak izjava svjedoka može biti od presudnog značaja. Zbog toga je potrebno da se u sudskim postupcima, kada su djeca u pitanju, razlikuje istražno-forenzički razgovor kojeg obavljaju profesionalci – najčešće forenzičar – od razgovora kojeg obavljaju tužioci ili policajci i kojem obavezno prisustvuju roditelji/staratelji i socijalni radnik. Ovaj razgovor može biti vođen bez znanja roditelja/staratelja samo kada se roditelj ili staratelj pojavljuje kao osumnjičena osoba. Navedeni razgovor korisno je obavljati u prostorijama koje su osigurane posebno u tu svrhu.

U pripremanju za obavljanje razgovora, policijski službenik bi se trebao što više osloniti na centar/službu za socijalni rad (CSR), koji prikuplja opće podatke i intervjuira dijete žrtvu, nenasilnog roditelja i druge značajne osobe u vezi sa trenutnim stanjem i okruženjem djeteta. Ovaj dio prikupljanja dokaza treba prepustiti stručnjacima. Istovremeno, tužilaštvo direktno ili preko policije također prikuplja opće podatke, intervjuira nenasilnog roditelja ili drugu osobu odgovornu za sigurnost djeteta ili intervjuira počinioca, prikuplja druge izjave koje mogu dati relevantne podatke i nastavlja sa provođenjem i upotrebom svih raspoloživih istražnih tehnika. Policijski službenik se treba redovno konsultirati o istražnoj strategiji i poduzimati radnje iz svoje nadležnosti u pravcu pokretanja krivičnog postupka.

Dobra praksa je da policijski službenik u saradnji sa CSR-om pomaže u pripremi istražno-forenzičkog intervjua sa djetetom, uz prethodnu psihološku evaluaciju djeteta i nenasilnog roditelja ukoliko je to potrebno.

Rokovi za pripremu razgovora mogu biti ponekad veoma kratki, ali je u svakom slučaju potrebno da odmah budu obavljani potrebni medicinski pregledi. Ovaj dio aktivnosti vodi CSR u saradnji sa tužiocem/policijom. Svi učesnici ovog procesa trebaju biti upoznati sa zdravstvenim stanjem žrtve trgovine ljudima.

Na opisani način se izgrađuje sistem komunikacije među službama i profesionalcima i izbjegava se dupliranje postupka. Ovaj postupak zajedničkog razgovora sa djetetom i njegova priprema zahtijevaju razmjenu i evaluaciju postojećih podataka i dogovor članova multidisciplinarnog tima o tome ko sve treba da prisustvuje razgovoru, ko će voditi razgovor, gdje će se voditi razgovor i drugo. Ovakav razgovor maksimalizira napore tužilaštava, policije, centara za socijalni rad i drugih službi u cilju dobijanja tačnih, pouzdanih i potpunih podataka, smanjenja mogućnosti sekundarne traumatizacije i ponavljanje postupka intervjuiranja od strane različitih službi. Stoga ovakav pristup treba što je moguće više primjenjivati u praksi, te na bazi stečenih/dobrih iskustava unapređivati.

Policijske agencije neće saslušavati dijete bez prisustva roditelja ili staratelja, ili CSR-a koji imaju ulogu staratelja i službeno ovlaštenje. Staratelj/roditelj ili CSR imaju pravo na pravnu pomoć prilikom uzimanja izjave ili saslušanja, a sve u cilju sprečavanja svjedočenja djeteta i njegove reviktimizacije.

3. Procjena slučaja

Osnovni oblici zaštite žrtvi i svjedoka žrtvi odnose se na fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, pravnu pomoć, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, posebnu zaštitu djece i zaštitu ugroženih kategorija, kao i osiguravanje ostalih potreba radi pružanja odgovarajuće individualne zaštite i pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi. Individualna zaštita je zasnovana na sagledavanju potreba i njihove međuzavisnosti, odnosno

procjeni potreba svakog pojedinog slučaja uzimajući u obzir zdravstveno stanje, starost, spol, pripadnost nacionalnoj manjini, socijalni status i ostale potrebe na osnovu provjere zdravstvenog stanja žrtve i svjedoka žrtve. Sve informacije o postojanju fizičke ugroženosti koje iznese žrtva ili svjedok žrtva, kao i informacije koje navedu osobe zadužene za osiguranje fizičke zaštite žrtava i svjedoka žrtava provjeravaju se u cilju poduzimanja pojačanih mjera zaštite.

Mjere pojačane fizičke zaštite procjenjuje i odobrava nadležni tužilac u saradnji sa osobljem koje zbrinjava žrtvu. Ako je žrtva ili svjedok žrtva bila smještena u sklonište ili na neko drugo mjesto, uz prethodnu procjenu fizičke sigurnosti obustavlja se zaštita i provodi povratak u prebivalište. Procjenu sigurnosti povratka žrtve i svjedoka žrtve u ranije prebivalište zajednički obavljaju tužilaštvo, policija i CSR, uključujući i Službu za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi trgovine ljudima.

Kada se ne pokrene krivični postupak a postoji dovoljno činjenica na osnovu kojih se može smatrati da je osoba žrtva, postupak zaštite odobrava ili pokreće CSR koji nezavisno od statusa krivičnog postupka može zatražiti pomoć i zaštitu od nadležne policijske službe.

Nakon što se prikupe sve raspoložive informacije i činjenice vezane za konkretan slučaj, one se razmjenjuju sa ostalim institucijama uključenim u rješavanje slučaja, te se zajedno s njima vrši preliminarna procjena slučaja. Ova procjena obavezno treba sadržavati:

- Procjenu za osiguranje hitne medicinske pomoći sa psihološkom procjenom stanja žrtve (ukoliko iz procjene psihološkog stanja žrtve proizlazi da ona nije sposobna da se stara o svojim pravima i interesima)
- Procjenu rizika vezanih za sigurnost
- Utvrđivanje dobi žrtve
- Utvrđivanje potrebe za smještajem
- Obezbjedivanje pravne pomoći
- Procjenu da li će žrtva saradivati s nadležnim institucijama i organizacijama uključenim u direktnu asistenciju žrtvi

Postupak početne procjene određuje i smjernice za dalji rad sa žrtvom trgovine ljudima. Ipak, policijske agencije ne mogu postupati samostalno u procesu procjene, te je nužno primijeniti timski rad i uspostaviti saradnju s drugim nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama. Tužilaštvo i policijska agencija su obavezni da vode računa o tome da li je žrtva trgovine ljudima adekvatno zaštićena od opasnosti po život i zdravlje, kao i da li je potrebna intervencija ostalih službi kako bi se žrtva zaštitila.

Policija će, nakon što dobije informacije o žrtvi, provjeriti da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikupiti dodatne informacije, izvršiti procjenu slučaja, osigurati dokaze o eksploataciji, identificirati raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve, procijeniti koje su intervencije neodložne. Također, tužilaštvo i policijska agencija će centru/službi za socijalni rad i NVO kod koje će žrtva biti smještena i koji će provoditi mjere zaštite pomoći i pružiti savjete za sačinjavanje individualnog plana reintegracije, ukoliko to okolnosti dozvoljavaju.

4. Prijavljivanje

Dužnost prijavljivanja odnosi se na sve situacije prilikom kojih policijski i državni službenici u obavljanju svojih dužnosti saznaju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima. To znači opću obavezu za svakog službenika da svoja saznanja o počinjenom krivičnom djelu trgovine ljudima, izvršiocima ili o žrtvi trgovine ljudima prijavi SIPA-i ili Tužilaštvu BiH. Obavijest o sumnji i saznanju može se dostaviti i drugim policijskim agencijama ili tužilaštvima. Ukoliko se radi o strancu kojeg je moguće identificirati kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, potrebno je bez odlaganja obavijestiti i mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima u cilju osiguranja prihvata i smještaja, kao i reguliranja statusa prema Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu.

Ukoliko policijski službenici i drugi zaposleni u policiji ne prijave trgovinu ljudima, odnosno krivično

djelo, a utvrdi se da su u toku svoga rada došli do takvog saznanja, mogu biti gonjeni prema Krivičnom zakonu BiH za počinjeno krivično djelo neprijavlivanja krivičnog djela ili počinioca.²⁸ Isto krivično djelo propisuju i krivični zakoni entiteta i Brčko Distrikta BiH.

Zaštita i poštovanje principa povjerljivosti

Prijavlivanje potencijalne žrtve predstavlja kršenje povjerljivosti u interesu žrtve trgovine, a posebno kada je žrtva dijete. S ciljem dostizanja najvećeg mogućeg nivoa zaštite i poštovanja principa povjerljivosti, najbolji pristup i način prijavljivanja predstavlja upoznavanje žrtve sa mogućnošću upoznavanja nadležnih službi i osoba koja će joj pomoći, ukoliko je situacija u kojoj se nalazi opasna i ugrožavajuća po nju. To se može postići istovremenim upoznavanjem žrtve sa činjenicom da je sve što govori povjerljivo, ali da se to što govori ne čuva kao zajednička tajna, jer je potrebno upoznati drugog službenika sa povjerljivim podacima radi osiguranja zaštite i za žrtvu i službenika koji podnosi prijavu.

Upućivanje prijave

Tok razmjene informacija među akterima direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima reguliran je Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine i Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Prijavlivanje slučajeva žrtava trgovine ljudima stranih državljana i državljana BiH se razlikuje.

Kada bilo koja nadležna institucija, ovlaštena organizacija u BiH te fizičko ili pravno lice imaju sumnju ili saznanje da je neka osoba predmet trgovine ljudima, obavezni su o tome bez odlaganja obavijestiti SIPA-u i Tužilaštvo BiH. Obavijest o sumnji i saznanje mogu se dostaviti i entitetskim tužilaštvima i policiji. Svi slučajevi stranih državljana žrtava, pored SIPA-e i Tužilaštva BiH, prijavljuju se i mjesno nadležnom terenskom centru Službe za poslove sa strancima odmah po identifikaciji.

Ukoliko su krivično djelo, izvršilac ili žrtva trgovine ljudima prijavljeni entitetskim policijama ili tužilaštvima, a raspoložive informacije ukazuju na to da je u pitanju krivično djelo trgovine ljudima, entitetske policije i tužilaštva kao i policija i Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH dužni su o tome obavijestiti Tužilaštvo BiH i dostaviti mu svu raspoloživu dokumentaciju, a u skladu sa nadležnostima Tužilaštva BiH za gonjenje počinitelja krivičnog djela trgovine ljudima koje je propisano u članu 186. Krivičnog zakona BiH.

S druge strane, policijske agencije u slučaju identifikacije potencijalne žrtve trgovine ljudima dužne su da bez odlaganja izvrše prijavljivanje, odnosno obavijeste nadležni CSR. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je žrtva trgovine ljudima, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost. Za maloljetne osobe, CSR se obavezno obavještava bez obzira da li se radi o strancu ili državljaninu BiH.

U slučaju osnova sumnje da se radi o strancu žrtvi trgovine ljudima, policijske agencije su dužne obavijestiti terenski centar Službe za poslove sa strancima, u cilju osiguranja prihvata i smještaja, ukoliko to ranije nije učinjeno, i reguliranja statusa stranca u BiH.

Sve institucije dužne su sa strancima za koje postoje osnovi sumnje da se radi o žrtvama trgovine ljudima postupati kao sa žrtvama trgovine sve dok postoje takvi osnovi sumnje.

U prijavi je potrebno navesti samo činjenice i okolnosti kojima se raspolaže. Potrebno je navesti dostupne identifikacijske podatke žrtve (ime prezime, dob, spol, godina rođenja, mjesto rođenja) te opisati okolnosti pod kojima se došlo do saznanja i sumnje na trgovinu (znaci nasilja, psihičko stanje žrtve, postojanje stanja ili bolesti koje se može dovesti u vezu sa seksualnom eksploatacijom, opis mjesta

²⁸ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik BiH", broj 3/03

Neprijavlivanje krivičnog djela ili počinioca
Član 230.

(1) Ko zna za počinioca krivičnog djela za koje se po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna dugotrajnog zatvora, ili ko samo zna da je takvo djelo učinjeno, pa to ne prijavi, iako od takve prijave zavisi blagovremeno otkrivanje počinioca ili krivičnog djela, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se službeno ili odgovorno lice koje ne prijavi krivično djelo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti, ako se za to krivično djelo po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna.

(3) Za krivično djelo iz stavova 1. i 2. ovog člana neće se kazniti lice kojem je počinilac bračni drug, lice koje živi s njim u vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojilac ili usvojenik i njihov bračni drug ili lice s kojim žive u vanbračnoj zajednici, ili koje je branilac, ljekar ili vjerski ispovjednik počinioca.

ili promjena koje pobuđuju sumnju na uzimanje psihoaktivnih supstanci, ili druge znake koji pobuđuju sumnju da je žrtva bila izložena djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci). Neke osobe koje su trgovane radi seksualne eksploatacije ili učestvovanja u izradi pornografskih materijala (dječija pornografija) prethodno se podvrgavaju djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci (droga) da ne bi pružale otpor.

Prijava ili informacija o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima u pravilu se dostavlja u pismenoj formi.

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije obavezne su da razmjenjuju sve raspoložive informacije o žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba koje su od značaja za rješavanje slučajeva trgovine ljudima.

Saradnja sa medicinskim službama

Tokom procesa identifikacije potencijalne žrtve i provođenja istražnih i drugih radnji, žrtva može imati potrebu za ukazivanjem hitne medicinske pomoći usljed fizičkih povreda zadobijenih tokom procesa eksploatacije ili nekih drugih zdravstvenih poteškoća. U slučaju potrebe za medicinskom pomoći, treba je osigurati žrtvi prije obavljanja bilo kakvih drugih radnji. Potrebno je kontaktirati nadležnu medicinsku ustanovu radi ukazivanja neophodne medicinske pomoći i stabilizacije stanja žrtve.

U toku boravka u skloništu ili tokom uključenosti u individualni program rehabilitacije koji ne obuhvata smještaj u sklonište, žrtva trgovine ima pravo na zdravstvenu zaštitu. Ako se smještaj i zbrinjavanje žrtava trgovine vrši u skloništu, žrtvama trgovine se zdravstvena zaštita osigurava na način utvrđen protokolom o saradnji između nadležnog ministarstva i date NVO.

Saradnja sa nadležnim institucijama radi ukazivanja pomoći žrtvi i provođenja istražnih radnji

Nezavisno od uzrasta osobe, u slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, kontaktiraju se sljedeće nadležne institucije:

- Žrtva strani državljanin: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH te mjesno nadležan terenski centar Službe za poslove sa strancima. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva.
- Žrtva državljanin BiH: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je žrtva trgovine ljudima, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost.
- Žrtva maloljetna osoba (stranac ili državljanin BiH): obavezno se obavještavaju i nadležni regionalni ured SIPA-e te CSR.

Osnovni standard koji je važan u pogledu zaštite djece u situacijama kada policija ima prvo saznanje o djetetu žrtvi je obaveza da se odmah obavijesti CSR kako bi se ove dvije ključne službe dogovorile o sljedećim koracima u istrazi i pružanju zaštite za dijete. Ova situacija podrazumijeva i spremnost policije da podijeli informacije i neke povjerljive podatke sa predstavnicima centara/ službi za socijalni rad.

Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama koje se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja besplatne pravne pomoći i savjetovanja tokom razgovora s predstavnicima nadležnih institucija, te tokom daljeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije, tokom odvijanja krivičnog, građanskog ili upravnog postupka.

Sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije u BiH, uključujući i agencije za provođenje zakona, prilikom poduzimanja bilo kakvih radnji sa žrtvom, uključujući i razgovor, trebaju osigurati prisustvo pravnog savjetnika u cilju poštovanja prava žrtve trgovine. Kada se radi o maloljetnoj potencijalnoj žrtvi stranom državljaninu, neophodno je odmah osigurati prisustvo pravnog savjetnika. Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom pravne službe centara/službi za socijalni rad, centara za pružanje besplatne pravne pomoći i ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći.

Saradnja sa nevladinom organizacijom (NVO) ovlaštenom za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima

Kontaktiranje NVO će se izvršiti nakon ostvarivanja kontakta s nadležnim institucijama i pravnim savjetnikom, u cilju organizacije zbrinjavanja žrtve, i to:

- **Žrtva strani državljanin:** kontaktiranje NVO za smještaj žrtava stranih državljana se može izvršiti isključivo u saradnji sa mjesno nadležnim terenskim centrom Službe za poslove sa strancima, koji će u saradnji s policijom i tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije u konkretnom slučaju i obaviti smještaj u sklonište NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom sigurnosti BiH.
- **Žrtva državljanin BiH:** odabir skloništa za smještaj vrše centri/službe za socijalni rad koji će u saradnji s nadležnom policijom i/ili tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije i obaviti smještaj u sklonište NVO koja ima potpisan protokol sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.
- **Žrtva državljanin BiH koja je repatriрана u BiH:** odabir skloništa za smještaj vrše centri/službe za socijalni rad iz mjesta prebivališta/boravka žrtve, uz prethodni dogovor sa Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva sigurnosti BiH i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Saradnja i razmjena informacija sa drugim tužilaštvima, policijskim službama i poreznim upravama

Ostvarivanje kontakta sa tužilaštvima, policijskim službama i poreznim upravama radi razmjene informacija planiranja i provođenja istražnih radnji i uporednih finansijskih istraga ostvaruje se preko Udarne grupe koja je formirana odlukom Vijeća ministara BiH u cilju uspostavljanja i unapređenja saradnje i koordinacije rada na najvišem mogućem nivou između državnih i entitetskih organa, kao i organa Brčko Distrikta BiH. Udarne grupa djeluje na području BiH protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije u skladu sa zakonom i drugim propisima BiH, FBiH, RS i BD BiH.

Radi ostvarivanja kontakta i poduzimanja svih drugih radnji, agencija za provođenje zakona koja raspolaže informacijama u vezi sa trgovinom ljudima to može ostvariti preko imenovanih članova Udarne grupe iz Tužilaštva BiH, Federalnog tužilaštva, Republičkog tužilaštva RS, Tužilaštva Brčko Distrikta BiH, SIPA-e, Granične policije BiH, Federalne uprave policije, Uprave policije RS i Policije BD BiH. Komunikaciju je moguće ostvariti i pismenim putem preko Tužilaštva BiH koje rukovodi radom Udarne grupe.

6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja

Suština ove aktivnosti je u potrebi da se razmjena informacija obavlja veoma efikasno, te da se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigura multidisciplinarna saradnja svih uključenih institucija i organizacija.

U procesu planiranja i organiziranja zaštite i zbrinjavanja, policija će o svim raspoloživim informacijama obavijestiti tužioca koji vodi slučaj, te zavisno od državljanstva i dobi žrtve, i CSR nadležan za postupanje u konkretnom slučaju, Službu za poslove sa strancima ako je žrtva stranac i osoblje skloništa u koje je žrtva smještena.

U slučaju punoljetne žrtve državljanina BiH, mjere zaštite žrtava i svjedoka žrtava planiraju se i provode u saradnji sa nadležnim centrom/službom za socijalni rad. Kada se radi o punoljetnoj žrtvi, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi kojoj je oduzeta poslovna sposobnost. Ukoliko žrtva nije dala pristanak, mjere zaštite se planiraju i provode u saradnji sa NVO kojoj je povjereno provođenje takvih mjera.

Kada su u pitanju djeca sa roditeljskim staranjem ili bez starateljstva, zaštita i pomoć se organiziraju u saradnji sa roditeljima, starateljem ili nadležnom centrom/službom za socijalni rad.

Punoljetnom strancu žrtvi trgovine ljudima mjere zaštite se planiraju i provode u saradnji sa Službom za poslove sa strancima. U planiranje i provođenje mjera zaštite za stranca maloljetnu žrtvu uključuje se i privremeni staratelj koga na zahtjev Službe imenuje nadležni CSR po mjestu skloništa.

Tužilaštvo i policija imaju obavezu da osiguraju fizičku zaštitu žrtava i svjedoka žrtava, a posebno da nadziru i prate sve informacije u slučaju ugrožavanja fizičke zaštite žrtava i svjedoka žrtava, nadzirući njihovo okruženje. Tužilaštva i policija imaju obavezu da pruže informacije i obavještenja o relevantnim sudskim i upravnim postupcima, kako bi žrtvi i svjedoku žrtvi bilo omogućeno da njihovi interesi budu izneseni i razmotreni u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv počilaca krivičnih djela trgovine ljudima.

Pripremanje žrtve svjedoka prije suđenja je procedura kojom se osigurava da je žrtva trgovine koja ima ulogu svjedoka u krivičnom procesu potpuno svjesna sljedećih mogućnosti: prisustvo raspravama; pristup adekvatnom prevođenju; pružanje novih dokaza i postavljanje pitanja pred sudom; pravo da ne odgovori na određena pitanja; pravo da traži naknadu štete; pravo na postupak zatvoren za javnost; i pravo na advokata.

Posebno je važno isplanirati i provesti posebno pripremanje žrtve svjedoka za suđenje te mjere podrške žrtvi svjedoku tokom suđenja. Policijska agencija učestvuje u ovim aktivnostima kada to nadležno tužilaštvo procijeni kao neophodno za provođenje određenih radnji, a u skladu sa naredbama tužilaštva.

Cilj faze pripremanja za suđenje je osigurati da je žrtva trgovine ljudima: potpuno svjesna važnosti svjedočenja za sudski postupak i mogućih posljedica takvog svjedočenja; u potpunosti upoznata s ulogama različitih osoba uključenih u sudski postupak; potpuno svjesna da su, u nekim slučajevima, pružene informacije predmet zahtjeva za otkrivanjem izvora informacija; u potpunosti upoznata s načinom toka sudskog postupka; dobila psihološku podršku; i dobila odgovarajuću zaštitu. Žrtvi svjedoku treba pružiti sve neophodne informacije o načinu na koji će učestvovati u sudskom procesu.

7. Transport

U visokorizičnim slučajevima trgovine ljudima, žrtvu će sa mjesta identifikacije do skloništa prevesti isključivo nadležna agencija za provođenje zakona, ili nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi.

Ako nije evidentirana nikakva sigurnosna prijetnja, transport žrtve do skloništa je u nadležnosti CSR-a.

Transport žrtve od i do skloništa tokom boravka u njemu, a radi medicinskih intervencija, sudskih procesa ili sličnih aktivnosti gdje je neophodno osigurati prisustvo žrtve, vršit će agencija za provođenje zakona koja rukovodi slučajem i/ili za to nadležna agencija, zavisno od intervencije o kojoj se radi, a po naredbi nadležnog tužilaštva.

8. Smještaj

Nakon što je obavljen inicijalni intervju, napravljena preliminarna procjena slučaja i maloljetna žrtva trgovine stavljena pod starateljstvo CSR-a, žrtva se smješta u sklonište u trajanju od najmanje 30 dana, što je period refleksije za strane žrtve trgovine ljudima prema Pravilniku o zaštiti stranih žrtava trgovine. Po isteku ovog perioda, pomoć će se nastaviti u skladu s individualnim planom reintegracije.

Punoljetna žrtva, nakon procjene sigurnosti i rizika, smješta se u sklonište. Smještaj u sklonište može uslijediti samo u slučaju dobrovoljnog pristanka žrtve kada se radi o punoljetnim osobama. Iako se ne mora osigurati pristanak maloljetne žrtve na smještaj, radi ukazivanja efikasne pomoći i zbrinjavanja maloljetne žrtve, neophodno je izvršiti pripremu žrtve za smještaj u sklonište/sigurnu kuću u saradnji sa centrom ili službom za socijalni rad.

Terenski centar Službe za poslove sa strancima će nakon obavljenog intervjuja, a uz saglasnost stranca potencijalne žrtve trgovine ljudima i uz konsultaciju sa tužiocem, stranca uputiti u sklonište radi pružanja pomoći i zaštite, te radi sprečavanja njegove dalje eksploatacije ili zlostavljanja.

Smještaj žrtve trgovine ljudima će se izvršiti u jedno od skloništa kojima rukovode ovlaštene NVO, zavisi radi li se o strancu ili državljaninu BiH.

Stranac žrtva trgovine ljudima može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom sigurnosti BiH. Ministarstvo sigurnosti BiH – Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima – raspolaže informacijama o skloništima i osobama nadležnim za smještaj.

Troškovi smještaja, oporavka i repatrijacije stranih žrtava se osiguravaju u budžetu Ministarstva sigurnosti BiH, a mogu se osiguravati i iz drugih izvora kao što su donacije, projekti, programi organa vlasti i nevladinih domaćih i inostranih organizacija koji se usaglašavaju sa Ministarstvom sigurnosti BiH.

Državljanin BiH žrtva može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH. To ministarstvo raspolaže informacijama o ovim skloništima i osobama nadležnim za smještaj.

Sredstva za osiguranje osnovnih mjera socijalne i zdravstvene zaštite i zbrinjavanja žrtava državljanina BiH, smještaja, reintegracije, prevencije, zaključivanja i realizacije protokola o saradnji sa NVO osiguravaju se iz budžeta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Za potrebe realizacije aktivnosti pomoći i zaštite žrtava mogu se prikupljati i sredstva iz drugih raspoloživih izvora od strane javnih i privatnih institucija i organizacija i iz međunarodnih i drugih izvora.

Nakon odluke o smještaju u sklonište, potrebno je da sve uključene institucije i organizacije kontaktiraju predstavnika nadležne NVO, kako bi se prikupili svi neophodni podaci o uslovima smještaja, u cilju upoznavanja žrtve s time. Tokom ovog kontakta, službenici trebaju razmijeniti osnovne podatke o slučaju, te analizirati potrebnu dokumentaciju za smještaj, kako bi odgovorna NVO mogla što detaljnije pripremiti prihvata žrtve u sklonište.

Prilikom smještaja žrtve u sklonište, neophodno je imati u vidu činjenicu da sklonište predstavlja objekat zatvorenog tipa, te da je tako fizički slično uslovima u kojima je žrtva eksploatirana tokom trgovine, usljed čega se nerijetko dešava da se žrtve osjećaju nelagodno. U cilju izbjegavanja ovakvih situacija i neželjenih posljedica, izuzetno je važno pojasniti žrtvi da je ona zbrinuta u sklonište zbog svoje sigurnosti i oporavka.

Ako se odluči da je smještaj u sklonište u najboljem interesu žrtve, to se može obaviti u bilo koje doba dana i noći. Svaka NVO koja rukovodi skloništem za žrtve trgovine ljudima ima dežurnu osobu koja se može kontaktirati 24 sata dnevno u cilju zbrinjavanja potencijalne žrtve trgovine.

Smještaj se vrši na osnovu dokumentacije koju je neophodno dostaviti nadležnoj NVO u cilju što bržeg i adekvatnijeg zbrinjavanja žrtve. Dokumentacija se dostavlja isključivo lično prilikom smještaja žrtve trgovine.

Prilikom smještaja, NVO će imenovati voditelja slučaja koji će saradivati sa tužilaštvom, policijom, centrom ili službom za socijalni rad, Službom za poslove sa strancima, privremenim starateljem, pravnim savjetnikom i drugim uključenim organizacijama i institucijama radi upoznavanja žrtve s pravima i obavezama boravka u skloništu u cilju prilagođavanja na uslove smještaja i efikasnijeg ukazivanja pomoći.

Sklonište predstavlja oblik sigurnog privremenog zbrinjavanja. Smještaj u sklonište se ne vrši radi osiguranja trajnog boravka.

Otpuštanje žrtve iz skloništa

Žrtva može izraziti želju da trajno napusti sklonište u određenom trenutku rehabilitacije, što će biti ispoštovano u skladu sa zakonskim uslovima. Pritom je važno upoznati žrtvu sa činjenicom da se odriče prava na zbrinjavanje i ostalih vidova pomoći koji joj zakonski pripadaju kao žrtvi trgovine ljudima.

Punoljetna bh. žrtva trgovine ljudima može napustiti sklonište bez pratnje nakon što su o njenom odlasku obaviještene sve nadležne institucije, pod uslovom da je njeno boravište poznato policiji i tužilaštvu u slučaju potrebe davanja iskaza u sudskom postupku.

Maloljetna bh. žrtva može napustiti sklonište samo na pismeni zahtjev i u prisustvu zakonskog staratelja, uz poštovanje pomenutih uslova otpusta koji važe i za punoljetne žrtve.

Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija (Služba za poslove sa strancima, policija i tužilaštvo, i u slučaju maloljetne žrtve CSR), pod određenim uslovima i u slučajevima reguliranog statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne

institucije koja je izvršila smještaj žrtve u sklonište. U bilo kom pomenutom slučaju, žrtve i pratioci su dužni potpisati dokumentaciju o napuštanju skloništa.

9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja

Imajući u vidu nadležnosti policijskih agencija u aktivnostima borbe protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima, i imajući u vidu činjenicu da efikasna borba protiv trgovine ljudima i pružanje odgovarajuće pomoći i zaštite žrtava zavisi od stepena međusobne saradnje i koordinacije aktivnosti svih institucija i organizacija uključenih u ove procese, neophodno je sve aktivnosti poduzimati u međusobnoj i tijesnoj saradnji. Stoga je neophodno da saradnja i komunikacija agencija za provođenje zakona sa ostalim institucijama u procesu asistencije žrtvama budu pravovremeni, jasni, dvosmjerni i efikasni.

Saradnja i komunikacija su neophodni sa agencijama za provođenje zakona na svim nivoima, Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, centrima/službama za socijalni rad, Službom za poslove sa strancima, i NVO.

Kada je žrtva maloljetna, posebno je važno o svim raspoloživim podacima informirati pravnog savjetnika i imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za žrtvu trgovine, kao i osoblje skloništa koje provodi programe rehabilitacije i resocijalizacije žrtve.

Nadležne institucije intenzivno sarađuju i svaka u okviru svoje nadležnosti, zajedno ili odvojeno prema dogovoru, prikuplja i razmjenjuje informacije o:

- Uspostavljenom kontaktu sa djetetom i porodicom (ako je ima)
- Procjenjivanju povreda koje su nanijete žrtvi i porodici
- Procjenjivanju rizika od nove povrede
- Osiguravanju dokaza o zlostavljanju i eksploataciji (najčešće je ovaj dio u nadležnosti tužilaštva i policije)
- Osiguravanju hitne usluge zaštite
- Identificiranju resursa koji su na raspolaganju za zaštitu žrtve
- Pripremi za odluku o izdvajanju žrtve djeteta iz porodice ili druge sredine (nadležnost CSR-a, ako za time postoji potreba)
- Nalaženju odgovarajućeg smještaja (nadležnost CSR-a)
- Osiguravanju povratne informacije drugim relevantnim osobama ili institucijama
- Rezultatima izvršene procjene i mogućem aktiviranju predmeta

Saradnja sa centrima ili službama za socijalni rad (CSR)

Na zahtjev tužioca ili policije, CSR je dužan dostaviti svu dokumentaciju koja je od značaja za razrješavanje i dokazivanje krivičnog djela i zaštitu žrtve trgovine, poput izvještaja socijalnog radnika, izvještaja voditelja mjera nadzora, mišljenja psihologa i drugo. Navedene podatke policijske agencije po nalogu tužioca koriste u provođenju istrage. Službenik CSR-a koji je vodio predmet žrtve trgovine (voditelj predmeta) dužan je odazvati se na poziv tužioca/policije radi trenutnog zbrinjavanja žrtve trgovine i prisustvovati službenom razgovoru koji se vodi sa žrtvom trgovine. CSR može tražiti odgađanje intervjua sa žrtvom ukoliko postoji mišljenje da žrtva nije sposobna za intervju.

CSR ima osnovnu ulogu u postupku ispitivanja maloljetne žrtve i njegova uloga, kao organa starateljstva, je da obezbijedi adekvatan tretman maloljetne žrtve trgovine ljudima tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i sudu.

Policijske agencije, s druge strane, kao i sve druge nadležne institucije koje dolaze u dodir sa maloljetnom žrtvom, dužne su o tome informirati imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za maloljetnu žrtvu

trgovine ljudima. Imenovani staratelj treba biti prisutan tokom svakog razgovora kojeg sa maloljetnom žrtvom vode policijski i drugi službenici, pri čemu treba osigurati zaštitu privatnosti i identiteta žrtve, te spriječiti njenu reviktimizaciju. CSR će dati stručno mišljenje o sposobnostima maloljetne žrtve za davanje iskaza, te nadležnom tužilaštvu i sudu o sposobnostima maloljetne žrtve da svjedoči i mogućim posljedicama po nju.

Psihološka priprema maloljetne žrtve za učešće u krivičnom postupku obaveza je nadležnog CSR-a.

Pripremu maloljetne žrtve za svjedočenje na sudu vrši nadležno tužilaštvo uz obavezno prisustvo imenovanog staratelja.

Saradnja sa nevladinim organizacijama (NVO)

Nevladina organizacija u čije je sklonište smještena žrtva trgovine dužna je nadležnom tužilaštvu omogućiti poduzimanje zakonom propisanih radnji u kojima mogu učestvovati policijske agencije po nalogu tužioca, a u vezi sa gonjenjem i kažnjavanjem organizatora trgovine ljudima na način na koji neće ugroziti prava žrtve trgovine ili je dodatno traumatizirati. Ove radnje se poduzimaju uz prisustvo pravnog savjetnika žrtve i/ili lica koje pruža psihološku podršku žrtvi.

Nakon smještaja žrtve u sklonište, tužilac/policijski službenik ostaje u kontaktu s voditeljem slučaja u NVO radi učešća u izradi planova reintegracije, razmjene informacija o slučaju, planiranja neophodnih intervencija, praćenja toka rehabilitacije, te pružanja podrške žrtvi trgovine, posebno kada se radi o djeci. Time se osigurava kontinuitet u praćenju slučaja i uključenost svih nadležnih institucija i organizacija u sve aktivnosti. Ovaj proces komunikacije između policije i NVO će se intenzivirati tokom psihološke pripreme za davanje iskaza i provođenja aktivnosti planiranih individualnim planom reintegracije.

Kako se većina pomenutih procesa realizira tokom boravka žrtve u skloništu, izuzetno su važni saradnja i komunikacija tokom cjelokupnog procesa zbrinjavanja, jer će se jedino na taj način osigurati adekvatna reintegracija. Ova saradnja uključuje razmjenu svih relevantnih informacija o žrtvi prikupljenih tokom rada s ostalim institucijama, kao i sa porodicom žrtve, pri čemu je od izuzetne važnosti da se odluke koje se tiču žrtve donose zajedničkim dogovorom o najboljem interesu maloljetne žrtve.

Saradnja sa nadležnim ministarstvima, uključujući Službu za poslove sa strancima

Policijski službenik u svim fazama procesa – identifikaciji, smještanju, rehabilitaciji, repatrijaciji i resocijalizaciji žrtve – ima odgovornost da zastupa i štiti prava žrtve. Ova uloga se odnosi i na komunikaciju sa institucijama koje su odgovorne za sva pitanja koja se tiču žrtava trgovine ljudima, prije svega Ministarstvom sigurnosti BiH, Službom za poslove sa strancima i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Uloga policijskog službenika je da, tokom cjelokupnog procesa asistencije žrtvi, pravovremeno komunicira s nadležnim institucijama i obavještava ih, traži njihov angažman, pomoć i savjet pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi (reguliranja boravka, zaštite interesa, rješavanja mogućih poteškoća u pružanju pomoći žrtvi, rješavanje nesuglasica oko adekvatnih rješenja sa ostalim institucijama u procesu i sve ostale pojedinosti i poteškoće do kojih može doći tokom asistencije žrtvi).

Služba za poslove sa strancima je obavezna dostaviti informacije tužilaštvu ukoliko se one odnose na postojanje osnova sumnje da je zatečeni stranac žrtva trgovine ljudima, a Služba će, uz saglasnost stranca za kojeg postoje osnovi sumnje da je žrtva trgovine ljudima i uz konsultacije sa tužiocem i postupajućom policijskom agencijom, stranca smjestiti u sklonište.

U svrhu unošenja u jedinstvenu bazu podataka o osumnjičenim, optuženim i osuđenim trgovcima ljudima, policijske agencije su dužne dva puta godišnje SIPA-i dostavljati popunjene jedinstvene obrasce o svim osumnjičenim i optuženim trgovcima ljudima i njihovom krivičnom gonjenju, a koji se koriste u svrhu pripremanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH, praćenja situacije i planiranja odgovarajućih mjera u borbi protiv trgovine ljudima.

U svrhu unošenja u jedinstvenu bazu podataka o potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima,

policijske agencije su dužne dva puta godišnje Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u Ministarstvu sigurnosti BiH dostavljati popunjene jedinstvene obrasce o svim potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, koji se koriste u svrhu pripremanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH i planiranja odgovarajućih mjera za suzbijanje trgovine ljudima, a posebno uočenih novih pojava oblika.

**CENTRI I SLUŽBE
ZA SOCIJALNI RAD**

Centri/službe za socijalni rad (CSR) su institucije osnovane na nivou lokalne samouprave, a njihov način rada i ciljne grupe korisnika regulirani su prvenstveno entitetskim zakonima o socijalnoj zaštiti²⁹ i Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta BiH.

U smislu pomenutih zakona, socijalna zaštita je organizirana djelatnost usmjerena na suzbijanje i otklanjanje uzroka i posljedica stanja socijalne potrebe u svim oblastima društvenog života i rada, i pružanje pomoći građanima i njihovim porodicama kada se nađu u takvom stanju.

Socijalnom potrebom smatra se stanje u kojem je građaninu ili porodici neophodna pomoć u cilju savladavanja socijalnih teškoća i zadovoljavanja životnih potreba. Pored navedenog, stanjem socijalne potrebe smatra se i psiho-fizičko stanje pojedinca ili drugi razlozi koji se ne mogu otkloniti bez pomoći druge osobe.

S obzirom na stepen traume i kršenja ljudskih prava koje žrtve trgovine ljudima dožive, neophodno ih je posmatrati kao osobe u stanju socijalne potrebe i u skladu s tim pružiti im usluge socijalnog rada.

Dužnosti i obaveze CSR kao organa starateljstva

U skladu sa međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava utvrđenih međunarodnim dokumentima, te domaćim pravnim okvirom koji uređuje socijalnu zaštitu u BiH, CSR, kao organ starateljstva, ima dužnosti i obaveze da se stara o zaštiti najboljeg interesa djece kao posebno ranjive kategorije propisane porodičnim zakonima³⁰, koji kao mehanizme zaštite najboljeg interesa djeteta predviđaju sljedeće mjere:

- Pojačan nadzor nad vršenjem roditeljskog prava
- Oduzimanje roditeljskog prava
- Postavljanje staratelja
- Postavljanje staratelja za poseban slučaj

Institut starateljstva za poseban slučaj je definiran u sva tri važeća porodična zakona i postavlja se kada je to potrebno radi zaštite prava i interesa određenih lica.

Ukoliko postoji sumnja da je roditelj učestvovao u trgovini djetetom, CSR će obavezno primijeniti jednu od gore navedenih mjera.

Organ starateljstva dužan je, po službenoj dužnosti, poduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Mjesna nadležnost organa starateljstva određuje se prema prebivalištu, a ako se ono ne može utvrditi, prema boravištu osobe koju treba staviti pod starateljstvo ili kojoj treba imenovati posebnog staratelja. Kada se asistira djetetu koje nije državljanin BiH, ono će uživati ista prava na brigu i zaštitu kao i djeca koja su državljani BiH. Nakon što je dijete smješteno u sklonište, mjesno nadležan za poslove socijalne zaštite bit će organ starateljstva u mjestu gdje se nalazi sklonište u kojem je smještena žrtva³¹.

Oduzimanje ili ograničavanje roditeljskog prava je jedna od osnovnih mjera koje će organu starateljstva omogućiti da provede ostale mjere predviđene za zaštitu djeteta. Ova mjera, praćena mjerom postavljanja staratelja, mora biti provedena u najkraćem mogućem roku kada postoji sumnja da je dijete žrtva trgovine ljudima.

U svrhu realizacije procesa zaštite žrtava trgovine ljudima, unutar strukture CSR-a neophodno je uspostaviti stručne-interne timove za zaštitu žrtava, sa jasno definiranom strukturom, ulogom, odgovornostima i načinom komunikacije. Osnivanje internih timova za zaštitu, pomoć i podršku žrtvama trgovine ljudima predviđeno je protokolom o postupanju centara za socijalni rad. Interni tim se treba sastojati od najmanje dva člana, a po potrebi i više. Jedan od članova internog tima vrši dužnost voditelja tima. Dužnost i obaveza voditelja tima je da koordinira rad članova tima, vodi evidenciju o žrtvama trgovine ljudima, obavještava ostale nadležne institucije o takvim slučajevima, te da bude u stalnoj vezi s ostalim nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama. Članove internog tima imenuje direktor CSR-a iz sastava stručnog osoblja centra. Interni tim trebaju sačinjavati najmanje jedan diplomirani socijalni radnik i diplomirani psiholog. Po potrebi, u sastav tima uključuje se i diplomirani pravnik. Ukoliko CSR ne posjeduje navedene kadrove, može

29 Zakon o socijalnoj zaštiti RS ("Službeni glasnik RS", broj 05/93, član 43), Zakon o osnovama socijalne zaštite civilnih žrtava rata i porodice s djecom ("Službene novine FBiH", broj 36/99), Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", broj 1/03)

30 Porodični zakon FBiH ("Službene novine FBiH", broj 35/05), Porodični zakon RS ("Službeni glasnik RS", broj 54/02), Porodični zakon Brčko Distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", broj 23/07)

31 Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, član 19 ("Službeni glasnik BiH", broj 33/04)

se obratiti monitoring timu koji će preuzeti brigu o žrtvama trgovine ljudima. Interni tim je odgovoran za svoj rad direktoru CSR-a. Potrebno je da svaki član Internog tima: posjeduje znanja iz oblasti zaštite žrtava trgovine ljudima; poznaje zakonske i podzakonske akte, te pravila i pravilnike o postupanju sa žrtvama trgovine ljudima, stranaca i građana BiH; bude obučen za primjenu protokola; bude senzibiliziran za rad sa žrtvama trgovine ljudima i djecom; bude visoko motiviran za rad sa žrtvama trgovine ljudima; iskazuje spremnost za rad van radnog vremena; bude sposoban za timski rad i saradnju; predstavlja osobu od izuzetnog povjerenja s obzirom da se radi o predmetima strogo povjerljivog karaktera; poznaje unutrašnju organizaciju rada CSR-a u slučajevima trgovine ljudima; posjeduje najmanje tri godine radnog iskustva sa zlostavljanim i traumatiziranim osobama.

Način rada internog tima

Kada je zaprimljena informacija o postojanju žrtve trgovine ljudima, u okviru internog tima imenuje se voditelj slučaja koji će dalje biti odgovoran za konkretan predmet. Voditelj slučaja obavlja inicijalni intervju sa žrtvom trgovine ljudima, u skladu s postupkom opisanim u dijelu koji govori o otkrivanju.

Ako se radi o maloljetnoj žrtvi trgovine ljudima, njoj će se bez odlaganja privremeno postaviti staratelj za poseban slučaj. Maloljetna žrtva tretirat će se kao dijete bez roditeljskog staranja, bez obzira na njegov porodični status.³² Ukoliko postoji sumnja u dob žrtve trgovine ljudima, s njom će se postupati kao sa djetetom dok se konačno ne utvrdi njena dob. Ako postoji dovoljno dokaza da je roditelj ili staratelj učestvovao u trgovini maloljetnom žrtvom, u skladu s važećim propisima, CSR će pokrenuti postupak oduzimanja roditeljskog prava pred nadležnim sudom.

Nakon što je izvršena preliminarna procjena slučaja i utvrđeno da se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima, stječu se uslovi za donošenje odluke o obliku zaštite žrtve. Žrtve imaju pravo na: smještaj; socijalnu i zdravstvenu zaštitu; sigurnost i zaštitu identiteta; pravnu pomoć i učestvovanje u postupcima protiv počinilaca krivičnog djela trgovine ljudima uz pomoć pravnog savjetnika koji štiti njihove interese u postupku protiv počinilaca ili uz pomoć roditelja ili staratelja ukoliko se radi o maloljetnoj žrtvi trgovine.

Najvažnije mjere koje CSR, kao organ starateljstva, određuje u smislu zaštite žrtve, jesu mjere porodičnopravne intervencije, oblici i mjere socijalne zaštite, te usluge socijalnog rada. Također, CSR osigurava i druge oblike socijalne zaštite i usluge koje se mogu dobiti u ustanovama za zbrinjavanje djece kao što su: domovi za djecu; domovi za djecu i omladinu ometenu u razvoju; prihvatne stanice; savjetovaništa; usluge dnevnog boravka; podrška u socijalnoj rehabilitaciji, integraciji, resocijalizaciji i zaštitno zbrinjavanje. Oblici socijalne zaštite podrazumijevaju i finansijsku podršku žrtvi, maloljetnoj žrtvi i njenoj porodici.

Usluge socijalnog rada, u najširem smislu, podrazumijevaju da će žrtva i njena porodica dobiti savjetodavno-terapijsku uslugu sa svrhom pružanja pomoći u prevazilaženju teškoća ili ublažavanju posljedica trgovine ljudima. Usluge socijalnog rada koje CSR pruža samostalno ili u saradnji s drugim institucijama su: usluge savjetovanja; usluge posredovanja i zastupanja; usluge podrške i praćenja osoba u stanju socijalne potrebe.

Kada je u pitanju maloljetna žrtva trgovine ljudima, primarna usluga socijalnog rada se ogleda u postavljanju staratelja za poseban slučaj i rješavanju smještaja maloljetne žrtve.

1. Otkrivanje

Centri za socijalni rad predstavljaju vodeće institucije za prevenciju, otkrivanje i rješavanje svih oblika nasilja nad djecom, te tako predstavljaju ključnu instituciju u suzbijanju trgovine ljudima u BiH, posebno trgovine i eksploatacije djece, zbog čega imaju obavezu da svoje aktivnosti usmjere i na otkrivanje slučajeva trgovine ljudima.

Rano otkrivanje slučaja – prevencija eksploatacije

Tokom obavljanja svakodnevnih aktivnosti (praćenje porodica; vršenje nadzora nad ispunjavanjem roditeljskih obaveza nad djecom; prikupljanje podataka i utvrđivanje poremećaja u porodičnim odnosima koji utječu na normalan rast i razvoj djeteta u porodici; utvrđivanje negativnih utjecaja okoline kojima je dijete izloženo; te rad sa djecom izloženim nasilju u porodici i vaspitno zanemarenom djecom), CSR ima

obavezu da uočava rizične situacije u kojima može identificirati potencijalne žrtve ili tokom kojih može posumnjati da su osobe, posebno djeca, izložene ili bi mogle biti izložene riziku trgovine ljudima.

U opisanim i drugim sličnim situacijama, obaveza socijalnog radnika je djelovati preventivno i spriječiti moguću trgovinu tim djetetom, odnosno njegovu eksploataciju, tako što će primijeniti mjere porodičnopravne zaštite iz nadležnosti organa starateljstva. Kada socijalni radnik evidentira takvu porodicu/dijete, neophodno je da o tome obavijesti članove internog tima, kako bi se sačinio plan djelovanja i poduzele preventivne radnje (razgovor i stručna pomoć roditeljima u cilju ispunjavanja roditeljskih dužnosti, postavljanje privremenog staratelja, oduzimanje starateljstva, izuzimanje djeteta iz porodice, iniciranje sudskih postupaka za zaštitu prava djeteta, rehabilitacija porodičnih odnosa itd.) koje će doprinijeti smanjenju rizičnih faktora trgovine ljudima za pomenuto dijete i porodicu.

Identifikacija potencijalne žrtve trgovine

Uposlenici CSR-a u okviru svojih svakodnevnih aktivnosti mogu doći do informacije ili ostvariti kontakt sa potencijalnom žrtvom trgovine ljudima.

Kada se radi o djeci, ukoliko postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, sa djetetom će se postupati kao sa žrtvom dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi, izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je pristanak žrtve djeteta na namjeravanu eksploataciju nevažan, jer dijete nije u stanju da samo donosi ovakve odluke.

Ukoliko se radi o punoljetnoj osobi, potrebno je da se sama identifikira, odnosno pojasni oblik eksploatacije kojem je bila izložena tokom određenog perioda, kako bi dobila status žrtve. Ako se odrasla, punoljetna osoba tokom razgovora sa službenikom CSR-a izjasni da joj neko ograničava slobodu kretanja, zadržava je protiv njene volje, zadržava njene lične isprave, da je protiv njene volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili vrši bilo kakvu drugu radnju, obaveza službenika je da tu osobu kategorizira kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, te poduzme interventne radnje u svrhu njene zaštite i zbrinjavanja.

Pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju je nevažan ako je upotrijebljena prijetnja, sila ili drugi oblik prinude, otmica, prevara, obmana, zloupotreba vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom.

Neophodno je napomenuti da je identifikacija potencijalnih žrtava kontinuiran proces koji se, po prirodi krivičnog djela trgovine ljudima, dešava u svako doba dana i noći. Kako je, prilikom identifikacije i zbrinjavanja većine slučajeva neophodan angažman socijalnog radnika, izuzetno je važno da službenici CSR-a, posebno članovi internog tima, budu dostupni i spremni za rad s potencijalnim žrtvama trgovine ljudima 24 sata na dan.

2. Razgovor

U slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, a u cilju identifikacije potencijalne žrtve, socijalni radnik-voditelj slučaja će obaviti razgovor, posebno vodeći računa o deset principijelnih smjernica za obavljanje razgovora sa žrtvama trgovine ljudima.³³

Voditelj slučaja će uspostaviti odnos uzajamnog povjerenja sa žrtvom trgovine ljudima. Naročito je potrebno voditi računa o uzrastu žrtve, koristiti rječnik prilagođen žrtvi, te pustiti žrtvu da sama ispriča dešavanja i događaje u vezi s okolnostima u kojima je pronađena. Voditelj predmeta ne smije insistirati na detaljima vezanim za viktimizaciju žrtve, nego će obaviti razgovor općeg socijalnog karaktera, uz

33

(1) Dobiti svjestan pristanak o učešću žrtve u cjelokupnom postupku, te se uvjeriti kako žrtva razumije sadržaj i svrhu pitanja, svrhu korištenja informacija, pravo da ne odgovori na pitanje i završi razgovor u svakom trenutku.

(2) Saslušati i uvažiti procjenu žrtve u odnosu na situaciju u kojoj se nalazi, riziku i sigurnosti.

(3) Izbjeći ponovno traumatiziranje i sekundarnu viktimizaciju žrtve tako što će se izbjegavati pitanja koja provociraju odgovore sa emotivnim nabojem.

(4) Biti spreman za hitnu intervenciju i hitno reagirati ukoliko se žrtva nalazi u direktnoj opasnosti.

(5) Prikupljene podatke iskoristiti na odgovarajući način, tako da od njih svaka pojedinačna žrtva ima korist.

(6) Nemojte povrijediti žrtvu. Sa žrtvom je potrebno postupati tako da se uvijek ima na umu potencijalna mogućnost da joj se nanese šteta. Razgovor ne treba obavljati ukoliko će to žrtvu, u kratkoročnom ili dugoročnom periodu, dovesti u težu situaciju.

(7) Prikupiti sve dostupne informacije i na osnovu toga prije obavljanja razgovora izvršiti procjenu rizika u svakom pojedinačnom slučaju.

(8) Tokom razgovora upoznati žrtvu sa odgovarajućim službama pravne, socijalne i zdravstvene zaštite, pružiti skrovište, te ne davati obećanja koja se ne mogu ispuniti.

(9) Prikladno odabrati i pripremiti za rad prevodioca (ukoliko se radi o strancu) i ostale saradnike.

(10) Osigurati žrtvi anonimnost i povjerljivost, od trenutka prvog kontakta do trenutka kada detalji o slučaju budu objavljeni.

obrazloženje da žrtva treba da obavi razgovor sa psihologom i psihijatrom, odnosno dječijim psihologom ili psihijatrom, koji u pravilu trebaju biti istog spola kao žrtva, te sa policijom i tužilaštvom.

Bitno je istaći da većina žrtava trgovine ljudima, posebno djece, iz straha od odmazde trgovaca ljudima, straha od roditelja koji mogu predstavljati eksploatatore, straha od reakcije okoline i vršnjaka ili čak straha od krivične odgovornosti najčešće prvobitno poriče činjenicu da je žrtva trgovine, odnosno izbjegava pominjanje okolnosti koje će voditelja razgovora navesti na zaključak da se radi o potencijalnoj žrtvi. U takvim slučajevima treba provesti dovoljno vremena u razgovoru i prikupiti sve raspoložive i što detaljnije informacije na osnovu kojih će se izvršiti identifikacija potencijalne žrtve trgovine.

3. Procjena slučaja

Nakon inicijalnog intervjua, pristupa se preliminarnoj procjeni slučaja. Nakon što se prikupe informacije vezane za konkretan slučaj, one će se razmijeniti sa ostalim institucijama uključenim u rješavanje slučaja, te će se zajedno s njima izvršiti preliminarna procjena slučaja. Ove procjene obavezno moraju sadržavati:

- Procjenu u vezi sa osiguranjem hitne zdravstvene usluge, uz obaveznu psihološku procjenu stanja žrtve (ukoliko iz procjene psihološkog stanja žrtve proizlazi da ona nije sposobna da se stara o svojim pravima i interesima, CSR će postupiti prema odredbama važećih porodičnih zakona)³⁴
- Procjenu rizika vezanih za sigurnost žrtve
- Utvrđivanje dobi žrtve
- Utvrđivanje potrebe za smještajem
- Osiguranje pravne pomoći
- Procjenu da li će žrtva saradivati s nadležnim institucijama i organizacijama uključenim u direktnu asistenciju žrtvi

Postupak početne procjene određuje i smjernice za dalji rad sa žrtvom trgovine ljudima. Ipak, CSR ne može nastupati samostalno u procesu procjene, te primjenjuje timski rad i uspostavlja saradnju sa drugim institucijama i profesionalcima u dijagnostičkom postupku. CSR je obavezan voditi računa o tome da li je žrtva trgovine ljudima adekvatno zaštićena od opasnosti po život i zdravlje, kao i da li je potrebna intervencija ostalih službi kako bi se žrtva zaštitila.

Nakon što dobije informacije o predmetu, CSR će provjeriti da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikupiti dodatne informacije, izvršiti procjenu slučaja, pomoći da se osiguraju dokazi o zlostavljanju, utvrditi raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve, procijeniti koje su intervencije neodložne, odnosno pripremiti individualni plan zaštite žrtve za period refleksije u trajanju od 30 dana. Žrtva je obavezno upoznata sa ovim individualnim planom, a ukoliko to okolnosti dozvoljavaju, žrtva će i participirati u izradi ovog plana.

Procjena slučaja koju vrši CSR priprema se nakon što radnici centra pripreme detaljan izvještaj stručnog radnika (socijalnu anamnezu), koji sadrži sljedeće komponente:

- Podatke o zdravstvenom statusu svih članova porodice
- Podatke o ekonomskom statusu porodice
- Podatke o socijalnom statusu porodice
- Informacije o eventualnim ranijim patološkim promjenama i problemima porodice
- Utjecaj srodnika i okruženja
- Podatke o obrazovnom statusu svih članova porodice
- Informacije o okolnostima u kojima je žrtva ili dijete žrtva do tada živjelo
- Druge relevantne informacije

4. Prijavljivanje

Dužnost prijavljivanja krivičnog djela i izvršioca odnosi se na sve situacije u kojima službenici CSR-a u obavljanju svojih dužnosti saznaju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima ili krivično djelo povezano sa trgovinom ljudima. To znači opću obavezu za svakoga da svoja saznanja o počinjenom krivičnom

34 Porodični zakon Federacije BiH, član 197; Porodični zakon RS, član 214; Porodični zakon Brčko Distrikta BiH, član 178

djelu trgovine ljudima, izvršiocima ili o žrtvi trgovine ljudima prijavi Državnoj agenciji za istrage i zaštitu (SIPA) ili Tužilaštvu BiH. Obavijest o sumnji i saznanju može se dostaviti i drugim policijskim agencijama ili tužilaštvima. Ukoliko se radi o stranoj osobi koju je moguće identificirati kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima, potrebno je obavijestiti terenski centar Službe za poslove sa strancima.

Ukoliko službenici CSR-a ne prijave trgovinu ljudima, odnosno krivično djelo i izvršioca, a procijeni se da su u toku svoga rada došli do takvog saznanja, mogu biti gonjeni po članu 230. Krivičnog zakona BiH³⁵ Isto krivično djelo propisano je i krivičnim zakonima entiteta i Brčko Distrikta BiH.

Zaštita i poštovanje principa povjerljivosti

S ciljem dostizanja najvećeg mogućeg nivoa zaštite i poštovanja principa povjerljivosti, najbolji pristup i način prijavljivanja predstavlja upoznavanje potencijalne žrtve sa obavezom upoznavanja nadležnih institucija koje će joj pomoći ukoliko je situacija u kojoj se nalazi opasna i ugrožavajuća po nju. Povjerljivi podaci se mogu saopćiti drugoj nadležnoj instituciji samo uz izričit pristanak potencijalne žrtve trgovine ljudima i/ili njenog staratelja. Međutim, u ovoj situaciji Zakon je izričit i daje prednost prijavljivanju, jer neprijavljanje se zakonski sankcionira. Naravno, ova situacija obavezuje postupajućeg službenika da sa žrtvom trgovine ljudima pažljivo razgovara. Žrtvi trgovine ljudima, posebno djetetu, potrebno je objasniti u skladu sa uzrastom da je sve što je rečeno u razgovoru između njih dvoje povjerljivo.

Upućivanje prijave

Tok razmjene informacija među akterima direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima reguliran je Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH i Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Prijavljanje slučajeva žrtava trgovine ljudima stranih i domaćih državljana žrtava se razlikuje.

Kada CSR ima sumnju ili saznanje da je neka osoba predmet trgovine ljudima, obavezan je da o tome bez odlaganja obavijesti SIPA-u i Tužilaštvu BiH. Obavijest o sumnji i saznanje mogu se dostaviti nadležnim entitetskim tužilaštvima i policiji.

Svi slučajevi stranih državljana žrtava, pored SIPA-e i Tužilaštva BiH, prijavljuju se i mjesno nadležnom terenskom centru Službe za poslove sa strancima odmah po inicijalnoj identifikaciji.

U prijavi je potrebno navesti samo činjenice i okolnosti kojima se raspolaže. Treba navesti: dostupne identifikacijske podatke žrtve (ime prezime, dob, spol, godina rođenja, mjesto rođenja) te opisati okolnosti pod kojima se došlo do saznanja i sumnje na trgovinu (znaci nasilja, psihičko stanje žrtve, postojanje stanja ili bolesti koje se može dovesti u vezu sa seksualnom eksploatacijom, opis mjesta ili promjena koje pobuđuju sumnju na uzimanje psihoaktivnih supstanci, ili druge znake koji pobuđuju sumnju da je žrtva bila izložena djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci). Neke osobe koje su trgovane radi seksualne eksploatacije ili učestvovanja u izradi pornografskih materijala (dječija pornografija) prethodno se podvrgavaju djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci (droga) da ne bi pružale otpor.

Prijava ili informacija o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima u pravilu se dostavlja u pismenoj formi, a u hitnim slučajevima može biti dostavljena usmenim, telefonskim putem.

Prijem prijave

Sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije u BiH koje dođu u kontakt s maloljetnom žrtvom trgovine ljudima dužne su da bez odlaganja obavijeste nadležni CSR.

Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je žrtva trgovine ljudima, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost.

35 Krivični zakon Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 3/03

Neprijavljanje krivičnog djela ili počinioca
Član 230.

(1) Ko zna za počinioca krivičnog djela za koje se po zakonu BiH može izreći kazna dugotrajnog zatvora, ili ko samo zna da je takvo djelo učinjeno, pa to ne prijavi, iako od takve prijave zavisi blagovremeno otkrivanje počinioca ili krivičnog djela, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kaznit će se službeno ili odgovorno lice koje ne prijavi krivično djelo za koje je saznalo u vršenju svoje dužnosti, ako se za to krivično djelo po zakonu Bosne i Hercegovine može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna.

(3) Za krivično djelo iz stavova 1. i 2. ovog člana neće se kazniti lice kojem je počinilac bračni drug, lice koje živi s njim u vanbračnoj zajednici, srodnik po krvi u pravoj liniji, brat ili sestra, usvojilac ili usvojenik i njihov bračni drug ili lice s kojim žive u vanbračnoj zajednici, ili koje je branilac, ljekar ili vjerski ispovjednik počinioca.

Prijava ili informacija o žrtvi trgovine ljudima mogu biti dostavljeni CSR-u, pismenim, usmenim, telefonskim ili elektronskim putem. Prilikom zaprimanja prijave, potrebno je voditi računa o povjerljivosti i zaštiti podataka. Stručni radnik CSR-a koji radi u prijemnom odjeljenju ili bilo koji drugi službenik CSR-a dužan je da, bez dodatnih pitanja, uputi stranku koja prijavljuje slučaj trgovine ljudima jednom od članova internog tima ili direktoru CSR-a u slučaju nedostupnosti istih. Predmet trgovine ljudima u CSR-u vodit će se kao povjerljiv, a pristup informacijama imat će samo direktor i članovi internog tima, kao i stručni saradnici koji se po potrebi uključuju u rad internog tima. Direktor CSR-a se uključuje i informira o predmetu žrtve trgovine ljudima, ali ne učestvuje u direktnoj asistenciji žrtvi.

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije

Nadležne institucije i ovlaštene organizacije obavezne su da sarađuju i razmjenjuju sve raspoložive informacije o žrtvama radi pružanja pomoći i zaštite, prikupljanja statističkih podataka, izrade odgovarajućih izvještaja i informacija i drugih potreba koje su od značaja za rješavanje slučajeva trgovine ljudima.

Saradnja sa medicinskim službama

Tokom procesa identifikacije potencijalne žrtve, ona može imati potrebu za ukazivanjem hitne medicinske pomoći usljed fizičkih povreda zadobijenih tokom procesa eksploatacije ili nekih drugih zdravstvenih poteškoća. Žrtve nerijetko ispoljavaju agresivno ponašanje i razdražljivost usljed preživljene traume ili izgrađene ovisnosti o narkoticima, jer bivaju prisiljene na njihovo konzumiranje kako bi se povećala njihova ranjivost i kontrola nad njima. Usljed svega navedenog, žrtva se može osjećati nelagodno, nervozno i ugroženo od strane osoba koje joj pokušavaju pomoći, što će onemogućiti bilo kakav razgovor sa žrtvom.

U slučaju potrebe za medicinskom pomoći, treba je osigurati žrtvi prije obavljanja informativnog razgovora ili bilo kakvih drugih radnji. Potrebno je kontaktirati nadležnu medicinsku ustanovu radi ukazivanja neophodne medicinske pomoći, stabilizacije stanja žrtve i njenog daljeg davanja iskaza.

Uzimanje iskaza se treba nastaviti nakon što žrtva fizički i psihički bude sposobna za razgovor.

Saradnja sa nadležnim institucijama radi ukazivanja pomoći žrtvi i provođenja istražnih radnji

Nezavisno od dobi žrtve, u slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, kontaktiraju se sljedeće nadležne institucije:

- Žrtva strani državljanin: obavještavaju se SIPA, Tužilaštvo BiH i mjesno nadležan terenski centar Službe za poslove sa strancima. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva.
- Žrtva državljanin BiH: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva.

CSR koji je izvršio identifikaciju žrtve će, kada se radi o maloljetnoj žrtvi kojoj je potrebno imenovati privremenog staratelja u posebnom slučaju, obavijestiti i mjesno nadležni CSR po mjestu prebivališta žrtve u slučajevima državljanina BiH, koji će dalje preuzeti brigu o asistenciji i postupcima sa žrtvom tokom ostalih intervencija. Istu aktivnost je potrebno poduzeti u slučajevima maloljetnih stranaca žrtava, pri čemu je neophodno obavijestiti CSR po mjestu lokacije skloništa koji će preuzeti nadležnost i dalja postupanja sa žrtvom.

Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu sa međunarodnim obavezama koje se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja pravne pomoći tokom razgovora s predstavnicima institucija, te tokom daljeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije, tokom odvijanja krivičnog, građanskog ili upravnog postupka.

Prilikom razgovora s potencijalnom žrtvom trgovine, CSR, kao i sve ostale nadležne institucije i organizacije u BiH, trebaju osigurati prisustvo pravnog savjetnika u cilju poštovanja prava žrtve. Kada se radi o maloljetnoj osobi, službenik centra će izvršiti procjenu trenutka uključivanja pravnog savjetnika u slučaj, osim kada se radi o potencijalnoj žrtvi strancu, kada je neophodno odmah osigurati prisustvo savjetnika. Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom pravne službe CSR-a, centara za pružanje besplatne pravne pomoći i ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći.

Saradnja sa nevladinom organizacijom (NVO) ovlaštenom za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima

Kontaktiranje NVO-a će se izvršiti nakon ostvarivanja kontakta s nadležnim institucijama i pravnim savjetnikom, u cilju organizacije zbrinjavanja žrtve, i to:

- Žrtva strani državljanin: kontaktiranje NVO za smještaj žrtava stranih državljana se može izvršiti isključivo u saradnji s nadležnim terenskim centrom Službe za poslove sa strancima, koji će u saradnji s policijom i tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije u konkretnom slučaju i izvršiti odabir skloništa za smještaj.
- Državljanin BiH žrtva: odabir skloništa za smještaj vrši interni tim CSR-a, koji će u saradnji s nadležnom policijom i/ili tužilaštvom izvršiti procjenu sigurnosne situacije.
- Državljanin BiH žrtva trgovine ljudima koja je repatrirana u BiH: nadležnost za smještaj u sigurnu kuću ima CSR iz mjesta prebivališta/boravka žrtve, uz prethodni dogovor sa Ministarstvom sigurnosti BiH/Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH.

6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja

Suština ove aktivnosti je u potrebi da se saradnja i razmjena informacija obavljaju veoma efikasno, te da se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigura multidisciplinarna saradnja svih uključenih institucija i organizacija.

U procesu planiranja i organiziranja zaštite i zbrinjavanja, CSR koji je identificirao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima će o svim raspoloživim informacijama obavijestiti nadležnu policijsku agenciju i tužilaštvo koje vode slučaj, kao i nadležna ministarstva te, u slučaju stranca žrtve, terenski centar Službe za poslove sa strancima.

Također, CSR koji je izvršio identifikaciju žrtve će, kada se radi o maloljetnoj žrtvi kojoj je potrebno imenovati privremenog staratelja u posebnom slučaju, obavijestiti i mjesno nadležni CSR po mjestu prebivališta žrtve, koji će dalje preuzeti brigu o asistenciji i daljim postupcima sa žrtvom tokom provođenja ostalih intervencija.

Prilikom planiranja i organiziranja oblika zaštite i zbrinjavanja, CSR ima obavezu saradnje sa nadležnim tužilaštvom i policijom radi procjene sigurnosti žrtve tokom smještaja, odnosno tokom kretanja žrtve iz/u sklonište radi obavljanja istražnih radnji, medicinskih intervencija ili drugih postupaka. Prilikom provođenja svih oblika zbrinjavanja, nadležni CSR je dužan osigurati adekvatan tretman maloljetne žrtve tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i sudu. Istovremeno, nadležni CSR treba informirati žrtvu o provođenju svih planiranih aktivnosti tokom cjelokupnog procesa zbrinjavanja, a u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja, te osigurati kontinuiranu psihološku pomoć i zaštitu.

7. Transport

U visokorizičnom slučaju trgovine ljudima, žrtvu će sa mjesta identifikacije do skloništa prevesti isključivo nadležna agencija za provođenje zakona, ili nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi, uz pratnju službenika nadležnog CSR-a.

Ako nije evidentirana nikakva sigurnosna prijetnja, transport žrtve do skloništa je u nadležnosti CSR-a.

Transport žrtve od i do skloništa tokom boravka u njemu, a radi medicinskih intervencija, sudskih procesnih radnji ili sličnih aktivnosti gdje je neophodno osigurati prisustvo žrtve, vršit će agencija za provođenje zakona koja rukovodi slučajem i/ili za to nadležna institucija, zavisno od intervencije o kojoj se radi.

8. Smještaj

Nakon što je obavljen inicijalni intervju, napravljena preliminarna procjena slučaja i maloljetna žrtva trgovine stavljena pod starateljstvo CSR-a, žrtva se smješta u sklonište u trajanju od najmanje 30 dana, što je zakonski period refleksije za žrtve trgovine ljudima³⁶. Po isteku perioda refleksije, pomoć će se nastaviti u skladu s individualnim planom reintegracije.

Kada se radi o punoljetnoj žrtvi, nakon procjene sigurnosti i rizika, ona se smješta u sklonište. Smještaj u sklonište može uslijediti samo u slučaju dobrovoljnog pristanka žrtve na to kada se radi o punoljetnim osobama. Iako se zakonski ne mora osigurati dobrovoljni pristanak maloljetne žrtve na smještaj, radi ukazivanja efikasne pomoći i zbrinjavanja maloljetne žrtve, neophodno je izvršiti njenu pripremu za smještaj u sklonište.

Smještaj žrtve će se izvršiti u jedno od skloništa kojima rukovode ovlaštene NVO, zavisi radi li se o žrtvi strancu ili državljaninu BiH.

Stranac žrtva trgovine ljudima može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom sigurnosti BiH. Sektor za imigraciju u ovom ministarstvu raspolaže informacijama o ovim NVO-ima i osobama nadležnim za smještaj.

Državljanin BiH žrtva može biti smješten u skloništa kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH. To ministarstvo raspolaže informacijama o ovim NVO i osobama nadležnim za smještaj.

Nakon odluke o smještaju u sklonište, potrebno je da nadležni CSR voditelj slučaja kontaktira predstavnika NVO, kako bi prikupio sve neophodne podatke o uslovima smještaja, u cilju upoznavanja žrtve s tim. Tokom ovog kontakta, službenici trebaju razmijeniti osnovne podatke o slučaju, te analizirati potrebnu dokumentaciju za smještaj, kako bi odgovorna NVO mogla što detaljnije pripremiti prihvat žrtve u sklonište.

Prilikom smještaja žrtve u sklonište, neophodno je imati u vidu činjenicu da sklonište predstavlja objekat zatvorenog tipa, te da je tako fizički slično uslovima u kojima je žrtva eksploatirana tokom trgovine, usljed čega se nerijetko dešava da se žrtve osjećaju nelagodno. U cilju izbjegavanja ovakvih situacija i neželjenih posljedica, izuzetno je važno pojasniti žrtvi da je ona zbrinuta u sklonište zbog svoje sigurnosti i rehabilitacije.

Ako interni tim odluči da je smještaj u sklonište u najboljem interesu žrtve, to se može obaviti u bilo koje doba dana i noći. Svaka NVO koja rukovodi skloništem za žrtve trgovine ljudima ima dežurnu osobu koja se može kontaktirati 24 sata dnevno u cilju zbrinjavanja potencijalne žrtve trgovine.

Smještaj u sklonište vrši voditelj slučaja nadležnog CSR-a kada je žrtva identificirana u ovoj ustanovi. Smještaj se vrši na osnovu dokumentacije koju je neophodno dostaviti nadležnoj NVO u što skorijem roku od trenutka identifikacije, a u cilju što bržeg i adekvatnijeg zbrinjavanja žrtve. Dokumentacija se dostavlja isključivo lično prilikom smještaja žrtve trgovine.

Prilikom smještaja, nadležna NVO će imenovati voditelja slučaja, koji će u saradnji sa CSR voditeljem slučaja zajedno obaviti razgovor sa žrtvom radi njenog upoznavanja s pravima i obavezama boravka u skloništu u cilju prilagođavanja na uslove smještaja i efikasnijeg ukazivanja pomoći.

Sklonište predstavlja oblik sigurnog privremenog zbrinjavanja. Smještaj u sklonište se ne vrši radi osiguranja trajnog boravka.

Otpuštanje žrtve iz skloništa

Žrtva može izraziti želju da trajno napusti sklonište u određenom trenutku rehabilitacije, što će biti ispoštovano u skladu sa zakonskim uslovima. Pritom je važno upoznati žrtvu sa činjenicom da se odriče prava na zbrinjavanje i ostale vidove pomoći koji joj zakonski pripadaju kao žrtvi trgovine ljudima.

Punoljetna BiH žrtva trgovine ljudima može napustiti sklonište bez pratnje nakon što su o njenom odlasku obaviještene sve nadležne institucije, pod uslovom da je njeno boravište poznato policiji i tužilaštvu u slučaju potrebe davanja iskaza u sudskom postupku.

Maloljetna BiH žrtva može napustiti sklonište samo na pismeni zahtjev i u prisustvu zakonskog staratelja, uz poštovanje pomenutih uslova otpusta.

³⁶ Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima ("Službeni glasnik BiH", broj 33/04)

Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija (Služba za poslove sa strancima, policija i tužilaštvo, eventualno CSR), pod određenim uslovima i u slučajevima reguliranog statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne institucije koja je izvršila smještaj žrtve u sklonište.

U bilo kom pomenutom slučaju, žrtve i pratioci su dužni potpisati dokumentaciju o napuštanju skloništa.

9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja

Imajući u vidu da su maloljetna lica često izložena trgovini ljudima, centri/službe za socijalni rad predstavljaju ključne institucije koje će zastupati i štiti prava maloljetne žrtve. Usljed toga je veoma važno da njihova saradnja i komunikacija sa ostalim institucijama tokom zbrinjavanja i asistencije žrtvama budu pravovremeni, jasni, dvosmjerni i efikasni.

Saradnja institucija sa centrima ili službama za socijalni rad

Centar za socijalni rad ima osnovnu ulogu u postupku ispitivanja maloljetne žrtve i njegova uloga, kao organa starateljstva, je da obezbijedi adekvatan tretman maloljetne žrtve trgovine ljudima tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i sudu.

Sve nadležne institucije koje dolaze u dodir sa maloljetnom žrtvom dužne su o tome informirati imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za maloljetnu žrtvu trgovine ljudima. Imenovani staratelj treba biti prisutan tokom svakog razgovora kojeg sa maloljetnom žrtvom vode policijski i drugi službenici, pri čemu treba osigurati zaštitu privatnosti i identiteta žrtve, te spriječiti njenu reviktimizaciju. CSR će dati stručno mišljenje policiji o sposobnostima maloljetne žrtve za davanje iskaza, te nadležnom tužilaštvu i sudu o sposobnostima maloljetne žrtve da svjedoči i mogućim posljedicama po maloljetnu žrtvu. Psihološka priprema maloljetne žrtve za učešće u krivičnom postupku je također obaveza internog tima, odnosno nadležnog CSR. Pripremu maloljetne žrtve za svjedočenje na sudu vrši nadležno tužilaštvo uz obavezno prisustvo imenovanog staratelja.³⁷

Saradnja sa nevladinom organizacijom (NVO)

Nakon smještaja žrtve u sklonište, CSR voditelj slučaja ostaje u kontaktu s NVO voditeljem slučaja radi učešća u izradi planova reintegracije, razmjene informacija, planiranja neophodnih intervencija, praćenja toka rehabilitacije, te pružanja podrške žrtvi trgovine, posebno kada se radi o maloljetnim osobama. U cilju uspostavljanja uzajamnog povjerenja između žrtve i njenog privremenog staratelja, od izuzetne je važnosti da CSR voditelj slučaja ostvaruje telefonski kontakt sa žrtvom barem dva puta mjesečno, te lični kontakt barem jednom mjesečno. Time se osigurava kontinuitet u praćenju slučaja i uključenost CSR voditelja slučaja u sve aktivnosti koje se poduzimaju u svrhu rehabilitacije žrtve. Ovaj proces komunikacije između žrtve i socijalnog radnika će se intenzivirati tokom psihološke pripreme za davanje iskaza i provođenja aktivnosti planiranih individualnim planom reintegracije.

Kako se većina pomenutih procesa realizira tokom boravka žrtve u skloništu, izuzetno su važni saradnja i komunikacija CSR i NVO voditelja slučaja tokom cjelokupnog procesa zbrinjavanja i pomoći, jer će se jedino na taj način osigurati adekvatna reintegracija žrtve. Voditelji slučaja iz CSR i NVO trebaju ostvariti kontinuirani kontakt od momenta smještaja žrtve u sklonište. Ova saradnja uključuje razmjenu svih relevantnih informacija o žrtvi prikupljenih tokom rada s ostalim institucijama u procesu zaštite i zbrinjavanja, kao i sa porodicom žrtve, pri čemu je od izuzetne važnosti da se odluke koje se tiču žrtve donose zajedničkim dogovorom o najboljem interesu maloljetne žrtve, jer se nerijetko dešava da osoblje NVO-a koje je zbrinulo žrtvu ostvaruje veći kontakt sa njom i time ima bolji uvid u njene potrebe tokom svih segmenata asistencije i zbrinjavanja.

Usljed toga je neophodno da CSR voditelj slučaja bude sastavni dio stručnog tima koji će, po prijemu žrtve i njenom intervjuiranju o potrebama i vrsti pomoći, sačiniti planove reintegracije. Ovaj stručni tim bi,

³⁷ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH ("Službene novine FBiH", broj 36/03, član 7); Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS ("Službeni glasnik RS", broj 48/03, član 6); Zakon o krivičnom postupku RS ("Službeni glasnik RS", broj 50/03, član 145); Zakon o krivičnom postupku FBiH ("Službene novine FBiH", broj 35/03, član 95)

osim CSR voditelja slučaja, nadležnog ljekara, psihologa i NVO voditelja slučaja, trebali sačinjavati i ostali službenici iz nadležnih institucija uključenih u pružanje pomoći žrtvi, i to po jedan iz agencija za provođenje zakona, tužilaštva, pravnog savjetnika te obrazovne institucije relevantne za proces reintegracije žrtve. Po potrebi, u ovaj tim se trebaju povremeno uključiti i ostali profesionalci koji mogu doprinijeti uspješnoj rehabilitaciji i resocijalizaciji žrtve (osoblje nadležnih ministarstava, drugo medicinsko osoblje, službenik zavoda za zapošljavanje i ostali). Pomenuti tim je obavezan sastati se neposredno nakon perioda refleksije individualnog slučaja, a potom kvartalno u sastavu koji je neophodan za adekvatno i efikasno djelovanje u svim segmentima pomoći žrtvi.

Saradnja sa nadležnim ministarstvima, uključujući Službu za poslove sa strancima

Privremeni staratelj u svim fazama procesa – identifikaciji, smještanju, rehabilitaciji, repatrijaciji i resocijalizaciji žrtve – ima odgovornost da zastupa i štiti prava maloljetne žrtve i punoljetne osobe kojoj je staratelj po bilo kojem osnovu.

Ova uloga se odnosi i na komunikaciju sa institucijama koje su nadležne za pojedina pitanja vezana za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima. Nadležne institucije su prvenstveno Ministarstvo sigurnosti BiH, odnosno Služba za poslove sa strancima, za strane žrtve i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH za domaće žrtve, bez obzira da li su maloljetne ili punoljetne. Uloga privremenog staratelja je da, tokom cjelokupnog procesa asistencije žrtvi, pravovremeno komunicira s nadležnim institucijama i obavještava ih ili traži njihov angažman, pomoć i savjet pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi, poput reguliranja boravka, zaštite interesa, rješavanja mogućih poteškoća u pružanju pomoći.

U svrhu unošenja u jedinstvenu bazu podataka o potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, CSR su dužni dva puta godišnje Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u Ministarstvu sigurnosti BiH dostavljati popunjene jedinstvene obrasce o svim potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, koji se koriste u svrhu pripremanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH i planiranja odgovarajućih mjera za suzbijanje trgovine ljudima, a posebno uočenih novih pojava oblika.

10. Rehabilitacija

Tokom smještaja žrtve, sve nadležne institucije i organizacije zajednički pripremaju plan reintegracije. Ovaj plan uključuje planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije. Kada su u pitanju stranci žrtve trgovine ljudima, ovaj plan uključuje rehabilitaciju tokom boravka u BiH i repatrijaciju u zemlju porijekla. Kada se radi o domaćim žrtvama trgovine ljudima, ovaj plan obavezno uključuje rehabilitaciju, i resocijalizaciju, a u slučajevima povratka državljanina BiH žrtava iz inostranstva u BiH kao zemlju porijekla, sačinjava se i plan njihove repatrijacije u BiH.

Najoptimalniji standard koji se može primijeniti kako bi se žrtva trgovine trajno zbrinula je priprema individualnog plana reintegracije za žrtvu za svaku od ove tri aktivnosti (rehabilitacija, repatrijacija i resocijalizacija), koji se kreira u skladu sa individualnim potrebama žrtve.

Individualni plan rehabilitacije žrtve je plan koji se priprema u svrhu organizacije rehabilitacije žrtve tokom zbrinjavanja u skloništu, kako bi njen boravak bio što kraći i što djelotvornije iskorišten u svrhu priprema za povratak u društvenu zajednicu, te kvalitetniji i sigurniji život nakon izlaska iz sigurne kuće.

Plan rehabilitacije sačinjava stručni tim neposredno po smještaju žrtve u sklonište, a u saradnji sa žrtvom, iako to ne mora biti slučaj pri planiranju oblika medicinske pomoći i zaštite koja je neophodna žrtvi tokom procesa rehabilitacije (ovo je čest slučaj kod žrtve ovisnika, pri čemu se rijetko ostvaruje saradnja žrtve tokom odvikavanja od narkotika). Plan rehabilitacije sadrži detaljni pregled o uslovima smještaja žrtve (sama u sobi ili sa drugom žrtvom, potreba kontinuiranog nadzora, dežurstava), neophodnoj odjeći i obući, higijenskim potrepštinama, neophodnim medicinskim uslugama, vrsti i trajanju psihološkog savjetovanja i pomoći, vrsti i trajanju radno-okupacione terapije, mogućnost i pravo komuniciranja s porodicom, te uslove komunikacije (telefonom, lično), planiranje posjeta porodici tokom boravka u skloništu i njihovo trajanje (u skladu s prethodno urađenom procjenom sigurnosti), planiranje intervjuiranja i njegova realizacija, neophodni transport i osiguranje istog prilikom odlaska u policiju i tužilaštvo, te medicinske ustanove, kao i organizacija komunikacije i razmjene dokumentacije sa starateljem i ostalim profesionalcima nadležnim za slučaj.

Ukoliko nadležno tužilaštvo i agencija za provođenje zakona tokom boravka žrtve u skloništu utvrde potrebu za njenim premještanjem na drugu lokaciju iz sigurnosnih razloga, premještaj će se izvršiti uz obavezno prisustvo CSR voditelja slučaja kada je u pitanju maloljetna žrtva trgovine ili punoljetna žrtva kojoj je postavljen staratelj u posebnom slučaju.

Žrtvi je neophodna pomoć tokom realizacije individualnog plana. Potrebno je pratiti odvijaju li se aktivnosti ka postizanju postavljenog cilja. U ovom planu, aktivnosti su međusobno povezane od prve podrške, preko terapijskog rada, do trenutka kada je žrtva dovoljno osnažena i spremna za kreiranje plana repatrijacije ili resocijalizacije.

11. Repatrijacija

Repatrijacija je aktivnost koja se provodi za strance žrtve identificirane u BiH koji dobrovoljno pristanu da se vrate u svoje zemlje porijekla, odnosno za državljane BiH žrtve koje su identificirane kao takve u inostranstvu, te se vraćaju u BiH kao svoju zemlju porijekla.

Iako je proces repatrijacije za strane i bh. žrtve skoro identičan u smislu organizacije transporta i prihvata, razlike postoje u uslugama koje se pružaju žrtvama prije i poslije repatrijacije. Stranac žrtva će nakon identifikacije u BiH u većini slučajeva biti zbrinut u skloništu, uključen u proces rehabilitacije i nakon toga biti repatriiran u zemlju porijekla, dok će se za državljana BiH žrtvu nakon repatrijacije u BiH kao zemlju porijekla organizirati proces rehabilitacije i resocijalizacije, pri čemu se može desiti da žrtva izvjestan period provede u skloništu.

Razlika u pristupu se ogleda u činjenici da je strancu žrtvi u većini slučajeva po identifikaciji potrebno regulirati privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Humanitarni boravak se odobrava svim žrtvama trgovine ljudima bez obzira pristaje li žrtva na svjedočenje ili ne, s tom razlikom što se žrtvi koja ne svjedoči odobrava humanitarni boravak u kraćem periodu. Žrtvi koja svjedoči odobrava se humanitarni boravak koji može biti produžavan sve dotle dok za to postoji potreba. Nakon što više ne postoji potreba za odobrenjem humanitarnog boravka, u slučaju stranca žrtve pristupa se realizaciji ove intervencije.

Kada se radi o domaćoj žrtvi trgovine ljudima, postupak repatrijacije se provodi samo kada je državljanin BiH identificiran kao žrtva trgovine u drugoj zemlji, pri čemu se repatrijacija vrši u BiH kao zemlju porijekla. U takvim slučajevima se repatrijacija vrši posredstvom diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH u inostranstvu, koji će svu neophodnu pomoć tim osobama pružiti u saradnji s nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u BiH. Prilikom repatrijacije, institucije BiH su dužne postupati po odredbama sporazuma o readmisiji ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje sa kojom postoji zaključen ovakav sporazum ili po smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje učesnice Transnacionalnog referalnog mehanizma.

U slučajevima stranca žrtve, repatrijaciju organizira i provodi Ministarstvo sigurnosti BiH ili Međunarodna organizacija za migracije (IOM) ili NVO koja ima zaključen protokol o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH. Proces repatrijacije počinje po zahtjevu Sektora za imigraciju u Ministarstvu sigurnosti BiH prema IOM-u ili NVO-u, a provodi se u saradnji s nadležnim ministarstvima i NVO koja preuzima brigu o žrtvi. Saradnja CSR je neophodna ukoliko se radi o strancu žrtvi djetetu. Također, značajnu ulogu u ovom procesu imaju i diplomatsko-konzularna predstavništva zemlje porijekla žrtve stranca, Služba za poslove sa strancima, odnosno Ministarstvo vanjskih poslova BiH, a koji posreduju u izdavanju putnih isprava.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju) u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova BiH, Ministarstvom za ljudska prava BiH, nadležnim CSR-om i NVO.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema sporazumu o readmisiji ili po nekom drugom pravnom osnovu, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju).

Tokom procesa repatrijacije, NVO trebaju ostvariti komunikaciju i razmjenu podataka sa svim akterima uključenim u proces povratka žrtve u zemlju porijekla, s ciljem njenog adekvatnog prihvata, zbrinjavanja i pomoći. Pritom – u slučajevima maloljetnih lica i lica sa posebnim potrebama – CSR trebaju ostvariti kontakt i s nadležnim CSR u inostranstvu, s ciljem utvrđivanja okolnosti u kojima je žrtva trgovana, moguće umiješanosti porodice u proces trgovine, zdravstvenog i psihičkog stanja žrtve, uslovima povratka, potrebe

za pratnjom (u slučaju maloljetnog stranca žrtve, imenovani staratelj će izvršiti pratnju i predaju djeteta staratelju u zemlji porijekla), potrebe za privremenim smještajem po povratku i sl.

Kako je proces repatrijacije isključivo dobrovoljnog karaktera, te iziskuje potpisivanje saglasnosti, NVO voditelj slučaja ili CSR voditelj slučaja (u slučaju maloljetnih lica) trebaju sarađivati sa pravnim savjetnikom tokom pripreme izjava o dobrovoljnom povratku, te odustajanja od privremenog boravka u zemlji u kojoj je žrtva identificirana. Ove dokumente potpisuje žrtva (bilo stranac u BiH ili bh. žrtva u inostranstvu) u prisustvu pravnog savjetnika, odnosno imenovani staratelj kada se radi o maloljetnoj žrtvi. Tom prilikom je izuzetno važna uloga CSR voditelja slučaja u pojašnjavanju značaja ovih dokumenata maloljetnoj žrtvi, te cjelokupnog procesa repatrijacije.

Individualni plan repatrijacije sadrži detaljni plan putovanja, asistencije u odlasku, tranzitu, prijemu, pribavljanje putnih isprava, mišljenje ljekara o sposobnosti žrtve za povratak, te koordinaciju ostalih pojedinosti.

Ukoliko Međunarodna organizacija za migracije (IOM) ili NVO provodi postupak repatrijacije, voditelj slučaja ima obavezu saradnje sa svim institucijama i organizacijama nadležnim i uključenim u postupanje, radi sačinjavanja individualnog plana repatrijacije koji uključuje organizaciju procesa putovanja i prateću dokumentaciju. IOM ili NVO sa planom repatrijacije upoznaju Graničnu policiju BiH, Službu za poslove sa strancima, NVO u kojoj je žrtva smještena i graničnu policiju zemlje u koju se vrši povratak.

Ukoliko postupak repatrijacije provodi ili koordinira IOM ili Ministarstvo sigurnosti BiH, dužni su sarađivati sa NVO koja vrši zbrinjavanje žrtve prilikom sačinjavanja individualnog plana repatrijacije.

Tokom cjelokupnog procesa repatrijacije, izuzetno je važno da NVO voditelj slučaja informira žrtvu o provođenju svih planiranih aktivnosti u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja u procesu, i kao nužan preduslov nastavku rehabilitacije i resocijalizacije po povratku u zemlju porijekla. Nerijetko je neophodno da se tokom cijelog procesa repatrijacije osigura kontinuirana medicinska i psihološka pomoć i zaštita, koju treba osigurati ovlaštena NVO u saradnji sa nadležnim CSR-om kada se radi o maloljetnim osobama.

12. Resocijalizacija

Resocijalizacija podrazumijeva proces osnaživanja žrtava za dostojanstven povratak u društvenu sredinu nakon viktimizacije, i njihovo osposobljavanje za dalji život i rad. U te svrhe se zajedno sa žrtvom, a u zavisnosti od njenih potreba i želja te realnih mogućnosti na terenu, sačinjava i provodi individualni plan resocijalizacije koji će žrtvi omogućiti trajni povratak u društvo i egzistenciju u njemu.

Prilikom sačinjavanja plana, izuzetno je važno da CSR voditelj slučaja i ostali u procesu pružanja pomoći žrtvi koji učestvuju u izradi plana do detalja razrade svaki dio plana i predvide moguće prepreke u njegovoj realizaciji, pri čemu u fokusu mora biti traumatsko iskustvo i psihološko stanje žrtve koje zahtijeva da svaka planirana aktivnost osigura potpuni oporavak žrtve i spremnost za uključenje u normalan život.

Da bi se postigle pomenute okolnosti, žrtvi je neophodno omogućiti osjećaje: sigurnog okruženja (ukoliko se žrtvi ne može osigurati minimum sigurnog okruženja u sredini povratka, realizacija svih drugih planiranih aktivnosti će biti upitna); samopouzdanja (žrtva mora imati osjećaj da može samostalno donositi odluke i biti odgovorna za njih); pripadnosti i privrženosti okolini (žrtva treba osjećati sigurnost i brigu osoba iz neposrednog okruženja, kako bi razvila pripadnost njemu); kao i samopoštovanje i dostojanstvo – osjećaji koji će biti pokretačka snaga u uspješnoj realizaciji svakog planiranog koraka u procesu resocijalizacije.

CSR u saradnji sa nadležnim institucijama donosi konačnu odluku o resocijalizaciji žrtve, koja ne mora uvijek zavisiti od okončanja sudskog postupka.

Individualni plan resocijalizacije žrtve sadrži plan za zdravstveno osiguravanje koji uključuje sve segmente zdravstvene zaštite; doškoloavanje, prekvalifikaciju i profesionalno osposobljavanje; pomoć i posredovanje pri zapošljavanju; zaštitno stanovanje i zbrinjavanje u skladu sa uzrastom žrtve; kontinuirani nadzor za određeni vremenski period koji uključuje i psiho-socijalnu pomoć i podršku; pomoć pri ostvarivanju prava na obeštećenje; te sve druge vrste pomoći i podrške, zavisno od konkretnog slučaja.

OBRAZOVNE INSTITUCIJE

Uloga ministarstava obrazovanja se odnosi u prvom redu na efikasnu implementaciju zakona i propisa kojima se regulira bilo koji aspekt obrazovanja. Ministarstva obrazovanja su odgovorna za stvaranje i pomaganje mehanizama kojima se svojoj djeci omogućava pristup obrazovanju, te za osiguranje implementacije i poštovanja postojećih pedagoških standarda stalnim praćenjem škola u smislu efikasnosti, upravljanja i uslova rada. Pored toga, ministarstva obrazovanja trebaju osigurati kvalitetne uslove rada u školama koji će doprinijeti povećanju kvaliteta obrazovanja za svu djecu, a to se odnosi na zapošljavanje potrebnog stručnog osoblja, osiguravanje redovnog stručnog usavršavanja za stručno osoblje škole, uređenje i adaptaciju školskih objekata, osiguravanje udžbenika, nastavnog i didaktičkog materijala, tehničke opreme i druge logističke podrške.

Pedagoški zavodi

Pedagoški zavodi su stručne savjetodavne ustanove u sastavu ministarstva obrazovanja, mada sva ministarstva nemaju uspostavljene pedagoške zavode (Srednjobosanski, Posavski, Zapadnohercegovački, Hercegovačko-neretvanski kanton). Kako bi se riješio ovaj problem, Zavod za školstvo u Mostaru djeluje kao pedagoški zavod za navedene kantone. Pored toga, ministarstva obrazovanja, odnosno Odjel za obrazovanje u Brčko Distriktu BiH, poduzimaju konkretne aktivnosti koje provode pedagoški zavodi. Te aktivnosti se uglavnom odnose na praćenje škola, uključujući nadzor rada nastavnog kadra (udžbenika koji se koriste, primijenjene metodologije nastave i učenja, načina ocjenjivanja i sl.) i pružanje podrške, obuku i stručno usavršavanje nastavnika, pedagoških radnika i roditelja. Uz sve navedeno, pedagoški zavodi su odgovorni i za razvoj metodologije i instrumenata koji služe za procjenu, identifikaciju i praćenje napretka, kao i osiguravanje efikasne primjene pedagoških standarda. Svi pedagoški zavodi ne posjeduju slične prakse, što se razlikuje od jedne regije do druge, a postojeće prakse uglavnom zavise od raspoloživosti finansijskih sredstava, upravljanju i inicijativi ministarstva, te nivou i vrsti postojeće saradnje sa nadležnim institucijama i predstavnicima civilnog društva.

S obzirom na vrijeme koje djeca provode u školi i vaspitnim ustanovama, mogućnosti obrazovnog sistema u prevenciji i ranom otkrivanju trgovine djecom su najveće u odnosu na ostale sektore zaštite. Edukacijom i podizanjem nivoa svijesti djece, roditelja, nastavnika i drugog stručnog osoblja u školama i drugim vaspitnim ustanovama omogućava se uspješnije suprotstavljanje fenomenu trgovine ljudima.

Preventivne aktivnosti u školama i drugim vaspitnim ustanovama realiziraju se organiziranjem odgovarajućih radionica, predavanja na temu trgovine ljudima, okruglih stolova, debata, izradom i distribucijom promotivnih materijala i slično.

Zapuštenost, zanemarivanje, tragovi nasilja kod djece i česti izostanci sa nastave najčešći su faktori rizika čije se pravovremeno prepoznavanje može povezati sa fenomenom trgovine ljudima. Škole i vaspitne ustanove, odnosno njihovo osoblje (pedagog, direktor, psiholog, nastavnik i drugo osoblje) ne mogu na sebe preuzeti ulogu istražitelja, ali mogu prikupiti i evidentirati informacije značajne za otkrivanje viktimizacije djeteta i o tome obavijestiti nadležne institucije.

Postupanje obrazovnih institucija sa djecom žrtvama trgovine ljudima

Svi profesionalci koji imaju saznanje da je dijete bilo žrtva trgovine ljudima obavezni su čuvati profesionalnu tajnu. Neovlaštenim iznošenjem podataka nanosi se šteta djetetu žrtvi. Profesionalac je oslobođen odgovornosti od odavanja profesionalne tajne ako otkrije tajnu u cilju zaštite interesa djeteta, jer dužnost prijavljivanja ima prednost nad obavezom čuvanja profesionalne tajne.

Potrebno je poduzeti sve mjere kako bi što manji broj profesionalaca imao podatak da je dijete žrtva trgovine ljudima. Ovi profesionalci su dužni provesti sve aktivnosti u cilju pružanja adekvatne pomoći djetetu i sprečavanja stigmatizacije djeteta žrtve trgovine.

Kada su ove informacije dostupne većem broju osoba, odnosno javnosti, neophodno je pokazati razumijevanje za situaciju u kojoj se dijete nalazi. Djetetu je potrebno pomoći da se uključi i nastavi rad u okviru školskih aktivnosti, omogućiti da ostvari svoje potencijale, stimulirati ga i utjecati na školsko okruženje kako bi se smanjila stigmatizacija djeteta žrtve trgovine ljudima. Za ovaj proces neophodna je saradnja škola, vaspitnih ustanova i centara za socijalni rad.

Ako se dijete našlo u mogućoj situaciji zlostavljanja, neophodno je pokazati mu puno razumijevanje i

pomoći mu da se uključi i nastavi rad u okviru školskih aktivnosti, te ga stimulirati (pohvalama i nagradama). Potrebno je pojačati rad stručnih saradnika (pedagog, psiholog, socijalni radnik) sa djetetom i roditeljima.

Prijavljivanje predstavlja kršenje povjerljivosti u interesu djeteta. Međutim, najbolji način prijavljivanja je da se dijete upozna sa mogućnošću upoznavanja nadležnih službi i osoba koje će mu pomoći ukoliko je situacija u kojoj se nalazi opasna i ugrožavajuća za njega. To se može postići ako se dijete odmah upozna sa činjenicom da je sve što govori povjerljivo, ali da se to što govori ne čuva kao zajednička tajna, jer je potrebno upoznati drugog profesionalca sa povjerljivim podacima radi osiguranja zaštite i za dijete i profesionalca koji podnosi prijavu.

Uloga obrazovnog sektora u zaštiti djece žrtava trgovine ljudima je prije svega u tome da se pravodobno saznanje prosljedi nadležnim službama radi poduzimanja potrebnih aktivnosti i da se podržava odgovarajuća saradnja i obavještavanje svih nadležnih organa. Pritom se trebaju rukovoditi najboljim interesom djeteta u svom radu, a ne interesom roditelja, škole ili vlastitim interesom.

Od stručnjaka u obrazovnom sektoru očekuje se da svoj rad usmjere na:

- Planiranje i koordiniranje aktivnosti na zaštiti djece žrtava trgovine sa svim relevantnim institucijama (prvenstveno socijalnim i zdravstvenim)
- To da kad se pojavi sumnja da postoji bilo koji element koji bi ukazivao da je dijete žrtva trgovine ljudima, izvrše procjenu stanja i shodno tome poduzimaju predviđene mjere, i to kontaktiranjem ostalih nadležnih institucija – centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i agencija za provođenje zakona

1. Otkrivanje

Otkrivanje podrazumijeva prepoznavanje fenomena, obavljanje razgovora i provođenja procesa konsultacija. Prepoznavanje je uočavanje određenih spoljašnjih znakova, specifičnog ponašanja djeteta (psiho-fizičkog stanja). Otkrivanje može uslijediti na osnovu povjerljivog razgovora sa djetetom, razgovora sa trećom osobom, vršnjakom ili sa roditeljem.

Otkrivanje predstavlja prvi korak u zaštiti djece od bilo kakvog vida zlostavljanja. U školi ili vrtiću se obično odvija na dva načina:

- Putem prepoznavanja, uviđanjem spoljašnjih znakova (povreda na djetetu) ili specifičnog ponašanja djeteta i porodice
- Putem povjeravanja neposredno od samog djeteta ili posredno od treće osobe, vršnjaka, roditelja

U slučaju sumnje, profesionalac obavlja konsultacije koje mogu biti:

- Unutar škole, sa kolegom koji ima više iskustva u radu, sa osobom koja je obučena za rad na zaštiti djece od zlostavljanja, i sa školskim psihologom i/ili direktorom
- Van škole, sa centrom za socijalni rad (koji je obavezan obavijestiti nadležnu policiju i tužilaštvo), sa službom lokalne zdravstvene ustanove

Konsultacije se obavljaju sa ciljem razjašnjavanja okolnosti i utvrđivanja činjenica. Prilikom konsultacija unutar i van škole obavezno je poštovati princip povjerljivosti i princip zaštite najboljeg interesa djeteta.

Konsultacije su važne usljed potrebe da se: na pravi način analiziraju činjenice i razjasne okolnosti; sačini optimalniji plan zaštite; i izbjegne konfuzija i spriječe nekoordinirane akcije koje mogu dovesti do sekundarne traumatizacije djeteta.

U slučaju potrebe pružanja hitne medicinske pomoći djetetu, odmah se poduzimaju sljedeće aktivnosti:

- Pozivanje hitne medicinske pomoći ili prevoz djeteta u najbližu zdravstvenu ustanovu
- Obavještavanje policije/tužilaštva radi eventualnog krivičnog gonjenja i zaštite djeteta
- Obavještavanje nadležnog centra za socijalni rad (CSR) od strane direktora škole/vrtića
- Obavještavanje roditelja/staratelja djeteta o događaju

Kada nije neophodno pružanje hitne medicinske pomoći, a postoji sumnja na zlostavljanje djeteta, nastavlja se praćenje djeteta i obavještava se CSR.

Ukoliko se u toku konsultacija ili tokom daljeg praćenja djeteta dođe do saznanja o postojanju zlostavljanja, odmah se obavještavaju policija/tužilaštvo i CSR. Škola/vrtić su dužni obavijestiti roditelje/podicu o poduzetim aktivnostima.

Direktor vaspitno obrazovne ustanove je odgovoran za zakonitosti u radu ustanove, pa je samim tim u obavezi da poduzme korake odmah po saznanju da postoji sumnja da je dijete izloženo nasilju ili da je osoba zaposlena u ustanovi zlostavljala dijete.

Prvi korak direktora u slučajevima gdje je došlo do tzv. institucionalnog nasilja je:

- Obavljanje konsultativnih razgovora sa psihologom/pedagogom, pravnikom, socijalnim radnikom ili drugom osobom (razredni starješina) kako bi se prikupile značajne informacije
- Obavljanje razgovora sa označenim zlostavljačem i poduzimanje odgovarajućih mjera
- Obavljanje razgovora sa roditeljem/starateljem djeteta, pri čemu će ih obavijestiti o poduzetim mjerama
- Obavještavanje policije/tužilaštva

2. Prijavljivanje

Nakon što posumnja da je dijete žrtva trgovine, profesionalac će prijaviti slučaj policiji i nadležnom CSR-u. U hitnim slučajevima, kada je djetetu potrebna medicinska intervencija, profesionalac će obavijestiti nadležnu zdravstvenu ustanovu. Centri za socijalni rad i nadležne zdravstvene ustanove kojim je izvršeno prijavljivanje su u obavezi da dostave povratnu informaciju, odnosno da obavijeste profesionalca u vrtiću/školi.

Ukoliko dođe do gore navedene situacije, potrebno je djetetu objasniti da će naredni koraci biti obavještavanje službe za socijalnu zaštitu i automatski nadležne policijske službe i tužilaštva. Važno je da dijete shvati da je njegova sigurnost primarna, te da se ostale službe uključuju kako bi pružile sigurnost i odgovarajuću zaštitu.

Djeca najčešće o ovim problemima počnu razgovarati sa svojim vršnjacima, povjeravaju se pojedinim nastavnicima, a ponekad i pedagogima ili drugim profesionalcima u vaspitnim ustanovama. S obzirom na ovu činjenicu, potrebno je senzibilizirati profesionalce u cilju pridobijanja povjerenja djeteta. Djeca prilično dobro znaju kad je sigurno razgovarati sa odraslima. Djetetu je potrebno da osjeti da mu se vjeruje prije nego što spomene nove detalje iz svoje životne priče.

Jako je važno tokom razgovora djetetu stalno govoriti da mu se vjeruje. U ovakvoj situaciji bitno je:

- Ne osuđivati dijete bez obzira na okolnosti
- Shvatiti/razumjeti da je djetetu teško govoriti o tome
- Iskazati radost zbog toga što se dijete povjerilo
- Iskazati saosjećanje zbog toga što mu se desilo
- Istaći da niko nema pravo zlostavljati djecu

Važno je uvjeriti dijete da se sve što ono govori shvata ozbiljno i da na taj način pomaže sebi.

Dužnost prijavljivanja se odnosi na sve situacije u kojima stručnjaci/profesionalci u obrazovnom sektoru na neki način dobiju informacije koje sugeriraju da je dijete žrtva trgovine ljudima. To znači opću obavezu za svakoga da svoja saznanja prijavi nadležnom CSR-u i/ili policiji. Vrlo je važno napomenuti da po kontaktiranju profesionalaca u CSR-u postupak, odnosno aktivnosti koje poduzimaju predstavnici/profesionalci obrazovnih institucija, nije završen. Njihovo aktivno učešće se očekuje prilikom provođenja svih potrebnih aktivnosti za osposobljavanje djeteta žrtve trgovine ljudima za povratak "normalnom" životu, kroz nastavak školovanja i povratak u porodicu, ukoliko članovi uže porodice nisu na bilo koji način doprinijeli zlostavljanju djeteta žrtve trgovine ljudima.

3. Resocijalizacija

Predstavnici obrazovnih institucija poduzimaju aktivnosti u saradnji sa CSR-om i ostalim nadležnim institucijama u vezi sa konačnom odlukom o načinu resocijalizacije žrtve, a koja ne mora uvijek zavisiti od okončanja sudskog postupka. Prilikom donošenja ovakve odluke, potrebno je ostvariti jako dobru saradnju između CSR-a i predstavnika NVO ukoliko su uključene u pružanje pomoći žrtvi, a u cilju sačinjavanja individualnog plana resocijalizacije žrtve trgovine ljudima. Individualni plan resocijalizacije žrtve sadrži, pored plana za nastavak redovnog školovanja, i plan za zdravstveno osiguravanje koji uključuje sve segmente zdravstvene zaštite, zatim doškoloavanje, prekvalifikaciju i profesionalno osposobljavanje; pomoć i posredovanje pri zapošljavanju; zaštitno stanovanje i zbrinjavanje u skladu sa uzrastom žrtve; kontinuirani nadzor za određeni vremenski period koji uključuje i psiho-socijalnu pomoć i podršku; pomoć pri ostvarivanju prava na obeštećenje; te sve druge vrste pomoći i podrške, zavisno od konkretnog slučaja. Uloga obrazovnih institucija je krucijalna i prilikom provođenja plana resocijalizacije ukoliko on obuhvata nastavak redovnog ili vanrednog školovanja djeteta.

Obzirom da su sve nadležne institucije obavezne postupati u najboljem interesu žrtve trgovine ljudima, posebno djeteta žrtve trgovine ljudima, potrebno je osigurati da se aktivnosti koje se poduzimaju na resocijalizaciji žrtve provode što je moguće duži period, ne samo u toku smještaja u sklonište nego i poslije napuštanja skloništa. Navedene aktivnosti potrebno je provoditi u cilju dugotrajnog osnaživanja žrtve i omogućavanja njenog povratka normalnom i samostalnom životu.

ZDRAVSTVENE SLUŽBE

Bosna i Hercegovina ima trinaest ministarstava zdravstva i trinaest zdravstvenih fondova. U Federaciji BiH svaki kanton ima vlastito ministarstvo zdravstva i zdravstveni fond, te ministarstvo zdravstva na entitetskom nivou i zdravstveni fond solidarnosti. Republika Srpska ima Ministarstvo zdravstva i Fond zdravstvenog osiguranja koji pokriva cijelu teritoriju RS. Brčko Distrikt BiH ima poseban zdravstveni fond. Usluge zdravstvene zaštite nisu prenosive između dva entiteta.

BiH je ratificirala mnoge međunarodne dokumente kojima se obavezala da će osigurati jednakost u zaštiti i univerzalni pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti, bez diskriminacije. Na nivou entiteta je dijelom započelo usaglašavanje zakona i propisa sa međunarodnim standardima u zdravstvenoj zaštiti.

Evropska socijalna povelja je najznačajniji dokument koji regulira ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava. BiH je ratificirala Evropsku socijalnu povelju, čime se obavezala na usklađivanje svih domaćih zakona i prakse sa standardima iz Povelje, uključujući ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu, a što se odnosi i na obavezu uspostavljanja efikasnog sistema socijalne zaštite, osiguranja prava iz zdravstvenog osiguranja i uspostavljanja dostupnog i efikasnog sistema primarne zdravstvene zaštite stanovništva, koji naročito pažnju mora imati prema osjetljivim grupama stanovništva.

Ustavom Federacije BiH je zdravstvena zaštita uključena u segment podijeljene nadležnosti između federalne i kantonalne vlasti. Polazeći od ustavnih rješenja, zdravstvena zaštita u FBiH je u visokom stepenu decentralizirana. Ona se organizira na nivou kantona, a usklađuje se na federalnom nivou. Ova opcija data Ustavom FBiH je pretočena u dva osnovna zakona kojim se regulira sistem zdravstvene zaštite: Zakon o zdravstvenoj zaštiti i Zakon o zdravstvenom osiguranju. Kantoni ostvaruju svoje zadatke tako da osiguravaju ostvarivanje prava iz oblasti obaveznog zdravstvenog osiguranja po Zakonu o zdravstvenom osiguranju, putem osiguravanja sredstava za izgradnju, opremanje i osnivanje zdravstvenih ustanova, provođenjem primarne zdravstvene zaštite, specijalističko-konsultativne i bolničke zaštite. Kantoni, također, organiziraju higijensko-epidemiološku djelatnost, zdravstveno-statistički informacioni sistem, hitnu medicinsku pomoć te djelatnost socijalne medicine. Zdravstvena zaštita organizirana je kao: primarna zdravstvena zaštita; specijalističko-konsultativna; i bolnička. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH³⁸ uspostavljeni su osnovni principi zdravstvene zaštite u FBiH koji trebaju obuhvatiti sve građane Federacije, neprekidnu zdravstvenu zaštitu građanima tokom cijelog života, funkcionalno povezan i usklađen sistem zdravstvene djelatnosti u Federaciji, približno jednake uslove zdravstvene zaštite, naročito u primarnoj zaštiti.

Zakon o zdravstvenom osiguranju Federacije BiH³⁹ propisuje obavezno zdravstveno osiguranje koje se zasniva na načelima uzajamnosti i solidarnosti osiguranika na nivou kantona i FBiH. Kantoni mogu uvesti prošireno zdravstveno osiguranje i povećati obim prava koja su obuhvaćena obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Sva osigurana lica, prema Zakonu, imaju ravnopravan položaj u pogledu ostvarivanja prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Sredstva za ostvarivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja osiguravaju se doprinosima od kojih se obrazuju fondovi zdravstvenog osiguranja kod kantonalnih zavoda za osiguranje. Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH je zadužen za ostvarivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja od interesa za sve kantone, kao i provođenje prava po osnovu konvencija, drugih međunarodnih ugovora ili zakona. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju je od 1.1.2009. uveo izmjene kojima se osigurava direktna zdravstvena zaštita djece i mladih do 18 godina i do 26 godina ako su na redovnom školovanju, kao i starih osoba preko 65 godina, ukoliko nisu osigurani po drugom osnovu. Sa ovim izmjenama Zakona o zdravstvenom osiguranju u FBiH, veliki procenat djece i mladih ljudi stekao je zakonsko pravo na osiguranje.

Zakon o zdravstvenom osiguranju Republike Srpske⁴⁰, Pravilnik o načinu ostvarivanja zdravstvene zaštite⁴¹ i Pravilnik o sadržaju i obimu prava na zdravstvenu zaštitu i participaciji⁴² na sličan način kao i u Federaciji dodatno uključuju djecu do 15 godina života i osobe preko 65 godina života na obavezno zdravstveno osiguranje.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti Republike Srpske⁴³ zasnovan je na načelu jednakosti, isključivo prema medicinskim indikacijama. Osnivači zdravstvenih ustanova u RS su entitet, grad, općina i druga fizička i pravna lica, a plan mreže zdravstvenih ustanova donosi Vlada na osnovu Strategije razvoja zdravstvene zaštite. Za nadzor nad stručnim radom zdravstvenih radnika i ustanova odgovoran je direktor i ministar ukoliko se radi o vanjskom nadzoru nad stručnim radom. Zdravstvena inspekcija vrši nadzor nad

38 "Službene novine FBiH", broj 29/97

39 "Službene novine FBiH", br. 30/97, 7/02 i 70/08

40 "Službeni glasnik RS", br. 18/99, 51/01 i 51/03

41 "Službeni glasnik RS", br. 54/07 i 63/08

42 "Službeni glasnik RS", br. 54/07 i 63/08

43 "Službeni glasnik RS", br. 18/99 i 62/02

provođenjem zakona i drugih propisa, kao i nad provođenjem propisanih mjera u oblasti zdravstvene zaštite.

1. Otkrivanje

U zdravstvenu ustanovu žrtva trgovine ljudima se može javiti:

- U pratnji policije sa sudskim nalogom u procesu istrage
- Sama radi određenih zdravstvenih problema
- Uz pratnju osoblja nevladinog sektora

Ukoliko se osoba javlja sama i zdravstveni radnik tokom razgovora posumnja da se radi o žrtvi nasilja, obavezan je to prijaviti policiji. Žrtve koje zatraže medicinsku pomoć najčešće i nisu iz grada gdje je nastupila posljedica. U tom mjestu su se zatekle i prisilno su dovedene, te najčešće uz sebe nemaju novaca da plate pregled. Ukoliko je žrtva u pratnji policije, tada preglede i nalaze plaćaju nadležne institucije.

Sve žrtve seksualnog zlostavljanja moraju biti tretirane sa velikom pažnjom. U cilju dobijanja definitivnih zaključaka, da bi se utvrdilo ko je počinitelj, materijal mora biti pažljivo uzet i analiziran. Dokazi u slučaju seksualnog zlostavljanja često su vrlo oskudni, veoma kratko traju, brzo se gube; ponekad je dovoljno da se žrtva samo okupa pa da se dokazi unište ili, što je najčešće, žrtva se javi kasno kada više nikakvih dokaza nema.

Od posebne je važnosti da se žrtva trgovine ljudima izlaže dopunskim pregledima što manje, kao i nepotrebni upućivanju na druge usluge. U ovom slučaju se žrtva trgovine ne upućuje u laboratoriju, nego se pretrage obavljaju u ambulanti – putuje materijal, a ne pacijent. Prije pregleda trebalo bi žrtvi objasniti kakav je to pregled, koji će se nalazi (dokazi) uzeti i važnost ovog pregleda za nju. Potrebno je imati veoma mnogo pažnje i strpljenja prilikom ovakvih pregleda i objasniti žrtvi da se svi pregledi rade u interesu da se kazne počinioci i da se dobije uvid u zdravstveno stanje žrtve.

Značajno je da se prije obavljanja pregleda žrtvi trgovine ljudima pošalje poruka da se sve informacije koje se od nje traže isključivo traže zbog adekvatnog pružanja pomoći, a ne da bi se ustanovila odgovornost žrtve za preživljeno traumatsko iskustvo. Treba imati u vidu:

- Da je žrtva trgovine ljudima preživjela iskustvo koje je nanijelo višestruku štetu po njen psihološki i fizički integritet
- Da je iskusila biti prevarena i da joj se ne vjeruje
- Da je iskusila kroz preživljeno zlostavljanje da je manje vrijedna
- Da je povreda koju je doživjela nanesena od ljudi i da svoju intimu treba povjeriti nekim ponovo nepoznatim ljudima, koji joj istina pomažu, ali koje ne poznaje
- Da je vjerovatno bila izložena prijetnji po život
- Da zbog fragmentiranosti traumatskih sjećanja traumatska priča nije ni sadržajno niti vremenski koherentna

Profesionalci trebaju imati u vidu ove informacije i stoga se ponašati se tako da:

- Žrtvama trgovine ljudima bezuslovno vjeruju (svako iskazano nepovjerenje u prvoj fazi pružanja pomoći može biti retraumatizirajuće i može dovesti do toga da se veliki broj informacija koje su bitne za medicinski pregled ne dobije). Žrtva je naučila da joj se ne vjeruje i da ne vjeruje i u skladu s tim može odbiti dalju saradnju.
- Tokom pregleda žrtava trgovine ljudima uzimati samo nivo informacija koji je neophodan kako bi se obavili potrebni pregledi i pružila medicinska pomoć. Svako dalje zadiranje u intimu ili nepotrebne informacije može učiniti da se žrtva osjeća krivom ili odgovornom za iskustvo koje je doživjela.
- Žrtvi trgovine ljudima treba objasniti proceduru medicinskog pregleda i uzimanje daljih pretraga. Na taj način osiguravamo da žrtva saraduje i pruži bitne informacije koje mogu biti značajne za vođenje daljeg postupka.

- Žrtvi trgovine ljudima objasniti da ljekar od nje traži informacije kako bi joj bolje pomogao, a ne sa ciljem da je ispituje i dodatno traumatizira.
- Osobe koje medicinski zbrinjavaju žrtve trgovine ljudima trebaju voditi brigu da je dodatno ne povrijede i traumatiziraju, što može nanijeti dublju psihološku štetu.

Vrlo je značajno da se zdravstveni radnici pridržavaju svoje uloge te da od žrtve trgovine ljudima traže samo informacije koje su neophodne da bi se pružila adekvatna medicinska pomoć.

2. Razgovor sa žrtvom trgovine ljudima

Prvi kontakt sa žrtvom počinje vođenjem razgovora koji ima svoje ciljeve i zadatke. Vodeći razgovor, zdravstveni radnik neće osuđivati niti procjenjivati žrtvu i vodit će računa o njenim potrebama. Kako bi se započeo razgovor, potrebno je stvoriti odgovarajuću atmosferu, te osigurati da i zdravstveni radnik i žrtva prepoznaju svrhu razgovora. Zdravstveni radnik treba podržavati žrtvu i dopustiti joj da izrazi svoje osjećaje bez straha od potcjenjivanja. Otvorena pitanja ostavljaju mogućnost žrtvi da progovori o onome o čemu želi razgovarati.

Tokom pružanja pomoći i razgovora sa žrtvom, zdravstveni radnik mora postupati sa puno pažnje i razumijevanja i poštovati sljedeća pravila:

- Osigurati adekvatan prostor u kojem će se žrtva pregledati (posebna prostorija ili ordinacija u kojem će se žrtva osjećati sigurno, gdje će neometano moći razgovarati, dobiti svu potrebnu pomoć i gdje će se obaviti medicinski pregled)
- Pokazati saosjećanje
- Vjerovati žrtvi, ne potcjenjivati je i ne umanjivati ono što je preživjela
- Ne osuđivati je za ono što je preživjela
- Izbjegavati komentare ili diskusiju sa drugima u prisustvu žrtve
- Upoznati žrtvu sa svim pregledima i nalazima koji će joj se uraditi
- Naglasiti obaveznost pregleda i objasniti da je to u interesu žrtvinog zdravlja i u interesu kažnjavanja počinitelaca
- Žrtvi se postavljaju samo ona pitanja koja će pomoći pri pregledu

U toku prvog razgovora i medicinskog pregleda, a dok čeka dolazak policijske uviđajne ekipe, zdravstveni radnik treba sačuvati maksimalnu pribranost i istovremeno treba obratiti pažnju na postojanje bilo kakvih tragova na žrtvi. Dok čeka dolazak policije, zdravstveni radnik će nastojati ukazati potrebnu medicinsku pomoć i smiriti žrtvu. Nakon dolaska policije, zdravstveni radnik može biti od velike pomoći u narednim postupcima tako što će učestvovati i dati svoj doprinos prilikom: obavljanja razgovora sa žrtvom; kriminalističkom i forenzičkom pregledu žrtve; opisivanju i fotograflanju žrtve i pojedinih detalja na tijelu, odjeći i obući žrtve poput povreda i drugih mogućih tragova; te prikupljanja pronađenih tragova.

Nakon izvršenih ljekarskih pregleda i ukazane pomoći, zdravstveni radnici izdaju ljekarsko uvjerenje i drugu prateću dokumentaciju. Preporučuje se da ljekarski pregled žrtve bude obavezan bez obzira da li se na žrtvi uočavaju povrede ili ne.

3. Procjena slučaja

Prilikom postupanja sa potencijalnom žrtvom trgovine ljudima, zdravstveni radnik prvenstveno treba procijeniti da li žrtva ima povreda koje joj direktno ugrožavaju život. Ako nema takvih vidljivih povreda, potrebno je odmah obavijestiti policiju o svom saznanju ili mišljenju te sačekati dolazak policije koja će poduzeti zakonom predviđene radnje i sa kojom će se dalje procijeniti slučaj. Ako je moguće, medicinski radnik koji je prihvatio žrtvu ostat će posvećen žrtvi i pružiti joj potrebnu pomoć dok može prenijeti obavezu prijavljivanja slučaja na drugog medicinskog radnika. Ako se radi o normalnoj situaciji, odmah u toku prvog razgovora sa eventualnom žrtvom je medicinski radnik dužan da percipira i obrati pažnju

na sljedeće: opće stanje žrtve; eventualne probleme/promjene u ponašanju; da pokuša konstatirati da li su eventualni problemi (promjene u ponašanju posljedica konzumiranja droge, alkohola ili nasilja; da li postoje eventualno vidljive povrede na žrtvi; da obrati pažnju na govor i smisao priče žrtve; da obrati pažnju na stanje odjeće žrtve; da obrati pažnju na stanje eventualnog prtljaga žrtve.

Procjena psihološkog stanja žrtve, kao i psihološki tretman, provode se na osnovu hijerarhije potreba: prvo se zbrinjava organsko zdravlje, zatim se uspostavlja fizička sigurnost i vrši stabilizacija fizioloških funkcija sna i hranjenja, uspostavlja odnos sigurnosti i povjerenja između žrtve trgovine ljudima i zdravstvenog radnika, a zatim vrši detaljna psihološka obrada. Psihološki tretman u cilju redukcije simptoma posttraumatskog stresnog poremećaja i postizanje prve psihološke stabilizacije uspostavlja se po sljedećim fazama: građenje sigurnosti i povjerenja; osnaživanje (stvaranje pozitivne slike o sebi); razrada traumatskih događaja; integracija, projekcija na budućnost, ponovno uspostavljanje veza.

4. Prijavljivanje

Sve dok trgovina ljudima ili sumnja na trgovinu ljudima ostaje tajna između ljekara i pacijenta, žrtvi se ne može pomoći. Ovo je činjenica koje moraju biti duboko svjesni svi zdravstveni profesionalci koji se susreću sa dilemom da li prijaviti sumnju na trgovinu ljudima. Kada zdravstveni ili nezdravstveni radnik zaposlen u zdravstvenoj ustanovi (psiholozi, socijalni radnici) dođe do saznanja da se može raditi o trgovini ljudima u cilju radne ili seksualne eksploatacije, često se nađe pred dilemom da li narušiti stanje već uspostavljenog povjerljivog odnosa između potencijalne žrtve trgovine i zdravstvenog/nezdravstvenog radnika i želje, odnosno obaveze, da se prijavi sumnja.

Svaki profesionalac, pa tako i ljekari ili drugi zdravstveni ili nezdravstveni radnici u sektoru zdravstva, imaju obavezu da prijave sumnju na trgovinu ljudima ukoliko su u toku svog rada došli do takvog saznanja.

Ukoliko zaposleni u zdravstvu ne prijave trgovinu ljudima, odnosno krivično djelo, a procijeni se da su u toku svoga rada došli do takvog saznanja, mogu biti kažnjeni po Krivičnom zakonu BiH zbog neprijavlivanja krivičnog djela ili izvršioaca, a isto djelo predviđaju entitetski krivični zakoni i Krivični zakon Brčko Distrikta BiH.

Prema Evropskoj deklaraciji o pravima pacijenta, čuvanje povjerljivih podataka je obaveza svakog zdravstvenog radnika. Prijavljivanje na osnovu sumnje o trgovini ljudima najčešće dovodi u koliziju čuvanje povjerljivih podataka i obavezu prijavljivanja. Povjerljivi podaci se mogu saopćiti drugoj osobi samo uz izričit pristanak pacijenta. Međutim, u ovoj situaciji Zakon je izričit i daje prednost prijavljivanju, jer neprijavljivanje se zakonski sankcionira. Naravno, ova situacija obavezuje ljekara ili drugog zdravstvenog ili nezdravstvenog radnika da sa žrtvom trgovine ljudima pažljivo razgovara. Ukoliko se radi o djetetu žrtvi, potrebno mu je objasniti u skladu sa uzrastom da je sve što je rečeno u razgovoru između njih dvoje povjerljivo. Međutim, kao odrasle i odgovorne osobe, zaposleni u zdravstvu su u obavezi da, ukoliko saznaju da je dijete u situaciji koja ugrožava njegovo zdravlje ili život, prijave te podatke nadležnoj instituciji.

Zdravstveni ili nezdravstveni radnici prijavu podnose uvijek kada se na osnovu fizičkog pregleda žrtve trgovine ljudima ili uzimanja anamneze posumnja da se u konkretnom slučaju radi o trgovini ljudima. Ukoliko se radi o djetetu žrtvi, moramo imati na umu da svi postupci trebaju biti u skladu sa najboljim interesom djeteta.

Prilikom uzimanja anamneze (podataka iz historije bolesti ili povrede) mogu se doznati informacije ili ustanoviti činjenice koje mogu pobuditi sumnju na trgovinu ljudima, posebno ako je ona praćena nasiljem. Na sličan način i prilikom fizičkog pregleda žrtve trgovine ljudima mogu se uočiti činjenice koje na to mogu upućivati (naprimjer, u slučaju djeteta žrtve, nastala povreda po izgledu ili vrsti ne odgovara datom opisu kako je nastala, a dijete je dovela odrasla osoba sa kojom nije ni u kakvom srodstvu). Takva osoba se opire ili nevoljko napušta prostoriju kada je zamolimo da ostane ljekar sam sa djetetom.

I sama sumnja na trgovinu je dovoljna za prijavljivanje. Ukoliko postoji sumnja, dovoljno je izvršiti prijavljivanje policiji, a žrtvi trgovine pružiti najbolju moguću medicinsku pomoć. Time su zdravstveni i nezdravstveni radnici ispunili svoju dužnost, a dužnost je drugih profesionalaca da tu sumnju provjere na adekvatan način.

Upućivanje prijave

Zdravstveni radnik u prijavi navodi samo činjenice i okolnosti koje je utvrdio u toku pregleda. Treba navesti: dostupne identifikacijske podatke djeteta (ime prezime, dob, spol, godina rođenja, mjesto rođenja) i osobe koja je pratilac djeteta, te opisati okolnosti pod kojima je dijete dovedeno i samo ono što je pobudilo sumnju na trgovinu (znaci nasilja, psihičko stanje djeteta, postojanje stanja ili bolesti koje se može dovesti u vezu sa seksualnom eksploatacijom, opis mjesta ili promjena koje pobuđuju sumnju na uzimanje psihoaktivnih supstanci, ili druge znake koji pobuđuju sumnju da je dijete bilo izloženo djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci). Neke osobe (djeca) koja su trgovane radi seksualne eksploatacije ili učestvovanja u izradi pornografskih materijala (dječija pornografija) prethodno se podvrgavaju djelovanju ilegalnih psihoaktivnih supstanci (droga) da ne bi pružale otpor.

S druge strane, ljekar ili drugi zdravstveni/nezdravstveni radnik u oblasti zdravstva prijavljuje sumnju na trgovinu ili navodi izjavu trgovane osobe da je bila trgovana. Oni ne utvrđuju da li je bilo elemenata krivičnog djela trgovine, nego samo utvrđuju činjenice ili okolnosti i podnose prijavu, ne obavljajući nikakve istražne radnje.

Zdravstveni radnik koji je prijavio zlostavljanje u daljnjem procesu ispitivanja i dokazivanja aktivno pomaže nadležnim službama (CSR, policija, tužilaštvo) i ima obavezu da se odazove na poziv CSR-a, učestvuje na sastanku na kojem se razmatra situacija djeteta i donose odluke o mjerama zaštite i uslugama koje će se pružati djetetu i porodici. Važno je da zdravstveni radnik ostvari dobar početni kontakt, u kriznoj situaciji, sa djetetom i porodicom, odnosno nenasilnim roditeljima, i da taj kontakt ne prekida, nego ga održava i njeguje. To je od značaja u procesu psihološkog oporavka djeteta i prekidanja ciklusa nasilja.

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom otkrivanja i identifikacije

Kao što je ranije navedeno, u slučaju sumnje na trgovinu djecom, potrebno je odmah obavijestiti policiju.

Ukoliko u zdravstvenoj ustanovi postoji socijalni radnik, može se preko njega izvršiti prijava najbližem CSR-u, ili ukoliko centar nije osnovan, općinskoj službi u čijoj nadležnosti je socijalna zaštita. Ovdje treba naglasiti da se ne mora utvrđivati osnovana sumnja na krivično djelo u smislu krivičnog postupka, jer i same činjenice koje pobuđuju sumnju na trgovinu ljudima su dovoljne da se izvrši prijavljivanje.

Ljekar ili drugi radnik u sektoru zdravstva ne smije na sebe preuzimati ulogu istražitelja.

Centar ili služba za socijalnu zaštitu može poduzeti različite mjere: od zapažanja situacije u okolini djeteta do podnošenja prijave nadležnom tužilaštvu. Ljekar ili drugi zaposleni u sektoru zdravstva može podnijeti najbližem tužilaštvu prijavu, bez obzira na njegovu nadležnost. Ukoliko tužilaštvo koje je zaprimilo prijavu nije nadležno u konkretnom slučaju, ima dužnost da proslijedi predmet nadležnom tužilaštvu.

Podnosilac prijave treba znati da je moguće da bude pozvan na sud u svojstvu svjedoka. U spomenutom postupku je njegova dužnost da se odazove na poziv suda ili tužioca, te da istinito i stručno iznese činjenice koje je utvrdio u toku rada sa žrtvom.

Iz ovog razloga je izuzetno važno da se prilikom pregleda žrtve pažljivo zabilježe sve utvrđene okolnosti i sva zapažena stanja, s obzirom da mogu biti od ključnog značaja za utvrđivanje istine na sudu.

6. Rehabilitacija

Tokom smještaja žrtve, sve nadležne institucije i organizacije zajednički pripremaju plan reintegracije. Ovaj plan uključuje planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije. Kada su u pitanju stranci žrtve trgovine ljudima, ovaj plan uključuje rehabilitaciju tokom boravka u BiH i repatrijaciju u zemlju porijekla. Kada se radi o domaćim žrtvama trgovine ljudima, ovaj plan obavezno uključuje rehabilitaciju, i resocijalizaciju, a u slučajevima povratka državljana BiH žrtava iz inostranstva u BiH kao zemlju porijekla, sačinjava se i plan njihove repatrijacije u BiH.

Najoptimalniji standard koji se može primijeniti kako bi se žrtva trgovine trajno zbrinula je priprema

individualnog plana reintegracije za žrtvu za svaku od ove tri aktivnosti (rehabilitacija, repatrijacija i resocijalizacija) koji se kreira u skladu sa individualnim potrebama žrtve.

Individualni plan rehabilitacije žrtve je plan koji se priprema u svrhu organizacije rehabilitacije žrtve tokom zbrinjavanja u skloništu, kako bi njen boravak bio što kraći i što djelotvornije iskorišten u svrhu priprema za povratak u društvenu zajednicu, te kvalitetniji i sigurniji život nakon izlaska iz sigurne kuće.

Plan rehabilitacije sačinjava stručni tim neposredno po smještaju žrtve u sklonište, a u saradnji sa žrtvom, iako to ne mora biti slučaj pri planiranju oblika medicinske pomoći i zaštite koja je neophodna žrtvi tokom procesa rehabilitacije (ovo je čest slučaj kod žrtve ovisnika, pri čemu se rijetko ostvaruje saradnja žrtve tokom odvikavanja od narkotika). Plan rehabilitacije sadrži, pored ostalog, i detalje o neophodnim medicinskim uslugama, vrsti i trajanju psihološkog savjetovanja i pomoći kao i organizacija komunikacije i razmjene dokumentacije sa starateljem i ostalim profesionalcima nadležnim za slučaj.

Žrtvi je neophodna pomoć tokom realizacije individualnog plana. Potrebno je pratiti odvijaju li se aktivnosti ka postizanju postavljenog cilja. U ovom planu, aktivnosti su međusobno povezane od prve podrške, preko terapijskog rada, do trenutka kada je žrtva dovoljno osnažena i spremna za kreiranje plana repatrijacije ili resocijalizacije. U svim ovim aktivnostima veoma važna i nezaobilazna je uloga medicinskih stručnjaka.

7. Resocijalizacija

Predstavnici zdravstvenih institucija poduzimaju aktivnosti u saradnji sa CSR-om i ostalim nadležnim institucijama u planiranju i provođenju programa resocijalizacije žrtve, a koja ne mora uvijek zavisiti od okončanja sudskog postupka. Prilikom planiranja i provođenja programa, potrebno je ostvariti jako dobru saradnju između medicinskog osoblja, CSR-a i predstavnika NVO koje osiguravaju smještaj žrtvama trgovine ljudima, a u cilju sačinjavanja individualnog plana resocijalizacije žrtve. Taj plan sadrži plan za zdravstveno osiguranje koji uključuje sve segmente zdravstvene zaštite; doškolovanje, prekvalifikaciju i profesionalno osposobljavanje; pomoć i posredovanje pri zapošljavanju; zaštitno stanovanje i zbrinjavanje u skladu sa uzrastom žrtve; kontinuirani nadzor za određeni vremenski period koji uključuje i psiho-socijalnu pomoć i podršku; pomoć pri ostvarivanju prava na obeštećenje; te sve druge vrste pomoći i podrške, zavisno od konkretnog slučaja.

Obzirom da su sve nadležne institucije obavezne postupati u najboljem interesu žrtve trgovine ljudima, posebno djeteta žrtve, potrebno je osigurati da aktivnosti resocijalizacije traju toliko dugo koliko je potrebno da se dostigne cilj programa resocijalizacije. Navedene aktivnosti potrebno je provoditi u cilju osnaživanja žrtve trgovine ljudima, te za povratak normalnom i samostalnom životu.

NEVLADINE ORGANIZACIJE

Nevladine organizacije (NVO) predstavljaju udruženja ili fondacije registrirane u BiH u skladu sa važećim zakonima za obavljanje određenih društveno korisnih djelatnosti.

U skladu sa Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima u BiH i Pravilima o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, NVO koje su sklopile protokol sa nadležnim institucijama za pružanje smještaja, zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima i svjedocima žrtvama u BiH, ovlaštene su organizacije za pružanje pomenutih usluga žrtvama trgovine ljudima identificiranim u BiH.

Shodno navedenom, ovlaštene NVO imaju niz odgovornosti u aktivnostima i procedurama otkrivanja, identifikacije, pomoći, rehabilitacije i ostalim intervencijama u radu sa žrtvama trgovine u BiH, kao i prilikom komunikacije i razmjene informacija sa ostalim nadležnim institucijama tokom ovog procesa.

1. Otkrivanje

U obavljanju svojih svakodnevnih aktivnosti, NVO mogu ostvariti kontakt sa osobom za koju će – po bilo kojem osnovu pojma trgovine ljudima ili drugim naznakama da se radi o žrtvi – posumnjati da se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima. U takvom slučaju, službenici NVO neće poduzimati nikakve individualne intervjuje niti istražne radnje, već su dužni odmah obavijestiti nadležne institucije.

Stranac žrtva trgovine ljudima – NVO će odmah obavijestiti nadležnu Službu za poslove sa strancima (po mjestu evidentiranja potencijalne žrtve), SIPA-u (ako se radi o maloljetnoj potencijalnoj žrtvi), te nadležni centar za socijalni rad (CSR) po mjestu lokacije skloništa/NVO u koje je žrtva zbrinuta (ako se radi o maloljetnoj žrtvi). Pri tom je dovoljno da NVO svoju sumnju predoči gore navedenim institucijama. U narednom postupku, NVO će o slučaju obavijestiti Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju – na za to predviđenim obrascima prijave (vidi Prilog).

Državljanin BiH žrtva – NVO će odmah obavijestiti nadležnu lokalnu policiju (po mjestu evidentiranja potencijalne žrtve), SIPA-u, te najbliži CSR (ako se radi o maloljetnoj žrtvi). Pri tom je dovoljno da NVO svoju sumnju predoči gore navedenim institucijama. CSR poduzima neophodne/hitne radnje sa maloljetnom žrtvom do trenutka smještaja u sklonište, nakon čega nadležnost nad aktivnostima sa maloljetnom žrtvom preuzima CSR po mjestu prebivališta, odnosno boravka žrtve. U narednom postupku, NVO će o slučaju obavijestiti Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstvo sigurnosti BiH – Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima na za to predviđenim obrascima prijave (vidi Prilog).

Maloljetna žrtva – Kada se radi o maloljetnicima, ukoliko postoji sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima, s djetetom će se postupati kao sa žrtvom, dok se ne dokaže suprotno. U slučaju sumnje da se radi o djetetu žrtvi, izuzetno je važno imati na umu činjenicu da je pristanak žrtve djeteta na namjeravanu eksploataciju nevažan, jer dijete nije u stanju da samo donosi ovakve i slične odluke.

Neophodno je napomenuti da je identifikacija potencijalnih žrtava kontinuiran proces koji se, po prirodi krivičnog djela trgovine ljudima, dešava u svako doba dana i noći, te je izuzetno važno da službenici NVO budu dostupni i spremni za rad s potencijalnim žrtvama trgovine ljudima 24 sata na dan.

2. Razgovor sa žrtvom/intervju

U slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, a u cilju identifikacije potencijalne žrtve, službenik NVO će obaviti inicijalni razgovor sa njom.

Prije obavljanja ovog razgovora, izuzetno je važno ustanoviti moguću neophodnost ukazivanja medicinske pomoći potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima. Kada se radi o maloljetnoj osobi, ovaj razgovor se može obaviti samo uz prisustvo službenika nadležnog CSR-a. Kada se radi o strancu žrtvi koji ne poznaje neki od zvaničnih jezika u BiH, neophodno je osigurati prisustvo prevodioca prilikom ovog razgovora, što službenik NVO može zatražiti od Ministarstva sigurnosti BiH.

Inicijalni razgovor se obavlja u cilju identifikacije potencijalne žrtve trgovine ljudima, pri čemu se žrtvi postavljaju samo osnovna pitanja koja će omogućiti njenu identifikaciju kao moguće žrtve kojoj je potrebna pomoć. Razgovor se obavlja samo kada je žrtva fizički i psihički spremna, pri čemu će se razgovor prekinuti u slučaju nepostojanja pomenutih uslova, a žrtva će se adekvatno zbrinuti i tretirati kao potencijalna žrtva do trenutka uspostavljanja uslova za razgovor i uzajamnog odnosa povjerenja koji će omogućiti obavljanje detaljnog razgovora. Kada se radi o djetetu ili sumnji da se radi o djetetu, ono će se odmah adekvatno zbrinuti i tretirati kao potencijalna žrtva trgovine ljudima dok se ne uspostave pomenuti uslovi, odnosno dokaže suprotno.

Detaljni razgovor sa potencijalnom žrtvom obavlja se nakon što je žrtva zbrinuta u sklonište i nakon isteka

perioda prilagođavanja od 30 dana, što predstavlja zakonski rok tokom kojeg je svakoj žrtvi omogućena adaptacija na uslove u kojima se našla, te stjecanje odnosa povjerenja u okruženje i osobe koje joj pružaju pomoć. Tokom realizacije ovog razgovora, službenik NVO će voditi računa o uzrastu žrtve, koristiti rječnik prilagođen žrtvi, te pustiti žrtvu da sama ispriča dešavanja i događaje u vezi s okolnostima u kojima je pronađena, na osnovu čega će službenik donijeti ocjenu da li se radi o žrtvi trgovine ljudima.

U radu sa žrtvama trgovine ljudima, moraju se imati u vidu traumatske posljedice koje mogu utjecati na provođenje detaljnog razgovora, kao što su: odsustvo hronološkog redoslijeda u traumatskoj priči; fragmentirana sjećanja žrtve; sadržajno i vremenski nekoherentna priča; ponavljanje traumatske priče sve dok žrtva ne doživi ista ili slična osjećanja kao prilikom odvijanja traumatskog događaja. Shodno navedenom, preporučljivo je biti naročito oprezan sa bilo kojom vrstom dobronamjernog dodira žrtve: potrebno je izbjegavati spontane prijateljske dodire prilikom razgovora ili pitati za dozvolu da se potencijalna žrtva tokom razgovora dodirne po ruci ili zagrlji, ukoliko se želi utješiti. Time službenik NVO poštuje fizičke i procesne granice žrtve trgovine ljudima.

Preporučljivo je da se ovaj razgovor vodi u neformalnim uslovima, bez upotrebe tehničkih pomagala ili dokumentacije (NVO obrasca/upitnika) koja bi eventualno dodatno prestrašila potencijalnu žrtvu i spriječila je u davanju iskaza. Umjesto toga, poželjno je da službenik NVO bilježi sve informacije prikupljene u neformalnim razgovorima sa žrtvom tokom perioda refleksije, nakon čega će tokom detaljnog razgovora samo postavljati pitanja o preostalim informacijama neophodnim za pouzdanu identifikaciju i organizaciju adekvatne asistencije žrtvi. Također, tokom obavljanja razgovora, službenik NVO ne smije insistirati na detaljima vezanim za viktimizaciju žrtve, nego će obaviti razgovor u cilju identifikacije općih okolnosti kojima je žrtva bila izložena tokom eventualnog procesa trgovine ljudima, a koji će nadležnoj NVO u čije je sklonište žrtva zbrinuta pomoći u organizaciji njene adekvatne i kvalitetne rehabilitacije i reintegracije.

Kada se radi o maloljetnoj osobi, preporučljivo je ovaj razgovor obaviti uz prisustvo dječijeg psihologa ili psihijatra koji u pravilu trebaju biti istog spola kao žrtva. Također je bitno istaći da većina žrtava trgovine ljudima, posebno djece, iz straha od odmazde trgovaca ljudima, straha od roditelja koji mogu biti uključeni u eksploataciju, straha od reakcije okoline i vršnjaka ili čak straha od krivične odgovornosti, najčešće prvobitno poriče činjenicu da je žrtva trgovine, odnosno izbjegava pominjanje okolnosti koje će službenika NVO navesti na zaključak da se radi o potencijalnoj žrtvi. U takvim slučajevima treba provesti dovoljno vremena u razgovoru i prikupiti sve raspoložive i što detaljnije informacije na osnovu kojih će se izvršiti identifikacija potencijalne žrtve trgovine.

Ukoliko se radi o punoljetnoj osobi, potrebno je da se sama identifikira, odnosno pojasni oblik eksploatacije kojem je bila izložena tokom određenog perioda, kako bi službenik NVO mogao procijeniti da se radi o žrtvi. Ukoliko se punoljetna osoba tokom razgovora sa voditeljem slučaja izjasni da joj neko ograničava slobodu kretanja, zadržava je protiv njene volje, zadržava njene lične isprave, da je protiv njene volje prisiljava na rad, prosjačenje, pružanje seksualnih usluga, da joj uskraćuje pravo na zaradu ili vrši bilo kakvu drugu radnju, obaveza službenika NVO je da tu osobu kategorizira kao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima.

Tokom vođenja obje forme razgovora – inicijalnog i detaljnog razgovora sa potencijalnom žrtvom – potrebno je posebno voditi računa o sljedećih deset principijelnih smjernica za obavljanje razgovora sa žrtvama trgovine ljudima:

- (1) Dobiti svjestan pristanak o učešću žrtve u cjelokupnom postupku, te se uvjeriti kako žrtva razumije sadržaj i svrhu pitanja, svrhu korištenja informacija, pravo da ne odgovori na pitanje i završi razgovor u svakom trenutku.
- (2) Saslušati i uvažiti procjenu žrtve u odnosu na situaciju u kojoj se nalazi, riziku i sigurnosti.
- (3) Izbjeći ponovno traumatiziranje i sekundarnu viktimizaciju žrtve tako što će se izbjegavati pitanja koja provociraju odgovore sa emotivnim nabojem.
- (4) Biti spreman za hitnu intervenciju i hitno reagirati ukoliko se žrtva nalazi u direktnoj opasnosti.
- (5) Prikupljene podatke iskoristiti na odgovarajući način, tako da od njih svaka pojedinačna žrtva ima korist.
- (6) Nemojte povrijediti žrtvu. Sa žrtvom je potrebno postupati tako da se uvijek ima na umu potencijalna mogućnost da joj se nanese šteta. Razgovor ne treba obavljati ukoliko će to žrtvu, u kratkoročnom ili dugoročnom periodu, dovesti u težu situaciju.
- (7) Prikupiti sve dostupne informacije i na osnovu toga prije obavljanja razgovora izvršiti procjenu rizika u svakom pojedinačnom slučaju.

- (8) Tokom razgovora, upoznati žrtvu sa odgovarajućim službama pravne, socijalne i zdravstvene zaštite, pružiti skrovište, te ne davati obećanja koja se ne mogu ispuniti.
- (9) Prikadno odabrati i pripremiti za rad prevodioca (ukoliko se radi o strancu) i ostale saradnike.
- (10) Osigurati žrtvi anonimnost i povjerljivost, od trenutka prvog kontakta do trenutka kada detalji o slučaju budu objavljeni.

3. Procjena slučaja

Nakon što su – tokom inicijalnog razgovora – prikupljene informacije vezane za konkretan slučaj, izvršit će se interna procjena slučaja u NVO – informacije će analizirati nadležni službenici NVO: NVO koordinator skloništa (najčešće NVO voditelj slučaja) i NVO menadžer projekta zbrinjavanja i asistencije žrtvama trgovine ljudima. Moguće je da u procjenu budu uključeni i drugi službenici NVO (iskusnije njegovateljice iz skloništa; u slučaju teže procjene, ljekar, psiholog ili psihijatar), zavisno od strukture uposlenika NVO i neophodnosti njihovog uključivanja u slučaj, pri čemu je izuzetno važno da ovu procjenu izvrši isključivo nekolicina odabranih službenika NVO, educiranih i uključenih u pružanje direktne asistencije žrtvama trgovine ljudima u skloništu.

Nakon što je izvršena interna procjena slučaja i identifikacija potencijalne žrtve, njoj se dodjeljuje NVO voditelj slučaja koji predstavlja kontakt osobu za sve dalje aktivnosti osiguranja adekvatne pomoći potencijalnoj žrtvi trgovine. NVO voditelj slučaja kontaktira nadležne institucije i razmjenjuje zaključke interne procjene, nakon čega će se zajedno izvršiti preliminarna procjena slučaja i definiranje uslova zbrinjavanja (ili drugih procedura kada se ne radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima).

Obje pomenute procjene slučaja (interna procjena i procjena u saradnji sa nadležnim institucijama) vrše se na osnovu analize informacija prikupljenih tokom inicijalnog razgovora sa potencijalnom žrtvom. Pokazatelji koji su mjerodavni prilikom procjene da li se radi o potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima mogu biti starosna dob osobe, vid eksploatacije kojem je osoba bila izložena, mjesto i uslovi gdje je potencijalna žrtva trgovine pronađena, situacija ograničenje slobode, a kada su u pitanju stranci način i svrha ulaska u BiH, status, posjedovanje putne isprave i drugi pokazatelji u okruženju u kojem je žrtva pronađena.

Ove procjene obavezno moraju sadržavati:

- Procjenu u vezi sa obezbjeđivanjem hitne zdravstvene usluge, uz obaveznu psihološku procjenu stanja žrtve
- Procjenu rizika vezanih za sigurnost žrtve
- Utvrđivanje potrebe za smještajem
- Osiguranje pravne pomoći
- Procjenu da li će žrtva sarađivati s nadležnim institucijama i organizacijama uključenim u direktnu asistenciju žrtvi

Postupak početne procjene određuje i smjernice za dalji rad sa žrtvom trgovine ljudima. Ipak, NVO ne može nastupati samostalno u procesu procjene, te primjenjuje timski rad i uspostavlja saradnju sa drugim institucijama i profesionalcima u postupku. NVO je obavezna voditi računa o tome da li je žrtva trgovine ljudima adekvatno zaštićena od opasnosti po život i zdravlje, kao i da li je potrebna intervencija ostalih službi kako bi se žrtva zaštitila. Informacije do kojih se dođe u fazi procjene slučaja obrazlažu se u pisanoj formi.

Nakon što dobije informacije o predmetu, NVO će provjeriti da li je slučaj ranije bio evidentiran, prikupiti dodatne informacije, izvršiti procjenu slučaja, pomoći da se obezbijede dokazi o zlostavljanju, identifikirati raspoložive resurse za pomoć i zaštitu žrtve, procijeniti koje su intervencije neodložne, odnosno pripremiti individualni plan zaštite žrtve za period refleksije u trajanju od 30 dana. Žrtva je obavezno upoznata sa ovim individualnim planom, a – ukoliko to okolnosti dozvoljavaju – žrtva će i participirati u izradi ovog plana.

4. Prijavlivanje

NVO, kao i sve ostale nadležne institucije i ovlaštene organizacije, pravna i fizička lica, u slučaju identifikacije potencijalne žrtve trgovine ljudima ili ostvarivanja drugog vida kontakta sa žrtvom, dužne su da bez odlaganja izvrše prijavljivanje, odnosno obavijeste nadležnu instituciju. Prijavlivanje se u pravilu vrši

pismenim putem, a u hitnim slučajevima, prijavljivanje se može izvršiti i usmeno. Nadležnom ministarstvu ova prijava se upućuje isključivo kovertiranom pošiljkom ili kurirskom dostavom.

Prijavljivanje slučajeva žrtava trgovine ljudima stranih državljana i državljana BiH žrtava se razlikuje.

Slučajevi stranih državljana žrtava trgovine ljudima isključivo se prijavljuju nadležnom terenskom centru Službe za poslove sa strancima odmah po identifikaciji. U nemogućnosti kontaktiranja Službe, kontaktiraju se nadležna policijska služba i SIPA.

Slučajevi državljana BiH žrtava se prijavljuju nadležnoj policijskoj službi i SIPA-i.

Prilikom prijavljivanja slučajeva potencijalnih žrtava trgovine ljudima, potrebno je voditi računa o povjerljivosti i zaštiti podataka. Predmet trgovine ljudima u NVO-u vodit će se kao povjerljiv, a pristup informacijama imat će samo koordinator skloništa i menadžer projekta. Direktor NVO može biti informiran o slučaju žrtve trgovine ljudima, ali ne učestvuje u direktnoj asistenciji žrtvi i nema pristup dosijeu žrtve.

5. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u procesu otkrivanja i identifikacije

Saradnja sa medicinskim službama

Tokom procesa identifikacije potencijalne žrtve, ona može imati potrebu za ukazivanjem hitne medicinske pomoći usljed fizičkih povreda zadobijenih tokom procesa eksploatacije ili nekih drugih zdravstvenih poteškoća koje ispoljava u toku inicijalnog razgovora (žrtve nerijetko ispoljavaju agresivno ponašanje i razdražljivost usljed preživljene traume i/ili izgrađene ovisnosti o narkoticima, jer bivaju prisiljene na njihovo konzumiranje kako bi se povećala njihova ranjivost i kontrola nad njima). Usljed svega navedenog, žrtva se može osjećati nelagodno, nervozno i ugroženo od strane osoba koje joj pokušavaju pomoći, što će onemogućiti bilo kakav razgovor sa žrtvom.

U slučaju potrebe za medicinskom pomoći, treba je osigurati žrtvi prije obavljanja inicijalnog razgovora. NVO će svakoj potencijalnoj žrtvi sa kojom dođe u kontakt tokom procesa identifikacije osigurati medicinsku pomoć propisanu protokolom potpisanim sa nadležnim ministarstvima. U daljem postupku, odnosno nakon eventualnog smještaja potencijalne žrtve u sklonište radi ukazivanja pomoći, NVO će joj pružiti sve neophodne i raspoložive oblike medicinske pomoći u okviru postojećih kapaciteta ili u saradnji sa medicinskim ustanovama. U takvim slučajevima neophodno je odmah kontaktirati nadležnu medicinsku ustanovu radi ukazivanja neophodne medicinske pomoći i stabilizacije stanja žrtve.

Uzimanje iskaza se treba nastaviti nakon što žrtva fizički i psihički bude sposobna za razgovor.

Saradnja sa nadležnim institucijama radi ukazivanja pomoći žrtvi i provođenja istražnih radnji

Nezavisno od dobi žrtve, u slučaju osnovane sumnje da se radi o žrtvi trgovine ljudima, obavještavaju se sljedeće nadležne institucije:

- Žrtva strani državljanin: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH te mjesno nadležan terenski centar Službe za poslove sa strancima. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva.
- Žrtva državljanin BiH: obavještavaju se SIPA i Tužilaštvo BiH. Moguće je obavijestiti i druge policijske agencije i tužilaštva. Kada se radi o punoljetnoj osobi koja je potencijalna žrtva, CSR će biti obaviješten samo uz pristanak žrtve, odnosno samo kada se radi o punoljetnoj žrtvi koja je nedovoljno mentalno razvijena ili joj je oduzeta poslovna sposobnost.
- Žrtva maloljetna osoba (strani ili državljanin BiH): obavezno se obavještavaju i nadležni regionalni ured SIPA-e i mjesno nadležni CSR. O maloljetnom strancu žrtvi obavještava se i mjesno nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima.

Saradnja sa pravnim savjetnikom radi pružanja besplatne pravne pomoći

U skladu sa međunarodnim zakonskim obavezama koje je BiH preuzela potpisivanjem i ratificiranjem međunarodnih dokumenta koji se odnose na poštovanje ljudskih prava, svaka potencijalna žrtva trgovine ljudima ima pravo i mogućnost korištenja pravne pomoći tokom razgovora s predstavnicima nadležnih

institucija, te tokom daljeg procesa ukazivanja pomoći, zbrinjavanja i reintegracije

NVO, kao i sve ostale nadležne institucije i organizacije u BiH, prilikom razgovora s potencijalnom žrtvom trgovine, trebaju osigurati prisustvo pravnog savjetnika u cilju poštovanja prava žrtve. Besplatna pravna pomoć žrtvama trgovine ljudima u BiH može se osigurati posredstvom centara za besplatnu pravnu pomoć i ostalih dostupnih vidova besplatne pravne pomoći.

Saradnja sa centrima i službama za socijalni rad

Centar/služba za socijalni rad ima osnovnu ulogu u postupanju sa maloljetnom žrtvom, žrtvom kojoj je oduzeta poslovna sposobnost te sa punoljetnim žrtvama koje su zatražile uključivanje CSR-a u postupanje. Uloga CSR-a, kao organa starateljstva, je da obezbijedi adekvatan tretman takvih žrtava trgovine ljudima tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i sudu.

Sve nadležne institucije i organizacije, uključujući NVO koje dolaze u dodir sa maloljetnom žrtvom, dužne su o tome informirati CSR i imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za takvu žrtvu. Imenovani staratelj treba biti prisutan tokom svakog razgovora kojeg sa maloljetnom žrtvom vode policijski i drugi službenici te službenici NVO, pri čemu treba osigurati zaštitu privatnosti i identiteta žrtve, te spriječiti njenu reviktimizaciju.

NVO je dužan da obavijesti CSR o svim pojedinostima i sarađivati sa CSR-om u postupku identifikacije žrtve, ukoliko je CSR uključen.

6. Planiranje i organiziranje zaštite i zbrinjavanja

Sušтина ove aktivnosti je u potrebi da se saradnja i razmjena informacija obavlja veoma efikasno, te da se u cilju donošenja odluka o oblicima i karakteru zaštite žrtava osigura multidisciplinarna saradnja svih uključenih institucija i organizacija.

U procesu planiranja i organiziranja zaštite i zbrinjavanja, NVO koji je identificirao potencijalnu žrtvu trgovine ljudima će o svim raspoloživim informacijama obavijestiti nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima (u slučaju stranca žrtve), nadležnu policijsku agenciju i tužilaštvo koje vode slučaj kao i nadležna ministarstva.

Također, NVO koji je izvršio identifikaciju žrtve će, kada se radi o maloljetnoj žrtvi kojoj je potrebno imenovati privremenog staratelja u posebnom slučaju, obavijestiti i mjesno nadležni CSR po mjestu prebivališta žrtve, koji će dalje preuzeti brigu o asistenciji i daljim postupcima sa žrtvom tokom provođenja ostalih intervencija. Istu aktivnost je potrebno poduzeti u slučajevima stranaca maloljetnih žrtava trgovine ljudima, pri čemu je neophodno obavijestiti CSR po mjestu lokacije skloništa, koji će preuzeti nadležnost i dalja postupanja sa žrtvom.

Prilikom planiranja i organiziranja oblika zaštite i zbrinjavanja, NVO ima obavezu saradnje sa nadležnim tužilaštvom i policijom radi procjene sigurnosti žrtve tokom smještaja, odnosno tokom kretanja žrtve iz/u sklonište radi obavljanja istražnih radnji, medicinskih intervencija ili drugih procedura reintegracije. Ove mjere se posebno odnose na žrtve trgovine ljudima visokog rizika. Prilikom provođenja svih oblika zbrinjavanja, NVO je dužan osigurati adekvatan tretman maloljetne žrtve tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i sudu. Istovremeno, NVO treba informirati žrtvu o provođenju svih planiranih aktivnosti tokom cjelokupnog procesa zbrinjavanja, a u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja, te osigurati kontinuiranu psihološku pomoć i zaštitu.

7. Transport

U visokorizičnim slučajevima trgovine ljudima, žrtvu će sa mjesta identifikacije na mjesto lokacije skloništa prebaciti isključivo nadležna agencija za provođenje zakona, ili nadležni terenski centar Službe za poslove sa strancima kada se radi o strancu žrtvi, uz pratnju službenika CSR-a.

Ako nije evidentirana nikakva sigurnosna prijetnja, transport žrtve do skloništa je u nadležnosti CSR-a.

Transport žrtve od i do skloništa tokom boravka u njemu, a radi medicinskih intervencija, sudskih procesa ili sličnih aktivnosti gdje je neophodno osigurati prisustvo žrtve, vršit će agencija za provođenje zakona koja rukovodi slučajem i/ili za to nadležna agencija, zavisno od intervencije o kojoj se radi.

8. Smještaj

Nakon što je obavljen inicijalni intervju, napravljena procjena slučaja (uključujući i procjenu sigurnosti žrtve) i ostvaren kontakt i saradnja sa nadležnim institucijama u svrhu određivanja daljih koraka u asistenciji potencijalnoj žrtvi, ona se smješta u sklonište u trajanju od najmanje 30 dana što je zakonski period refleksije za žrtve trgovine ljudima. Po isteku perioda refleksije, asistencija će se nastaviti u skladu s individualnim planom reintegracije koji se priprema za svaku pojedinačnu žrtvu.

Lokacija/adresa skloništa je povjerljiv podatak, sa kojim treba postupati uz sve mjere sigurnosti.

Smještanje žrtve trgovine ljudima u sklonište

U zakonodavstvu BiH, osnivanje skloništa za žrtve trgovine ljudima je predviđeno u Zakonu o boravku i kretanju stranaca i azilu u članu 67. i članu 15. Pravilnika o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Prava i obaveze NVO uključenih u pružanje usluga smještaja i zbrinjavanja žrtava trgovine ljudima u skloništu regulirana su protokolima o saradnji potpisanim sa Ministarstvom sigurnosti BiH (za strance žrtve trgovine ljudima) i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH (za državljanina BiH žrtvu trgovine ljudima). Nadležna ministarstva, u dogovoru sa ovlaštenim NVO, odgovorna su za definiranje standarda i kvaliteta usluga koje NVO trebaju osigurati žrtvama tokom boravka u skloništu. Iako se trenutne usluge koje NVO pružaju žrtvama u skloništu razlikuju u kapacitetu, ciljnoj grupi korisnika, kvalitetu i spektru djelovanja, osnovni set usluga koje je svaka od NVO potpisnica – ovlaštenih organizacija – dužna pružiti svakoj potencijalnoj žrtvi trgovine ljudima zbrinutoj u skloništu su:

- Siguran smještaj i zbrinjavanje
- Redovni i vanredni dnevni obroci u skladu sa propisanim nutritivnim vrijednostima
- Osnovna odjeća, obuća i higijenske potrepštine neophodne tokom zbrinjavanja
- Osnovne i specijalističke medicinske usluge, uključujući moguću hospitalizaciju
- Psiho-socijalna pomoć i savjetovanje
- Pravno savjetovanje/pravna pomoć
- Usluge reintegracije (rehabilitacija, repatrijacija i resocijalizacija)

Svaka NVO može, ako posjeduje dovoljne kapacitete i educirano osoblje za pružanje dodatnih usluga žrtvama trgovine ljudima smještenim u sklonište, pružiti usluge tokom smještaja, uključujući psihijatrijsku pomoć, odvikavanje od narkotika i određenu vrstu usluga koje se odnose na resocijalizaciju žrtava tokom i nakon smještajnog perioda. Dostupnost ovih usluga žrtvama će biti uslovljena raspoloživim NVO kapacitetima i sredstvima.

Prilikom smještaja potencijalne žrtve u jedno od smještajnih kapaciteta ovlaštenih NVO, potrebno je voditi računa o potrebama žrtve, sigurnosnom aspektu svakog pojedinačnog slučaja i raspoloživim uslugama koje NVO mogu pružiti žrtvi.

Pritom treba imati u vidu da smještaj potencijalne žrtve u sklonište predstavlja oblik sigurnog privremenog zbrinjavanja i da se ne vrši radi osiguranja trajnog boravka.

Kada se radi o punoljetnim žrtvama, nakon procjene sigurnosti i rizika za žrtvu, ona se smješta u sklonište. Smještaj u sklonište može uslijediti samo u slučaju dobrovoljnog pristanka punoljetne žrtve. Iako se zakonski ne mora osigurati dobrovoljni pristanak maloljetne žrtve na smještaj, radi ukazivanja efikasne pomoći i zbrinjavanja maloljetne žrtve, neophodno je izvršiti njenu pripremu za smještaj u sklonište.

Smještaj žrtve trgovine ljudima će se izvršiti u jedno od skloništa kojima rukovode ovlaštene NVO, zavisi radi li se o strancu ili državljaninu BiH žrtvi, odnosno da li se radi o osobi ženskog ili muškog spola, ili djetetu.

Stranac žrtva trgovine ljudima može biti smješten u sklonište kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom sigurnosti BiH koje je nadležno za pitanja stranaca u BiH. Sektor za imigraciju u Ministarstvu sigurnosti BiH raspolaže informacijama o kapacitetima i kategoriji smještaja ovih NVO-a, kao i osobama nadležnim za smještaj. Državljanin BiH žrtva može biti smješten u sklonište kojima rukovode NVO koje imaju potpisan protokol s Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH koje je nadležno za pitanja državljanina BiH žrtava trgovine ljudima. To ministarstvo raspolaže informacijama o kapacitetima i kategoriji smještaja ovih NVO, kao i osobama nadležnim za smještaj.

Nakon odluke o smještaju u sklonište, potrebno je da nadležni službenik ili predstavnik nadležne

institucije koja vodi slučaj kontaktira ovlaštenog predstavnika NVO kako bi prikupio sve neophodne podatke o uslovima smještaja, u cilju upoznavanja žrtve s tim. Tokom ovog kontakta, službenici trebaju razmijeniti osnovne podatke o slučaju te analizirati potrebnu dokumentaciju za smještaj, kako bi ovlaštena NVO mogla što detaljnije pripremiti prihvat žrtve u sklonište.

Prilikom smještaja žrtve u sklonište, neophodno je imati u vidu činjenicu da sklonište predstavlja objekat zatvorenog tipa, te da je tako fizički slično uslovima u kojima je žrtva eksploatirana tokom trgovine, usljed čega se dešava da se žrtve prvobitno osjećaju nelagodno. Radi izbjegavanja ovakvih situacija i neželjenih posljedica, izuzetno je važno pojasniti žrtvi da je zbrinuta u sklonište zbog svoje sigurnosti i rehabilitacije. Kada je smještaj u sklonište u najboljem interesu žrtve u datom trenutku, to se može izvršiti u bilo koje doba dana ili noći, pod uslovom da su zadovoljeni svi pomenuti uslovi smještaja (procjene, kontakt, dokumentacija i sl.). Svaka NVO koja rukovodi skloništem za žrtve trgovine ljudima ima dežurnu osobu/dežurni mobilni telefon putem kojeg se može kontaktirati 24 sata dnevno u cilju zbrinjavanja potencijalne žrtve trgovine.

Smještajem u sklonište rukovodi NVO voditelj slučaja ovlaštene NVO. Smještaj se vrši na osnovu dokumentacije koju je neophodno dostaviti (NVO) u što skorijem roku od trenutka identifikacije, a u cilju što bržeg i adekvatnijeg zbrinjavanja žrtve.

Dokumentaciju dostavlja nadležna institucija koja je izvršila identifikaciju žrtve i traži njen smještaj u sklonište, odnosno institucija u čijoj je nadležnosti smještaj date žrtve. Dokumentacija se dostavlja isključivo lično prilikom smještaja žrtve trgovine. Ova dokumentacija sadrži zahtjev za smještaj žrtve u sklonište i obrazac o imenovanju staratelja u posebnom slučaju, za slučajeve kada se radi o djetetu žrtvi kojem je neophodno imenovati privremenog staratelja, ili kada se radi o punoljetnoj žrtvi kojoj je potreban staratelj po bilo kojem osnovu. Kada djetetu nije potrebno imenovati staratelja, neophodna je saglasnost biološkog roditelja za smještaj djeteta u sklonište. Također, prilikom smještaja se NVO voditelju slučaja dostavljaju i lični dokumenti žrtve (putni dokument, lična karta, zdravstvena knjižica i sl. ukoliko žrtva iste posjeduje), kao i eventualna prateća medicinska dokumentacija, posebno kada se radi o premještaju žrtve iz jednog skloništa u drugo, a kako bi se izbjeglo ponavljanje sličnih medicinskih pregleda. U svakom slučaju smještaja djeteta, neophodna je dokumentacija nadležnog centra za socijalni rad. Također, u slučaju smještaja stranca žrtve, neophodnu dokumentaciju dostavlja i Službi za poslove sa strancima.

Prilikom smještaja, neophodno je da sve uključene osobe iz nadležnih institucija i ovlaštene organizacije, odnosno NVO odabrane za smještaj, obave zajednički razgovor sa žrtvom radi njenog upoznavanja s pravima i obavezama boravka u skloništu u cilju prilagođavanja na uslove smještaja i efikasnijeg ukazivanja pomoći.

Nakon što se izvrši fizički smještaj žrtve u sklonište, svakoj žrtvi će biti osigurana 24-satna njega i briga koji uključuju prethodno opisani set usluga. Tu njegu i brigu žrtvama pružaju educirane i osposobljene njegovateljice, u skladu sa uspostavljenim procedurama skloništa koje se odnose na rad njegovateljica i ponašanje potencijalnih žrtava trgovine ljudima.

Otpuštanje žrtve iz skloništa

Žrtva može izraziti želju da trajno napusti sklonište u toku rehabilitacije, što će biti ispoštovano u skladu sa zakonskim uslovima. Pritom je važno upoznati žrtvu da se odriče prava na zbrinjavanje i ostale vidove pomoći koji joj zakonski pripadaju kao žrtvi trgovine ljudima. Punoljetna BiH žrtva može napustiti sklonište bez pratnje nakon što su o njenom odlasku obaviještene sve nadležne institucije, pod uslovom da je njeno boravište poznato policiji i tužilaštvu u slučaju potrebe davanja iskaza u sudskom postupku.

Maloljetna BiH žrtva može napustiti sklonište samo na pismeni zahtjev i u prisustvu zakonskog staratelja, uz poštovanje pomenutih uslova otpusta.

Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija (Služba za poslove sa strancima, policija, tužilaštvo, CSR), pod određenim uslovima i u slučajevima reguliranog statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne institucije koja je izvršila smještaj žrtve u sklonište. U bilo kom pomenutom slučaju, žrtve i pratioci su dužni potpisati dokumentaciju o napuštanju skloništa na vlastiti zahtjev.

9. Saradnja sa nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama tokom zbrinjavanja

Nerijetko se dešava da se komunikacija nadležnih institucija sa ovlaštenim organizacijama prekida ili

se njen intenzitet značajno smanjuje nakon smještaja potencijalne žrtve u sklonište, jer se briga, pa tako i nadležnost za sigurnost žrtve, predaje NVO u čije je sklonište žrtva zbrinuta.

U cilju osiguranja što kvalitetnije rehabilitacije žrtve, te njene resocijalizacije po stjecanju uslova za to, i/ili repatrijacije u zemlju porijekla (za strance žrtve), tokom boravka žrtve u skloništu neophodno je ostvariti i održavati kontinuiranu saradnju i razmjenu podataka sa nadležnim institucijama, posebno kada se radi o djetetu žrtvi.

Saradnja sa agencijama za provođenje zakona i tužilaštvom

U većini slučajeva trgovine ljudima, agencije za provođenje zakona su institucije koje izvrše prvobitni kontakt i identifikaciju potencijalne žrtve, pa tako i njen smještaj u sklonište. Kada se radi o strancima žrtvama, terenski centri Službe za poslove sa strancima predstavljaju nadležne institucije sa kojima NVO dolazi u kontakt prilikom smještaja žrtve u sklonište, odnosno sa kojima je neophodno održavati kontinuiran kontakt tokom boravka žrtve u skloništu.

Kada se radi o strancu žrtvi, komunikacija i saradnja NVO sa terenskim centrom Službe za poslove sa strancima tokom njenog boravka u skloništu će biti dvojaki:

- Saradnja sa terenskim centrom nadležnim po mjestu identifikacije žrtve – kontakt i saradnja se ostvaruju neposredno nakon identifikacije potencijalne žrtve. Ovaj kontakt inicira Službe za poslove sa strancima koja je nadležna za ukazivanje asistencije žrtvi do njenog smještaja u sklonište. Kontakt i saradnja se ostvaruju u cilju dogovora oko mogućnosti i uslova smještaja žrtve u sklonište, dostavljanja neophodne dokumentacije i realizacije srodnih aktivnosti do prenosa nadležnosti na terenski centar mjestu lokacije skloništa.
- Saradnja sa terenskim centrom za žrtvu po mjestu skloništa, odnosno nakon što stranac žrtva bude smještena u sklonište, nadležnost za njenu asistenciju prelazi sa prvobitnog terenskog centra na terenski centar nadležan u mjestu lokacije skloništa. Ovlaštena NVO treba biti informirana o ovom prenosu nadležnosti, u cilju ostvarivanja saradnje na slučaju sa nadležnim terenskim centrom po mjestu skloništa. Ova saradnja prestaje tek nakon što stranac žrtva napusti sklonište radi repatrijacije, ili iz nekog drugog razloga.

Kada se radi o državljaninu BiH žrtvi, neophodno je da NVO ostvari kontinuiranu saradnju sa policijom i tužilaštvom koji vode slučaj, radi ukazivanja što efikasnije pomoći žrtvi tokom smještaja i boravka u skloništu. Ovaj proces uključuje saradnju u dostavi neophodne dokumentacije, intervjuiranju potencijalne žrtve, transportu od i do skloništa tokom realizacije intervjua, medicinskih pregleda, sudskih procedura, edukacije i ostalih neophodnih izlazaka žrtve iz skloništa tokom rehabilitacije i resocijalizacije. Također, ova saradnja uključuje i učešće agencija za provođenje zakona u radu stručnog tima za reintegraciju žrtve.

Izuzetno je važno napomenuti da, usljed povjerljivosti podataka do kojih se dolazi u kriminalističkoj obradi slučajeva trgovine ljudima, agencije za provođenje zakona i tužilaštva veoma rijetko razmjenjuju bilo kakve podatke o slučaju sa ovlaštenom NVO, uključujući i podatke neophodne za efikasnu rehabilitaciju žrtve. U cilju rehabilitacije potencijalne žrtve, nakon izvjesnog perioda joj se omogućava odlazak u posjetu porodici, što često predstavlja povratak u sredinu u kojoj se odvijao proces trgovine tom osobom. U ovakvim slučajevima je izuzetno važno da NVO ima informacije od tužilaštva i policije o toku sudskog procesa, odnosno sigurnosnim rizicima za realizaciju ovakve posjete, te mogućnostima eventualne reviktimizacije žrtve. Usljed toga je iznimno važno da se raspoložive informacije o slučaju koje se odnose na sigurnost žrtve izvan skloništa razmjenjuju sa ovlaštenom NVO, kako bi njeni službenici osigurali neophodnu pomoć žrtvi tokom realizacije ovakvih aktivnosti.

Također je veoma važno imati u vidu posebne procedure u radu sa maloljetnim žrtvama trgovine ljudima smještenim u skloništu. Naime, tokom zbrinjavanja maloljetnih žrtava, NVO je dužna održavati kontinuiran kontakt sa nadležnim CSR-om, koji treba osigurati adekvatan tretman takve žrtve tokom svih postupaka koji će se voditi u policiji, tužilaštvu i sudu, a tokom boravka žrtve u skloništu.

Sve nadležne institucije koje dolaze u dodir sa maloljetnom žrtvom dužne su o tome informirati imenovanog staratelja koji će zastupati interese maloljetne žrtve u svim fazama postupka, te odlučivati o svim pitanjima od interesa za takvu žrtvu. Imenovani staratelj treba biti prisutan tokom svakog razgovora kojeg sa maloljetnom žrtvom vode policijski i drugi službenici, pri čemu treba osigurati zaštitu privatnosti i

identiteta žrtve, te spriječiti njenu reviktimizaciju, dati stručno mišljenje policiji o sposobnostima maloljetne žrtve za davanje iskaza, te nadležnom tužilaštvu i sudu o sposobnostima maloljetne žrtve da svjedoči i mogućim posljedicama po nju.

Saradnja sa centrima za socijalni rad

Imajući u vidu da su maloljetna lica često identificirana kao žrtve trgovine ljudima, CSR predstavlja ključnu instituciju u čijoj je nadležnosti zastupanje i zaštita prava i interesa maloljetne žrtve. Usljed toga je veoma važno da njegova saradnja i komunikacija sa ostalim institucijama u procesu asistencije žrtvama budu pravovremeni, jasni, dvosmjerni i efikasni.

Nakon smještaja žrtve u sklonište, NVO voditelj slučaja ostaje u stalnom kontaktu sa svim nadležnim institucijama uključenim u slučaj, posebno sa nadležnim CSR voditeljem slučaja, a radi učešća u izradi planova reintegracije, rehabilitacije i resocijalizacije, razmjene informacija o slučaju, planiranja neophodnih intervencija, praćenja toka rehabilitacije, te pružanja podrške žrtvi trgovine, posebno kada se radi o maloljetnim osobama. Od izuzetne je važnosti da predstavnici ovih institucija budu uključeni kroz učešće u stručnom timu u kreiranje individualnih planova reintegracije za svaku pojedinačnu žrtvu trgovine ljudima.

U slučajevima maloljetnih žrtava, a u cilju uspostavljanja uzajamnog povjerenja između žrtve i njenog privremenog staratelja, od izuzetne je važnosti da NVO voditelj slučaja potiče ostvarivanje kontakta CSR voditelja slučaja sa žrtvom, koji se treba osigurati barem dva puta mjesečno, od čega lični kontakt barem jednom mjesečno. Time se osigurava kontinuitet u praćenju slučaja i uključenost CSR voditelja slučaja u sve aktivnosti u svrhu rehabilitacije žrtve. Ovaj proces komunikacije između žrtve i socijalnog radnika će se intenzivirati tokom psihološke pripreme za davanje iskaza i provođenja aktivnosti planiranih individualnim planom reintegracije.

Kako se većina pomenutih procesa realizira tokom boravka žrtve u skloništu, izuzetno su važni saradnja i komunikacija NVO i predstavnika nadležnih institucija tokom cjelokupnog procesa zbrinjavanja i pomoći, jer će se jedino na taj način osigurati adekvatna resocijalizacija žrtve, posebno u slučajevima maloljetnih lica. Ova saradnja uključuje razmjenu svih relevantnih informacija o žrtvi prikupljenih tokom rada s ostalim institucijama u procesu zaštite i zbrinjavanja, kao i sa porodicom žrtve, pri čemu je od izuzetne važnosti da se odluke koje se tiču žrtve donose zajedničkim dogovorom o najboljem interesu žrtve, posebno maloljetnika. Nerijetko se dešava da osoblje NVO koje je zbrinulo žrtvu ostvaruje prisniji kontakt sa žrtvom i time ima bolji uvid u njene potrebe tokom svih segmenata asistencije i zbrinjavanja.

U slučajevima maloljetnih žrtava, izuzetno je važno da NVO voditelj slučaja bude sastavni dio stručnog tima koji će, po prijemu žrtve i njenom intervjuiranju o potrebama i vrsti pomoći, sačiniti planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije žrtve. Ovaj stručni tim bi, osim NVO i CSR voditelja slučaja, te ljekara i psihologa, trebali sačinjavati i ostali službenici iz nadležnih institucija uključenih u pružanje pomoći žrtvi, i to po jedan iz agencija za provođenje zakona, tužilaštva, pravnog savjetnika te obrazovne institucije relevantne za proces resocijalizacije žrtve. Po potrebi, u ovaj tim se trebaju povremeno uključiti i ostali profesionalci koji mogu doprinijeti uspješnoj rehabilitaciji i resocijalizaciji žrtve (osoblje nadležnih ministarstava, drugo medicinsko osoblje, službenik zavoda za zapošljavanje i ostali). Pomenuti tim je obavezan sastati se neposredno nakon perioda refleksije individualnog slučaja, a potom kvartalno u sastavu koji je neophodan za adekvatno i efikasno djelovanje u svim segmentima pomoći žrtvi.

Saradnja sa nadležnim ministarstvima, uključujući Službu za poslove sa strancima

Tokom svih faza procesa zbrinjavanja – identifikacije, smještanja, rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije žrtve – NVO voditelj slučaja ima odgovornost komunikacije i razmjene podataka sa nadležnim ministarstvima. Ova aktivnost uključuje i obavještanje nadležnog ministarstva o smještaju potencijalne žrtve trgovine ljudima u sklonište, odnosno o njenom otpuštanju i repatrijaciji. Dostavljanje obavijesti nadležnom ministarstvu vrši se neposredno nakon prijema žrtve, a najdalje u roku od sedam dana od smještaja, isključivo kovertiranom ili kurirskom pošiljkom.

Ova uloga se odnosi i na komunikaciju sa institucijama BiH koje su odgovorne za sva pitanja koja se tiču žrtava trgovine ljudima u BiH, uključujući strane državljane (Ministarstvo sigurnosti BiH – Sektor za

imigraciju i Služba za poslove sa strancima) i državljane BiH žrtve (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH), maloljetne i punoljetne.

Uloga NVO voditelja slučaja je da tokom cjelokupnog procesa asistencije žrtvi pravovremeno komunicira s nadležnim institucijama i obavještava ih ili traži njihov angažman, pomoć i savjet pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi (reguliranja boravka, zaštite interesa, rješavanja mogućih poteškoća u pružanju pomoći žrtvi, rješavanje nesuglasica oko adekvatnih rješenja sa ostalim institucijama u procesu i sve ostale pojedinosti i poteškoće do kojih može doći tokom asistencije žrtvi).

U svrhu unošenja u jedinstvenu bazu podataka o potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, NVO su dužne dva puta godišnje Odsjeku za borbu protiv trgovine ljudima u Ministarstvu sigurnosti BiH dostavljati popunjene jedinstvene obrasce o svim potencijalnim i identificiranim žrtvama trgovine ljudima, koji se koriste u svrhu pripremanja izvještaja o stanju trgovine ljudima u BiH i planiranja odgovarajućih mjera za suzbijanje trgovine ljudima, a posebno uočenih novih pojava oblika.

Saradnja sa partnerskim nevladinim organizacijama

U bilo kojem trenutku tokom boravka žrtve u skloništu, usljed utjecaja različitih faktora može doći do ugrožavanja njene fizičke ili psihičke sigurnosti, što može rezultirati potrebom premještanja žrtve na drugu lokaciju, najčešće u drugo sklonište kojim rukovodi NVO ovlaštena za smještaj i zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima u BiH.

Prije, tokom i nakon premještanja žrtve iz jednog u drugo sklonište, veoma je važno da ovlaštene NVO ostvare kontakt, saradnju i razmjenu informacija o slučaju u cilju nastavka procesa rehabilitacije, repatrijacije ili resocijalizacije, zavisno od perioda tokom kojeg je žrtva premještena sa jedne na drugu lokaciju.

Prije, odnosno prilikom premještanja žrtve (u hitnim slučajevima, kada se informacije ne mogu razmijeniti ranije usljed nedostatka vremena), izuzetno je važno da dvije NVO razmijene podatke o zdravstvenom stanju žrtve, posebno kada se radi o žrtvama sa poremećajima u ponašanju ili bilo kakvim drugim zdravstvenim poteškoćama koje bi mogle ugroziti ostale žrtve u skloništu u koje se pomenuta žrtva premješta. Ove informacije uključuju podatke o medicinskim pregledima i zahvatima kojima je žrtva bila izložena tokom boravka u prethodnom skloništu, a u cilju izbjegavanja obavljanja istih medicinskih pregleda po drugi put.

Može se desiti da se, nakon izvjesnog vremena, ukaže potreba za ponovnim vraćanjem žrtve u prvobitno sklonište, u kojem slučaju je važno izvršiti istu proceduru obrnutim redoslijedom, opet sa ciljem razmjene podataka o stanju žrtve i njene rehabilitacije.

10. Rehabilitacija

Prilikom smještaja potencijalne žrtve u sklonište, NVO će provesti sljedeće procedure prijema s ciljem adekvatne rehabilitacije žrtve:

Analiza sigurnosnog aspekta smještaja žrtve u sklonište. Prilikom smještaja svake potencijalne žrtve trgovine ljudima u sklonište, nadležne institucije, prvenstveno policija i tužilaštvo, izvršit će procjenu sigurnosti slučaja, te na osnovu toga odrediti u koje će sklonište žrtva biti smještena, te koji vid zaštite i sigurnosti je neophodno osigurati tokom trajanja perioda smještaja i rehabilitacije žrtve u skloništu. Prilikom procjene sigurnosnih aspekata, vodit će se računa o sigurnosti žrtve u skloništu, sigurnosti ostalih žrtava koje su već zbrinute u istom skloništu, te sigurnosti uposlenog osoblja zaduženog za pružanje 24-satne njege i brige žrtvama. Nadležne institucije dužne su upoznati NVO voditelja slučaja sa sigurnosnim aspektima koji se odnose na boravak žrtve u skloništu, a kako bi ovlaštena NVO eventualno poduzela dodatne mjere osiguranja skloništa tokom boravka visokorizičnog slučaja u njemu. U pravilu, svi visokorizični slučajevi trgovine ljudima smještaju se u sklonište visokog rizika opremljeno za ovakvu vrstu slučajeva, sa posebnom fizičkom, mehaničkom i elektronskom zaštitom, te osobljem obučanim za rad u vanrednim sigurnosnim uslovima. Međutim, u iznimnim slučajevima, na osnovu procjene rizika nadležne institucije mogu doći do zaključka da je u najboljem interesu žrtve da se smjesti na neku drugu lokaciju, u neko drugo sklonište koje nije visokog rizika. U takvim okolnostima, izuzetno su važni saradnja i razmjena pojedinosti slučaja između nadležnih institucija (policija i tužilaštvo) i NVO, u cilju pružanja sigurnog smještaja i izbjegavanja eventualnih rizika po žrtvu, ostale žrtve u skloništu i osoblje koje njime rukovodi. Osim sigurnosne procjene, ova procjena će uključivati i medicinski aspekt smještaja žrtve

sa drugim žrtvama koje već borave u skloništu, a koji se odnosi na eventualne zarazne bolesti ili slične bolesti koje potencijalna žrtva može imati, a koje mogu utjecati na pojavu epidemije kod ostalih osoba smještenih i uposlenih u skloništu. U takvim slučajevima, NVO će poduzeti neophodne radnje da se takva žrtva prvobitno izolira od ostalih, pa tek nakon sanacije bolesti smjesti sa ostalim žrtvama u sklonište.

Inicijalni medicinski pregled. Tokom svakog novog smještaja u sklonište, NVO čije je sklonište odabrano za smještaj potencijalne žrtve provest će inicijalni medicinski pregled potencijalne žrtve sa ciljem utvrđivanja zdravstvenog stanja žrtve tokom smještaja i eventualne terapije potrebne za uspješnu rehabilitaciju žrtve tokom boravka u skloništu. Ove procedure su neophodne i radi izbjegavanja pojave moguće epidemije među uposlenicima i ostalim žrtvama smještenim u skloništu. Provođenje i analiza pomenutih procedura mogu dovesti do angažmana dodatnog osoblja NVO-a na osiguranju zaštite skloništa i žrtava smještenih u njemu.

Upoznavanje žrtve sa pojmom i strukturom skloništa, kao i pravima i obavezama koje se odnose na boravak u skloništu. Tokom svakog novog prijema, potrebno je potencijalnu žrtvu, posebno dijete, upoznati sa pravima i obavezama koje se odnose na njen boravak u skloništu. Pritom je žrtvi neophodno pojasniti da je sklonište njen dom za izvjestan period, te da se prema istom treba ponašati u skladu s tim. Također, žrtvi treba pojasniti da je ona u skloništu na dobrovoljnoj osnovi, te da ne treba bježati. Sklonište može napustiti u bilo kojem trenutku rehabilitacije, uz poštovanje pravila otpuštanja. Prava i obaveze trebaju biti definirani kako za žrtve, tako i za osoblje uposleno u skloništu i biti jasno istaknuta na vidnom mjestu u skloništu. Sve žrtve trgovine ljudima zbrinute u skloništu, kao i svo uposleno osoblje, trebaju poštovati propisana pravila ponašanja.

Svakoj potencijalnoj žrtvi koja se smješta u sklonište potrebno je pojasniti njena prava i obaveze. Tokom tog pojašnjenja, potrebno je posebno naglasiti pravo na pristanak na pomoć, pravo na povjerljivost podataka i pravo na samoodređenje. U slučaju maloljetnika, prava i obaveze će se pojasniti uz prisustvo nadležnog CSR-a, te koristeći jezik prilagođen uzrastu žrtve. Korisno je navesti žrtvu da obrazloži shvatanje svojih prava i obaveze nakon što joj se one pojasne, a u cilju utvrđivanja stepena razumijevanja istih.

Sve žrtve zbrinute u skloništu imaju pravo da se prema njima postupa sa poštovanjem i uz uvažavanje njihovih kulturalnih osobenosti; imaju pravo na povjerljivost, pravo na privatnost i ulogu u identificiranju i definiranju vlastitih ciljeva i planova usluga.

Po pitanju pravila ponašanja u skloništu, sve žrtve trgovine ljudima trebaju poštovati sljedeće norme, iako svaka ovlaštena organizacija može definirati i dodatna pravila ponašanja:

- Posjedovanje ili upotreba mobilnih telefona nije dopuštena u skloništu – takvi predmeti moraju se predati osoblju skloništa, nakon čega će biti pohranjeni u sef do trenutka napuštanja skloništa.
- Konzumiranje alkohola niti bilo kakvih drugih opojnih sredstava nije dozvoljeno.
- U skloništu nisu dozvoljene posjete; one će se obavljati na drugim mjestima, dogovorenim u saradnji sa policijom, a u cilju omogućavanja sigurnosti šticećenika.
- Svako ima pravo na komunikaciju sa porodicom, pod uslovom da su to odobrile agencije za provođenje zakona, odnosno CSR u slučaju maloljetnih lica.
- Komunikacija sa porodicom će se odvijati telefonom, odnosno lično, uz uslov da to dopusti nadležna policija/tužilaštvo/CSR.
- Tokom komunikacije sa porodicom ne smije se odati lokacija skloništa, niti bilo kakve druge pojedinosti u vezi s tim.
- Lokacija skloništa, uposleno osoblje, broj i identitet ostalih žrtava smještenih u skloništu strogo su povjerljivi podaci i ne smiju se odavati trećim licima.
- Svaki sumnjivi kontakt ili aktivnosti moraju se odmah prijaviti osoblju skloništa.
- Korektan i ljubazan odnos prema ostalim šticećenicima skloništa, kao i prema uposlenom osoblju
- Poštovanje kućnog reda
- Održavanje lične higijene kao i higijene soba i skloništa
- Učešće u obavljanju kućanskih poslova u skladu sa napravljenim rasporedom
- Domaćinski odnos prema imovini i stvarima u skloništu

- Preuzimanje odgovornosti za ličnu imovinu/stvari koje nisu predate osoblju na čuvanje tokom prijema u sklonište
- Poštovanje uputa njegovateljica, ljekara, psihologa i propisanih tretmana
- Učješće u propisanim aktivnostima rehabilitacije
- Redovno uzimanje lijekova pod nadzorom nadležnog medicinaru; itd.

Analiza potreba žrtve po dolasku i njihovo zadovoljavanje (zdravstvene potrebe, higijenske potrebe, mogućnost smještaja potencijalne žrtve u sklonište. Analiza potreba žrtve sadrži detaljni pregled o uslovima smještaja žrtve (sama u sobi ili sa drugom žrtvom, potreba kontinuiranog nadzora, dežurstava), neophodnoj odjeći i obući, higijenskim potrepštinama, neophodnim medicinskim uslugama, vrsti i trajanju psihološkog savjetovanja i pomoći, vrsti i trajanju radno-okupacione terapije, planiranje intervjuiranja i njegova realizacija, neophodni transport i osiguranje istog prilikom odlaska u policiju i tužilaštvo, te medicinske ustanove, kao i organizacija komunikacije i razmjene dokumentacije sa starateljem i ostalim profesionalcima nadležnim za slučaj.

Analiza mogućnosti ostvarivanja telefonskog i ličnog kontakta sa porodicom. Ova analiza sadrži detaljni pregled o mogućnosti i pravu komunikacije s porodicom, te uslove komunikacije (telefonom, lično), planiranje posjeta porodici tokom boravka u skloništu i njihovo trajanje (u skladu s prethodno urađenom procjenom sigurnosti) itd. Ovu analizu je neophodno uraditi prije ostvarivanja prvog kontakta sa porodicom, jer postoji mogućnost umiješanosti članova porodice u proces trgovine ljudima, kada bi se svaki kontakt trebao izbjeći.

Nakon što se žrtva smjesti u sklonište, te obave pomenute radnje, sačinit će se plan reintegracije žrtve. U izradi ovog plana zajednički učestvuju sve nadležne institucije i organizacije. Ovaj plan uključuje planove rehabilitacije, repatrijacije i resocijalizacije. Kada su u pitanju stranci žrtve trgovine ljudima, ovaj plan uključuje rehabilitaciju tokom boravka u BiH i repatrijaciju u zemlju porijekla. Kada se radi o domaćim žrtvama trgovine ljudima, ovaj plan obavezno uključuje rehabilitaciju, i resocijalizaciju, a u slučajevima povratka BiH državljana žrtava iz inostranstva u BiH kao zemlju porijekla, sačinjava se i plan njihove repatrijacije u BiH.

Najoptimalniji standard koji se može primijeniti kako bi se žrtva trgovine trajno zbrinula je priprema individualnog plana reintegracije za žrtvu za svaku od spomenute tri aktivnosti (rehabilitacija, repatrijacija i resocijalizacija), koji se kreira u skladu sa individualnim potrebama žrtve.

Individualni plan rehabilitacije

Individualni plan rehabilitacije žrtve je plan koji se priprema u svrhu organizacije rehabilitacije žrtve tokom zbrinjavanja u skloništu, kako bi njen boravak bio što kraći i što djelotvornije iskorišten u svrhu priprema za povratak u društvenu zajednicu, te kvalitetniji i sigurniji život nakon izlaska iz sigurne kuće.

Plan rehabilitacije sačinjava stručni tim neposredno po smještaju žrtve u sklonište, a u saradnji sa žrtvom, iako to ne mora biti slučaj pri planiranju oblika medicinske pomoći i zaštite koja je neophodna žrtvi tokom procesa rehabilitacije (ovo je čest slučaj kod žrtve ovisnika, pri čemu se rijetko ostvaruje saradnja žrtve tokom odvikavanja od narkotika).

Plan rehabilitacije sadrži detaljni pregled o uslovima smještaja žrtve (sama u sobi ili sa drugom žrtvom, potreba kontinuiranog nadzora, dežurstava), neophodnoj odjeći i obući, higijenskim potrepštinama, neophodnim medicinskim uslugama, vrsti i trajanju psihološkog savjetovanja i pomoći, vrsti i trajanju radno-okupacione terapije, mogućnost i pravo komuniciranja s porodicom, te uslove komunikacije (telefonom, lično), planiranje posjeta porodici tokom boravka u skloništu i njihovo trajanje (u skladu s prethodno urađenom procjenom sigurnosti), planiranje intervjuiranja i njegova realizacija, neophodni transport i osiguranje istog prilikom odlaska u policiju i tužilaštvo, te medicinske ustanove, kao i organizacija komunikacije i razmjene dokumentacije sa starateljem i ostalim profesionalcima nadležnim za slučaj.

Ukoliko nadležno tužilaštvo i agencija za provođenje zakona tokom boravka žrtve u skloništu utvrde potrebu za njenim premještanjem na drugu lokaciju iz sigurnosnih razloga, premještaj će se izvršiti uz obavezno prisustvo CSR voditelja slučaja kada je u pitanju maloljetna žrtva trgovine, odnosno punoljetna žrtva kada je potrebno postaviti staratelja u posebnom slučaju.

Žrtvi je neophodna pomoć tokom realizacije individualnog plana. Potrebno je pratiti odvijaju li se aktivnosti ka postizanju postavljenog cilja. U ovom planu, aktivnosti su međusobno povezane od prve

podrške, preko terapijskog rada, do trenutka kada je žrtva dovoljno osnažena i spremna za kreiranje plana repatrijacije ili resocijalizacije.

11. Repatrijacija

Repatrijacija je aktivnost koja se provodi za strance žrtve identificirane u BiH koji dobrovoljno pristanu da se vrate u svoje zemlje porijekla, odnosno za državljane BiH žrtve koje su identificirane u inostranstvu, te se vraćaju u BiH kao svoju zemlju porijekla. Iako je proces repatrijacije za strane i bh. žrtve skoro identičan u smislu organizacije transporta i prihvata, razlike postoje u uslugama koje se pružaju žrtvama prije i poslije repatrijacije. Naime, stranac žrtva će nakon identifikacije u BiH u većini slučajeva biti zbrinut u skloništu, uključen u proces rehabilitacije i nakon toga biti repatriran u zemlju porijekla, dok će se za državljanina BiH žrtvu nakon repatrijacije u BiH kao zemlju porijekla organizirati proces rehabilitacije i resocijalizacije, pri čemu se može desiti da žrtva izvjestan period provede u skloništu.

Razlika u pristupu se ogleda u činjenici da je strancu žrtvi u većini slučajeva po identifikaciji potrebno regulirati privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Humanitarni boravak se odobrava svim žrtvama trgovine ljudima bez obzira pristaje li žrtva na svjedočenje ili ne, s tom razlikom što se žrtvi koja ne svjedoči odobrava humanitarni boravak u kraćem periodu. Žrtvi koja svjedoči odobrava se humanitarni boravak koji može biti produžavan sve dotle dok za to postoji potreba. Nakon što više ne postoji potreba za odobrenjem humanitarnog boravka, u slučaju stranca žrtve pristupa se realizaciji ove intervencije.

Kada se radi o domaćoj žrtvi trgovine ljudima, postupak repatrijacije se provodi samo kada je državljanin BiH identificiran kao žrtva trgovine u drugoj zemlji, pri čemu se repatrijacija vrši u BiH kao zemlju porijekla. U takvim slučajevima se repatrijacija vrši posredstvom diplomatsko-konzularnih predstavništava BiH u inostranstvu, koji će svu neophodnu pomoć tim osobama pružiti u saradnji s nadležnim institucijama i ovlaštenim organizacijama u BiH. Prilikom repatrijacije, institucije BiH su dužne postupati po odredbama sporazuma o readmisiji ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje sa kojom postoji zaključen ovakav sporazum ili po smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma ukoliko se repatrijacija vrši iz zemlje učesnice Transnacionalnog referalnog mehanizma.

U slučajevima stranca žrtve, repatrijaciju organizira i provodi Ministarstvo sigurnosti BiH ili Međunarodna organizacija za migracije (IOM) ili NVO koja ima zaključen protokol o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH. Proces repatrijacije počinje po zahtjevu kojeg upućuje Sektor za imigraciju u Ministarstvu sigurnosti BiH prema IOM-u ili NVO-u, a provodi se u saradnji s nadležnim ministarstvima i NVO koja preuzima brigu o žrtvi. Saradnja centara za socijalni rad je neophodna ukoliko se radi o strancu žrtvi djetetu. Također, značajnu ulogu u ovom procesu imaju i diplomatsko-konzularna predstavništva zemlje porijekla žrtve stranca, odnosno Ministarstvo vanjskih poslova BiH i Služba za poslove sa strancima, a koji posreduju u izdavanju putnih isprava.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema smjernicama Transnacionalnog referalnog mehanizma, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju) u saradnji sa Ministarstvom vanjskih poslova BiH, Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, nadležnim CSR i NVO koja će pružiti pomoć žrtvi.

U slučajevima repatrijacije bh. žrtve iz inostranstva u BiH prema sporazumu o readmisiji ili po nekom drugom pravnom osnovu, repatrijaciju sa bh. strane koordinira Ministarstvo sigurnosti BiH (Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima i Sektor za imigraciju).

Tokom procesa repatrijacije, NVO trebaju ostvariti komunikaciju i razmjenu podataka sa svim akterima uključenim u proces povratka žrtve u zemlju porijekla, s ciljem njenog adekvatnog prihvata, zbrinjavanja i pomoći. Pritom – u slučajevima maloljetnih lica i lica sa posebnim potrebama – CSR trebaju ostvariti kontakt i s nadležnim CSR-om u inostranstvu, s ciljem utvrđivanja okolnosti u kojima je žrtva trgovana, moguće umiješanosti porodice u proces trgovine, zdravstvenog i psihičkog stanja žrtve, uslovima povratka, potrebe za pratnjom (u slučaju maloljetnog stranca žrtve imenovani staratelj će izvršiti pratnju i predaju djeteta staratelju u zemlji porijekla), potrebe za privremenim smještajem po povratku i sl.

Kako je proces repatrijacije isključivo dobrovoljnog karaktera, te iziskuje potpisivanje saglasnosti, NVO voditelj slučaja i CSR voditelj slučaja (u slučaju maloljetnih lica) trebaju sarađivati sa pravnim savjetnikom tokom pripreme izjava o dobrovoljnom povratku, te odustajanja od privremenog boravka u zemlji u kojoj je žrtva identificirana. Ove dokumente potpisuje žrtva u prisustvu pravnog savjetnika, odnosno imenovani staratelj kada se radi o maloljetnoj žrtvi. Tom prilikom je izuzetno važna uloga NVO, CSR-a i pravnog savjetnika u pojašnjavanju značaja ovih dokumenata maloljetnoj žrtvi, te cjelokupnog procesa repatrijacije.

Individualni plan repatrijacije

Individualni plan repatrijacije sadrži detaljni plan putovanja, asistencije u odlasku, tranzitu, prijemu, pribavljanje putnih isprava, mišljenje ljekara o sposobnosti žrtve za povratak, te koordinaciju ostalih pojedinosti.

Ukoliko NVO provodi postupak repatrijacije, voditelj slučaja ima obavezu saradnje sa svim institucijama i organizacijama nadležnim i uključenim u postupanje, radi sačinjavanja individualnog plana repatrijacije koji uključuje organizaciju procesa putovanja i prateću dokumentaciju.

Ukoliko postupak repatrijacije provodi ili koordinira IOM ili Ministarstvo sigurnosti BiH, dužni su saradivati sa NVO koja vrši zbrinjavanje žrtve prilikom sačinjavanja individualnog plana repatrijacije.

Sa planom repatrijacije IOM ili NVO su dužni upoznati Graničnu policiju BiH, Službu za poslove sa strancima, NVO u kojoj je žrtva smještena te graničnu policiju zemlje u koju se vrši repatrijacija.

Tokom cjelokupnog procesa repatrijacije, izuzetno je važno da NVO voditelj slučaja informira žrtvu o provođenju svih planiranih aktivnosti, a u cilju održavanja osjećaja sigurnosti i povjerenja u procesu, i kao nužan preduslov nastavku rehabilitacije i resocijalizacije po povratku u zemlju porijekla. Nerijetko je neophodno da se tokom cijelog procesa repatrijacije osigura kontinuirana medicinska i psihološka pomoć, koju treba osigurati ovlaštena NVO, u saradnji sa nadležnim CSR-om kada se radi o maloljetnim osobama.

12. Resocijalizacija

Resocijalizacija podrazumijeva proces osnaživanja žrtava za dostojanstven povratak u društvenu sredinu nakon viktimizacije, i njihovo osposobljavanje za dalji život i rad. U te svrhe se zajedno sa žrtvom, a u zavisnosti od njenih potreba i želja te realnih mogućnosti na terenu, sačinjava i provodi individualni plan resocijalizacije koji će žrtvi omogućiti trajni povratak u društvo i egzistenciju u njemu.

Prilikom sačinjavanja plana, izuzetno je važno da NVO voditelj slučaja i ostali učesnici u izradi plana u procesu pružanja pomoći žrtvi do detalja razrade svaki dio plana i predvide moguće prepreke u njegovoj realizaciji, pri čemu u fokusu mora biti traumatsko iskustvo i psihološko stanje žrtve koje zahtijeva da svaka planirana aktivnost osigura potpuni oporavak žrtve i spremnost za uključjenje u normalan život.

Da bi se postigle pomenute okolnosti, žrtvi je neophodno omogućiti osjećaje: sigurnog okruženja (ukoliko se žrtvi ne može osigurati minimum sigurnog okruženja u sredini povratka, realizacija svih drugih planiranih aktivnosti će biti upitna); samopouzdanja (žrtva mora imati osjećaj da može samostalno donositi odluke i biti odgovorna za iste); pripadnosti i privrženosti okolini (žrtva treba osjećati sigurnost i brigu osoba iz neposrednog okruženja, kako bi razvila pripadnost okruženju); kao i samopoštovanje i dostojanstvo, osjećaji koji će biti pokretačka snaga u uspješnoj realizaciji svakog planiranog koraka u procesu resocijalizacije.

U saradnji sa žrtvom i nadležnim institucijama, NVO donosi konačnu odluku o resocijalizaciji žrtve, koja ne mora uvijek zavisiti od okončanja sudskog postupka. Kada žrtva nije neposredno fizički ugrožena, moguće je započeti proces resocijalizacije i prije okončanja postupka pred sudom. U tom slučaju, sve institucije i žrtva se trebaju jasno dogovoriti o okolnostima resocijalizacije, uključujući i mjesto gdje će se resocijalizacija odvijati.

Prije početka procesa resocijalizacije, za svaku pojedinačnu žrtvu sačinjava se individualni plan resocijalizacije, posebno kada se radi o djetetu žrtvi, pri čemu se dijete pita o mjestu prebivališta i želji za povratkom u isto.

Individualni plan resocijalizacije žrtve

Individualni plan resocijalizacije žrtve sadrži plan za zdravstveno osiguravanje koji uključuje sve segmente zdravstvene zaštite; doškolovanje, prekvalifikaciju i profesionalno osposobljavanje; pomoć i posredovanje pri zapošljavanju; zaštitno stanovanje i zbrinjavanje u skladu sa uzrastom žrtve; kontinuirani nadzor za određeni vremenski period koji uključuje i psiho-socijalnu pomoć i podršku; pomoć pri ostvarivanju prava na obeštećenje; te sve druge vrste pomoći i podrške, zavisno od konkretnog slučaja.

PRILOG 1

*ŠEMATSKI PRIKAZ SISTEMA UPUĆIVANJA
ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA*

PRILOG 2

*CD SA SADRŽAJEM SMJERNICA, PRIRUČNIKA/
PRILOGA KORISNIH MATERIJALA I PRAVNIH
AKATA KAO I UPUTSTVOM ZA IZVJEŠTAVANJE
I OBRASCIMA ZA IZVJEŠTAVANJE
O REGISTRIRANIM SLUČAJEVIMA TRGOVINE
LJUDIMA I IDENTIFICIRANIM POTENCIJALNIM
ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA*

